

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ &
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ - ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το βάπτισμα

Ιστορική και ποιμαντική θεώρηση

†Ιεροδιάκονος Αντώνιος Β. Τράκος

[ΑΜ: STU-1194914574]

ΜΑΙΟΣ 2021

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ &
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

(ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ)

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ – ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Το βάπτισμα

Ιστορική και ποιμαντική θεώρηση

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού
τίτλου σπουδών στην Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

†Ιεροδιάκονος Αντώνιος Β. Τράκος

[ΑΜ: STU-1194914574]

ΜΑΙΟΣ 2021

Copyright © †Ιεροδιάκονος Αντώνιος Τράκος, 2021 Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου

«ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»

(Μαρκ. 16, 16.)

Υπεύθυνη δήλωση λογοκλοπής

Γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι τυγχάνω κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας, η οποία δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων. Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με τίτλο: *«Το βάπτισμα: Ιστορική και ποιμαντική θεώρηση»*, αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής έρευνας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στο εκτιθέμενο σύστημα βιβλιογραφικών παραπομπών και αναφορών. Τα σημεία, στα οποία έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα και με απόλυτη σαφήνεια στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή, η δε σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

†Ιεροδιάκονος Αντώνιος Β. Τράκος

Δήλωση αποδοχής

Αποδέχομαι ότι η παρούσα εργασία μου μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της, να διατίθεται για ηλεκτρονική πρόσβαση στη τρέχουσα και μελλοντική ηλεκτρονική αποθήκευση βάσεις δεδομένων της ψηφιακής βιβλιοθήκης “Ηφαιστος” του Πανεπιστημίου Νεάπολης, το οποίο επίσης δύναται να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή και σε οποιοδήποτε μορφότυπο, καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

Ο Δηλών

†Ιεροδιάκονος Αντώνιος Β. Τράκος

Περίληψη – Λέξεις Κλειδιά

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της αυθεντικότερης ιστορικής, τελετουργικής και ποιμαντικής προσέγγισης του μυστηρίου του βαπτίσματος, με έμφαση την γνησιότερη βίωση των τελεσιουργουμένων κατ' αυτό. Επιμέρους στόχος είναι η ορθή εκκλησιαστική ποιμαντική διαχείριση «προς το άγιο φώτισμα ευτρεπιζομένων», με εμβάθυνση στους εκκλησιαστικούς «ρόλους» των αναδόχων και των κατά σάρκα γονέων του βαπτιζομένου. Κάτι το οποίο επιτυγχάνεται με την συνθετική ανάπτυξη του θέματος, προκειμένου να τονιστούν τα πρωτεύοντα ζητήματα του κεντρικού θέματος της εργασίας.

Για τον λόγο αυτό η εργασία ξεκινά από την ιστορική και Θεολογική θεώρηση των απαρχών και της εξέλιξης του βαπτίσματος. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κατήχηση, που αποτελεί και την ουσία του εξ ύδατος και πνεύματος μυστηρίου από την αρχαία εκκλησία έως και σήμερα. Η θεολογική προσέγγιση αποσαφηνίζει ότι το βάπτισμα ως εισαγωγικό μυστήριο στην λειτουργική ζωή του κατ' επίγνωση χριστιανού επέχει ρόλο αναθεώρησης της ίδιας της ζωής και προβάλλει το νόημα της ακόμα και προς τον ίδιο τον «κόσμο». Έτσι, καταλήγει ποικιλοτρόπως στο συμπέρασμα ότι το βάπτισμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως η αρχή μιας πορείας, που κορυφώνεται στην τελείωση και σωτηρία του πιστού, δηλαδή την θέωση.

Ο Χριστός, είναι το Α και το Ω· η αρχή και το τέλος. Από την αρχή έως τον παρόντα αιώνα, αλλά και έως τα έσχατα, φανερώνει την αναγκαιότητα και την δυναμική του Βαπτίσματος, το οποίο ως αισθητό σημείο αναπαριστά την ταφή του παλαιού ανθρώπου. Επισημαίνοντας πως: «*Ο πιστεύσας και βαπτισθείς σωθήσεται*»¹.

Αναμφίβολα, κύριο ερμηνευτικό έργο του θεολόγου είναι να οδηγεί τους ανθρώπους να βιώσουν και να κατανοήσουν ό,τι ανήκει στην σφαίρα του Θεού, χωρίς δογματικές αλλοιώσεις· έτσι, λοιπόν, αφετηρία της εργασίας για την εξήγηση στο παρόν είναι τα κοινά και διαχρονικά ζητήματα της ζώσας εμπειρίας της Εκκλησίας σε κάθε εποχή·

Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στην σύγχρονη ενοριακή πράξη λόγω της εκκοσμικευμένης σημερινής πραγματικότητας είναι επιβεβλημένο να εμβαθύνουμε στην αυθεντική βίωση του μυστηρίου του βαπτίσματος, ώστε να καταδειχθεί ότι δεν είναι μόνο μια εξωτερική τελετουργία στην οποία, συνυπάρχει η «παλιγγγενεσία της ψυχής» και η αναγέννηση του ανθρώπου αλλά όντος μυστήριο που οδηγεί από την φθαρτότητα στην καινότητα ζωής, στην αιώνιο βασιλεία του Θεού.

Λέξεις – κλειδιά Κατήχηση, Βάπτισμα, Νηπιοβαπτισμός, Ποιμαντική, Κατηχητικά σχολεία, Εκκοσμίκευση, Προβαπτισματικές ακολουθίες, Νεοφώτιστος, Εκκλησία.

¹ Μαρκ. 16, 16.

Abstract – Keywords

The main goal of this work is the study of the most authentic historical, ritual, and pastoral approach to the sacrament of baptism, with emphasis on the most genuine experience of that which is completed therein. A separate goal is the proper ecclesiastical pastoral management of those who are "preparing for holy illumination," by deepening the ecclesiastical "roles," of the sponsors and of the parents according to the flesh, of the baptized. Something which is achieved with the synthetic development of the subject, in order to emphasize the primary issues of the central theme of the work.

For this reason, the work starts from the historical and Theological view of the origins and evolution of baptism. Special emphasis is given to catechism, which constitutes even the essence of the sacrament of water and spirit, from the ancient church until today. The theological approach clarifies that baptism, as an introductory sacrament to the liturgical life of the conscious Christian, occupies the role of revision of life itself, and projects its meaning even to the "world" itself. Thus, in various ways, this work reaches the conclusion, that baptism can be characterized as the beginning of a course, which culminates in the completion and salvation of the believer, namely, deification.

Christ is the A and the O: the Beginning and the End. From the beginning, until the present century, but also until the final days, He reveals the necessity and the dynamic of Baptism, which, as a felt sign, shows the burial of the old man. Indicating that: "He who believes and is baptized, shall be saved".

Undoubtedly, the main interpretive work of the theologian is to lead people to experience and understand that which belongs to the realm of God, without dogmatic alterations: thus, the starting point of this work, for the explanation of the present, is the common and timeless issues of the living experience of the Church in every age. This work reaches the conclusion that in modern parish practice, due to secularized modern reality, it is imperative that we delve deeply into the authentic experience of the sacrament of baptism, in order that it be demonstrated, that it is not just an external ritual, in which coexist the "regeneration of the soul" and the rebirth of man, but, indeed, a Mystery, which leads from perishability to the newness of life, to the eternal kingdom of God.

Keywords: Catechism, Baptism, Infant Baptism, Pastoral, Catechism schools, Secularization, Pre-Baptismal services, Newly Illumined, Church.

Ευχαριστίες

Η απόφαση μου να σπουδάσω στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου μου προσέφερε την ευκαιρία μιας εις βάθος προσωπικής καλλιέργειας στα Θεολογικά γράμματα με την αгаστή συνεργασία αναγνωρισμένων καθηγητών της θεολογικής επιστήμης. Η επαφή και συνεργασία με ενός τέτοιου επιπέδου καθηγητές μου προσέφερε το προνόμιο και την δυνατότητα να εντρυφήσω στον Θεολογικό χώρο ξεπερνώντας κατά πολύ τις αρχικές προσδοκίες μου.

Ευχαριστώ εκ βαθέων όλους τους σεβαστούς και αξιόλογους καθηγητές μου για την πνευματική καλλιέργεια και εξέλιξη μου· προσφέροντας τις γνώσεις τους, τον πολύτιμο χρόνο, την ανεκτίμητη διδακτική ανατροφοδότηση και την στοχεύμενη καθοδήγηση τους καθ' όλη την περίοδο της φοίτησης μου.

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την ανείπωτη εκτίμηση και τον απεριόριστο σεβασμό μου στον σύμβουλο της μεταπτυχιακής - διπλωματικής διατριβής μου, Επίκουρο Καθηγητή, Σεβ. Μητροπολίτη Ιλίου, Αχαρνών και Πετρουπόλεως κ.κ. Αθηνάγορα για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ' αρχής, με την συγκατάθεση του να εκπονήσω το υπό κρίση θέμα, την επιστημονική του καθοδήγηση, τις υποδείξεις του, την υπομονή του, την αέναη συνεχή πνευματική του υποστήριξη και το αμείωτο ενδιαφέρον που επέδειξε από την αρχή μέχρι το τέλος, συμβάλλοντας έτσι ποικιλοτρόπως στην επιτυχή ολοκλήρωσή της.

Αισθάνομαι επίσης, βαθύτατα ευγνώμων προς τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής ελογιμώτατο καθηγητή της θεολογικής σχολής ΕΚΠΑ, Δρ. Γεώργιο Φύλια και τον Αιδεσιμολογιώτατο π. Κωνσταντίνο Ε. Κωστάκη, Επίκουρο Καθηγητή, για την πολύτιμη αρωγή τους στην αποπερατωθείσα μεταπτυχιακή διατριβή με τις εμπειριστατωμένες και πλέον τιμητικές για το πρόσωπο μου κρίσεις τους.

Δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω τους εκλεκτούς και αγαπητούς συνοδοιπόρους και συμφοιτητές μου στο όμορφο, πρόσφορο και ευλογημένο κατά Θεόν αυτό ακαδημαϊκό ταξίδι, κληρικούς και λαϊκούς. Οι οποίοι με περιέβαλαν με περίσσια αδελφική και ανιδιοτελή αγάπη, μεταδίδοντας μου την πολύτιμη επιστημονική τους επάρκεια με τις καθοριστικές συμβουλές τους· απαραίτητο οδοδείκτη, για την ταχεία και επιτυχή ακαδημαϊκή μου εξέλιξη. Κάτι που αναμφίβολα με κατέστησε ικανό να καταφέρω, μέσα από την διαρκή τριβή και βαθειά μελέτη των θεολογικών συγγραμμάτων, να αριστεύσω μεταξύ των συμφοιτητών μου και στο τέλος να επιλεγώ, εν αγνοία μου, από το Δ.Σ. τμήματος ως εκπρόσωπος σπουδαστών, μια ιδιαίτερα τιμητική διάκριση την οποία πιστεύω ότι τίμησα με ταπείνωση και σεβασμό έως το τέλος.

Περαίνοντας οφείλω να ευχαριστήσω την διακόνισσα μου Θεοφανία Μάνου. Σύζυγο που μοιράζεται την ίδια αγάπη και πάθος για την Εκκλησία μας όπως κι εγώ και που ήδη θυσιάζει τόσο πολλά με το να με υποστηρίζει στις σπουδές μου και την διακονία μου στην εκκλησία.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται σε δύο τόσο Ταπεινούς Ιεράρχες, ορόσημο της έως άρτι εγκόσμιας βιωτής μου. Στον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Καρυστίας & Σκύρου κ.κ. Σεραφείμ που συντέλεσε στην κατά Θεόν επίδοση και ψυχική μου «καλλιέργεια» με την ανιδιοτελή αγάπη και το έμπρακτο ενδιαφέρον του για την πνευματική μου προκοπή και την είσοδο μου στα «ενδότερα του καταπετάσματος» και Χρεωστικῶς εἰς τὸν ἀπλώσαντα τάς τιμίας χειῖρας αὐτοῦ καὶ μεταδώσαντός μοι τῷ ἐλαχίστῳ τον πρώτο βαθμό της Θείας Τερωσύνης Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Ἀρτης κ.κ. Καλλίνικο.

Πίνακας περιεχομένων	
Γνωμικό.....	4
Υπεύθυνη δήλωση λογοκλοπής.....	5
Δήλωση αποδοχής.....	6
Περίληψη – Λέξεις Κλειδιά	7
Abstract – Keywords	8
Ευχαριστίες.....	9
Αφιέρωση	9
Πίνακας Περιεχομένων	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγή.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄	14
1. Ιστορική θεώρηση του βαπτίσματος.	14
1.1 Οι Παλαιοδιαθηκικές προτυπώσεις της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος.	15
1.1.1 Το βάπτισμα του Ιωάννη και η σημασία του.	16
1.1.2 Ο Τύπος του βαπτίσματος στην Καινή Διαθήκη.....	17
1.1.3 Η τάξη του βαπτίσματος την περίοδο του Β΄ έως τις αρχές του Δ΄ αιώνα.....	18
1.1.4 Η τάξη του βαπτίσματος κατά τον 4 ^ο και 5 ^ο αιώνα.	19
1.1.5 Η εξέλιξη και επικράτηση του Βυζαντινού τύπου βαπτίσματος.	21
1.2 Θεολογική θεώρηση του βαπτίσματος.	21
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	26
2. Κατήχησις.....	26
2.2 Μνημεία του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας.....	32
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄	37
3. Περί του Αγίου βαπτίσματος.....	37
3.1.1 Ευχή εις το ποιήσαι κατηχούμενον	38
3.1.2 Εξορκισμοί	38
3.1.3 Ευχή μετά το ποιήσαι κατηχούμενον	39
3.1.4 Απόταξη - Σύνταξη.....	39
3.1.5 Ομολογία	40
3.2 Η Τελετή της Βάπτισης.....	40
3.2.1 Έναρξη Βάπτισης	41
3.2.2 Ευχή του καθαγιασμού του ύδατος.....	41

3.2.3 Ευλογία επορκιστού ελαίου.....	42
3.2.4 Χρήση με επορκιστό έλαιο.....	42
3.2.5 Η βάπτιση	43
3.2.6 Χρίσμα.....	44
3.2.7 Ένδυση	45
3.2.8 Επίδοση σταυρού και λαμπάδας.....	46
3.2.9 Κύκλος γύρω από την κολυμβήθρα.....	46
3.2.10 Τα Αναγνώσματα	46
3.3 Οι μεταβαπτισματικές τελετές.....	46
3.3.1 Απόλουση.....	47
3.3.2 Τριχοκουρία.....	47
3.4 Προβαπτισματικές Ακολουθίες.....	47
3.5 «Βάπτισμα μετανοίας» : Ανανέωση διαθήκης του εξ ύδατος και πνεύματος Μυστηρίου.....	49
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄	50
4. Το μυστήριο του Αγίου βαπτίσματος στην σύγχρονη ενοριακή πράξη.	50
4.1 Οι συνέπειες του νηπιοβαπτισμού.....	51
4.1.1 Διαπιστώσεις και προτάσεις.....	52
4.2 Η δυναμική του εξ ύδατος και πνεύματος μυστηρίου στην σύγχρονη εποχή	55
Συμπεράσματα	57
Βιβλιογραφία.....	58

Εισαγωγή

Ο ρόλος των Μυστηρίων στην εκκλησιαστική ζωή είναι κεντρικός. Ο πιστός μέσα τους ζει την αλήθεια του Χριστιανικού Ορθόδοξου δόγματος και γίνεται μέτοχος της Χάρης του Θεού βιώνοντας την λειτουργική και μυστηριακή πτυχή της ζωσας εκκλησίας. Για να ενεργήσει όμως η θεία Χάρη, πρέπει ο πιστός να το επιθυμεί, αλλά και να το επιδιώκει με τον ακατάπαυστο πνευματικό αγώνα του. Αυτός ο αγώνας προϋποθέτει την εθελούσια συμμετοχή στα ιερά μυστήρια.

Καθοριστική ευθύνη του ποιμένα της Εκκλησίας είναι η ανάδειξη της υπέρτιμου αξίας των μυστηρίων. Μέσω της συνέργειας του ανθρώπου μεταβάλλονται τα μυστήρια ως μέσο αγιασμού. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, θα πρέπει ο πιστός να γνωρίζει σε βάθος την πνευματική συνεισφορά τους, να επικροτεί και να συμμετέχει, στην τέλεσή τους χωρίς να τα κατανοεί σαν «μαγικές» και δυσνόητες εκκοσμικευμένες τελετές.

Ο άνθρωπος λοιπόν για να απολαμβάνει της αγιαστικής χάριτος των υπολοίπων ιερών μυστηρίων πρέπει πρώτα να έχει βαπτιστεί στο όνομα της Αγίας και ομοουσίου Τριάδος ώστε να αποτελεί μέλος του σώματος της Εκκλησίας του Χριστού. *«Η πράξη του βαπτίσματος φέρει τις μαρτυρίες της από την εποχή δράσης του Ιωάννου του Βαπτιστού, όπου έδινε βάπτισμα μετανοίας εις άφεσιν αμαρτιών».*² Η συμμετοχή του Χριστού όμως στο Βάπτισμα του Ιωάννου αντικατοπτρίζει δύο νέες έννοιες: την σωτηρία και την συγχώρηση, οι οποίες έχουν άρρηκτη σύνδεση με τον Θεάνθρωπο Ιησού Χριστό και παρέχονται από Εκείνον, ως μοναδικό δώρο, στον άνθρωπο.

Με την συμμετοχή του ο άνθρωπος στο μυστήριο του Βαπτίσματος δεν επωφελείται της ονοματοδοσίας αλλά γίνεται αποκλειστικός αποδέκτης αυτού του δώρου επιτυγχάνοντας οντολογική ένωση με τον Τριαδικό Θεό· χαρακτηριστικά ο Απόστολος Παύλος διδάσκει ότι, με το Βάπτισμα, ενωνόμαστε με τον Χριστό, διά της ομοιότητός μας με τον θάνατο και την Ανάστασή Του³.

Ήδη από τον 5ο αιώνα, η επικρατούσα τάξη αποκαλύπτεται με την παράδοση του νηπιοβαπτισμού για καθαρά πνευματικούς λόγους. *«Πρόκειται για πράξη αγάπης προς τα παιδιά»*, είχε πει ο Μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών & πάσης Ελλάδος κυρός Χριστόδουλος όταν έγραφε χαρακτηριστικά, πως η Εκκλησία πράττει τούτο: *«Μη θέλοντας να τα αφήσει πολύ καιρό έξω από τη μάδρα του Χριστού, έρμαια του διαβόλου και μακριά από τη σώζουσα Θεία Χάρη, δέχθηκε να τα βαπτίζει νωρίς, έστω κι αν δε μπορούν να ομολογήσουν πίστη, μόνο και μόνο για να τα εντάξει στην αγκαλιά του Χριστού. Ακόμη, για να μη, τυχόν, φύγουν από τη ζωή αβάπτιστα και στερηθούν τη σωτηρία»*⁴

² Μάρκ. 1, 3. Βλ. και Ματθ. 3, 11· Λουκ. 3, 16· Ιωάνν. 1, 31.

³ Ρωμ. 6, 5

⁴ Χριστοδούλου, Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, σ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«ΙΣΤΟΡΙΚΗ & ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

1. Ιστορική θεώρηση του βαπτίσματος.

Το «Άγιον Βάπτισμα, το εξ ύδατος και πνεύματος»⁵ μυστήριο της εν Χριστώ αναγέννησης του ανθρώπου⁶ και της εισαγωγής του στο σώμα της Εκκλησίας, πηγάζει από την λειτουργική πράξη των χρόνων της Καινής Διαθήκης και αποτελεί υλοποίηση των βαπτισματικών προτυπώσεων της Παλαιάς διαθήκης.

Πρέπει εξ αρχής να γίνει κατανοητό πως το βάπτισμα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ακατάληπτου σχεδίου του Θεού⁷, που ως μόνο σκοπό έχει την σωτηρία των ανθρώπων. Έτσι μέσω του βαπτίσματος ακολουθεί η προσωπική αναγέννηση και αναδημιουργία του νεοφωτίστου, που σχετίζεται άμεσα με τα σωτηριώδη γεγονότα της ζωής του Χριστού. Αυτή η Θεόσταλη κατάσταση ανοίγει τον δρόμο για να δεχτεί, ο λαβών, το χέρι του Θεού να επεμβαίνει στην ζωή του, εκεί που οι ανθρώπινες δυνάμεις δεν επαρκούν και έτσι να γευτεί αυτή την αόρατη αλλά αισθητή Θεία επέμβαση στην πορεία της εγκόσμιας αναζήτησης του στην ζωή. Μοναδική προϋπόθεση, να συντηρηθεί ζωντανή αυτή η Θεία χάρις, που αποκτάται με το εξ ύδατος και πνεύματος μυστήριο, και καθιστά τον νεοεισερχόμενο στην χριστιανική ζωή: «Θεοφόρο, Χριστοφόρο, και Πνευματοφόρο», θυμίζοντας του πως, «ό πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»⁸.

Οι τύποι της Παλαιάς Διαθήκης, θαυμαστά δηλαδή γεγονότα τα οποία εξηγούνται ως δωρεές του Θεού στον λαό του⁹ αντικατοπτρίζουν και στοιχειοθετούν το βάπτισμα, ως «*αρχὴ δευτέρας γενέσεως*»¹⁰, που παρουσιάζεται ως «*προέκταση των*

⁵ Ιωανν. 3, 5.

⁶ Σκαλτσή Γ. Π., «*Η βαπτισματική αναγέννηση*», Κληρονομία 20, 1988, σελ. 275-287. Βλ. και του ίδιου, Λειτουργικές Μελέτες Ι, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 37-51.

⁷ Σκαλτσή Γ. Π., «*Ιστορική διαμόρφωση της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος*», Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α΄ πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003, σ. 45.

⁸ Μαρκ. 16, 16.

⁹ Ιωάννου Χρυσοστόμου, Κατηχήσεις, ΕΠΕ 18^α, 52-54.

¹⁰ Μαξίμου Όμολογητού, Προς Θαλάσσιον, ΞΑ΄, PG 90, 632A. βλ. και Π. Νέλλα, Ζώνον θεούμενον, Αθήνα 1979, σ.88.6

μεγάλων έργων της δημιουργίας και τις απελευθερώσεως που εκπληρώθηκαν από τον Θεό στην Παλαιά Διαθήκη»¹¹.

Οι Παύλιοι «τύποι»¹² προεικονίζουν την έλευση του Χριστού¹³ και σκιαγραφούν «την μέλλουσαν ευεργεσίαν»¹⁴. Επίσης σχετικές πληροφορίες που αφορούν τελετουργικές συνήθειες των Εβραίων, όπως επί παραδείγματι: «*Τα περί καθαρμών δι' ύδατος και περί του βαπτίσματος των προσηλύτων*»¹⁵, αποτελούν χρηστικό υλικό για την καλύτερη και πληρέστερη ερμηνευτική και ιστορική κατανόηση του αγίου βαπτίσματος.

1.1 Οι Παλαιδιαθηκηκές προτυπώσεις της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος.

Ο αρχαιότερος τύπος του βαπτίσματος είναι αυτός της δημιουργίας: «*καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος*»¹⁶. Τα δύο αυτά στοιχεία, Πνεῦμα ἅγιο και ὕδωρ αναπαράγονται στο βάπτισμα, την νέα δημιουργία από όπου ο βαπτισθείς αναγεννάται στα υπό επικλήσεως καθαγιασθέντα εκ πνεύματος ἁγίου ὕδατα. «*Το ὕδωρ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ ὁ Ἰορδάνης τοῦ εὐαγγελίου*»¹⁷, θα μας πει ο Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων. Με τον Κλήμεντα Ἀλεξανδρέας να ορθοτομεί, λέγοντας πως: «*Ἡ νέα κτῆσις, ἀναγέννησις, γίνεται με τὸ νερό καὶ τὸ πνεῦμα ὅπως καὶ ἡ γένεσις τοῦ σύμπαντος*»¹⁸.

Χαρακτηριστικότερος τύπος του βαπτίσματος αποκαλύπτεται ο κατακλυσμός¹⁹. Μέσω αυτού θανατώνεται η αμαρτία μέσα στο νερό ὅπως καὶ ο παλαιός ἄνθρωπος στο βαπτισματικό νερό της παλιγγενεσίας, καθὼς ἀναδύεται ἀνακαινισμένος, μιμητής του θανάτου καὶ της ἀναστάσεως του Χριστοῦ²⁰. Ο Ἱερός Χρυσόστομος κάνοντας ἓναν ἀριστουργηματικό παραλληλισμό μεταξύ βάπτισης καὶ κατακλυσμοῦ, θα πει: «*Ἡ κιβωτός εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὁ Νῶε ὁ Χριστός, ἡ περιστέρᾳ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὁ κλάδος τῆς ἐλιάς ἡ Θεία φιλανθρωπία*»²¹.

Το βάπτισμα προεικονίζεται καὶ μέσω της διάβασης της Ερυθρᾶς Θαλάσσης. Το Βιβλικό αὐτό γεγονός της Εξόδου²² μνημονεύεται καὶ ἀπὸ τον Ἀπόστολο των

¹¹ Danielou J., Ἁγία Γραφή καὶ Λειτουργία. Ἡ βιβλική θεολογία των μυστηρίων καὶ των εορτῶν κατὰ τους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας [Βασικές Ἀγιογραφικές Μελέτες, 3] Ἀθήνα 1981, σ.79.

¹² Α' Κορ. 10, 6.

¹³ Γρηγορίου Ἱερομ., Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα (σχόλια), Ἀθήνα 1989, σελ. 13.

¹⁴ Τροπάριο ὁρθρου 8^{ης} Ἰανουαρίου.

¹⁵ Σκαλτσῆ Ἰ. Π., «Ἱστορική διαμόρφωση τῆς ακολουθίας τοῦ αγίου βαπτίσματος», ..., σ. 46.

¹⁶ Γέν. 1, 2.

¹⁷ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις Α' Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι, PG 33, 433A: «*Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ· καὶ ἀρχὴ τῶν εὐαγγελίων ὁ Ἰορδάνης*»

¹⁸ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Ἐκ τῶν Προφητικῶν Ἑκλογαί. PG. 8, 7, 1-2: «*Αὐτίκα δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἡ ἀναγέννησις, καθάπερ καὶ ἡ πᾶσα γένεσις*»

¹⁹ Γέν. Κέφ. 6-7.

²⁰ Ρώμ. 6, 3-11.

²¹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Λάζαρον 6, PG XLVIII, 1037-1038

²² Ἐξοδ. 14, 15-31.

Εθνών Παύλο²³. Η Έξοδος από την Αίγυπτο σημαίνει το τέλος της δουλείας της αμαρτίας και την είσοδο σε μία νέα ύπαρξη²⁴ Αναρίθμητα τα σημεία και θαυμαστά που συμπεριλαμβάνονται στην βίβλο και προτυπώνουν το άγιο βάπτισμα. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης σημειώνει, «της παλιγγενεσίας ημών προετύπωσε την εικόνα»²⁵

Η Περιτομή, «τύπος ην του βαπτίσματος»²⁶. Η διάβαση του Ιορδάνη από τον Ιησού τον Ναύη²⁷, τα λόγια του Ησαΐα «λούσασθε και καθαροί γίνεσθε»²⁸. Ο Ιορδάνης καθαγιάζεται, δέχεται μέσα του, « του αγιασμού και της ευλογίας την απαρχήν» και σαν πηγή εκβλήζει παγκόσμια την χάριν του βαπτίσματος.²⁹

1.1.1 Το βάπτισμα του Ιωάννη και η σημασία του.

Ως συνδεδειγμένος κρίκος του ποταμού Ιορδάνη με το βάπτισμα, αναμφίβολα αναδεικνύεται ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. Αυτός που άνοιξε τον δρόμο για να συνδεθούν οι δύο διαθήκες, Παλαιά και Καινή, και ήρθε «*ἵνα μαρτυρήσει περί του φωτός*»³⁰.

Σημείο αναφοράς του κηρύγματος του Ιωάννη ήταν η μετάνοια³¹. Το δε βάπτισμα του ήταν, «*βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν αμαρτιῶν*»³². Αυτή η ειδοποιός διαφορά του από τα μέχρι τότε «βαπτίσματα», όπως το «νομικό» βάπτισμα των Εβραίων για την σωματική κάθαρση, το διέκρινε ως ανώτερο που ως κύριο σκοπό είχε την κάθαρση συνειδήσεως³³. Προφανώς βέβαια παρέμενε κατώτερο από το βάπτισμα του σωτήρα Χριστού. Ο Ιωάννης βάπτιζε «*ἐν ὕδατι*» και ο Κύριος βάπτιζε «*ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ καὶ πυρί*»³⁴. Το μεν του Ιωάννου, βάπτισμα μετάνοιας, εισαγωγικό. Το δε του Χριστού, βάπτισμα Υιοθεσίας, τελειωτικόν. Το πρώτο εξάλειψε τις αμαρτίες. Το δεύτερο αποκαθιστούσε την σχέση του ανθρώπου με τον Θεό και έθετε τις βάσεις για την Καινή, «συμπληρωματική», Διαθήκη.

²³ «οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλῃν ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἥ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν» (Α' Κορ. 10, 1-6.)

²⁴ J. Danielou, ό.π., σ. 97.

²⁵ Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, PG 46, 588B.

²⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94, 1213C. βλ. καὶ Κολοσ. 2, 10-13.

²⁷ Ιησοῦς του Ναυῆ 1, 2· 3, 5-17.

²⁸ Ἡσ. 1, 16. Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, ό.π.

²⁹ Γρηγορίου Νύσσης, ό.π., PG 46, 592D. βλ. καὶ J. Danielou, ό.π., σ.122.

³⁰ Ιωάν. 1, 8.

³¹ Ιωάν. 3, 2. «Μετανοείτε ἡγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

³² Μάρκ. 1, 3. Βλ. καὶ Ματθ. 3, 11· καὶ Ματθ. 3, 11· Λουκ. 3, 16· Ιωάν. 1, 31.

³³ Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Τα Αμφιλόχεια, PG 101, 213A. «ὥσπερ ὁ πρόδρομος μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὕτω τὸ βάπτισμα αὐτοῦ μείζων τῶν νομικῶν».

³⁴ Ματθ. 3, 11. Βλ. καὶ Μάρκ. 1, 8· Λουκ. 3, 16· Ιωάν. 1, 31.

1.1.2 Ο Τύπος του βαπτίσματος στην Καινή Διαθήκη.

Με την βάπτισή του ο Χριστός συμπληρώνει μια νέα σελίδα, στο μέχρι τότε τυπικό και σκιάδες βάπτισμα του Ιωάννου, που αποκαλύπτεται στο βάπτισμα της Καινής εν Χριστώ ζωής που ξεκινά στον Ιορδάνη³⁵.

«Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη βαπτίζοντες αυτούς εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος»³⁶. Με αυτό τον συστατικό λόγο αναθέτει ο Χριστός στους μαθητές του το έργο του ευαγγελισμού της οικουμένης, μετά την Ανάσταση και λίγο πριν την Ανάληψη του³⁷.

Η Καινή Διαθήκη εκτός από την Παύλεια νέα βαπτισματική θεολογία, περί συμμετοχής του βαπτιζόμενου στον θάνατο και την Ανάσταση του Χριστού, μας διδάσκει, επισημαίνοντας μας, την απαραίτητη συνειδητή συμμετοχή του στην μυστηριακή και λειτουργική ζωή της Εκκλησίας³⁸ και μας δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες που περιγράφουν τον τρόπο λειτουργίας του βαπτίσματος στην αποστολική εποχή.

Μετά την ανάληψη του Κυρίου και την καθόδο του Αγίου Πνεύματος κατά την ημέρα της Πεντηκοστής, αρχίζει η εξάπλωση του χριστιανισμού. Αυτοί που θα πιστέψουν στον Χριστό βαπτίζονται, μετά από κατήχηση, με την προϋπόθεση ότι για να εισαχθούν στα ενδότερα του ναού, οφείλουν να φτάσουν σε πλήρη επίγνωση και ειλικρινή μετάνοια με επακόλουθη ομολογία πίστεως στον Ιησού Χριστό.

Διαγραμματικά η εικόνα του βαπτίσματος κατά την αποστολική εποχή είχε τα εξής στοιχεία: α) την σύντομη κατήχηση – διδασχή του υποψηφίου, β) την εκ μέρους του αποδοχή του λόγου του Θεού και την ομολογία πίστεως στον Ιησού Χριστό, γ) την δια καταδύσεως – αναδύσεως βάπτισμα του υποψηφίου στο νερό, δ) τον τριαδολογικό τύπο της επικλήσεως μια φορά, ε) την επίθεση των χειρών και στ) την συμμετοχή του νεοφώτιστου στην Θεία ευχαριστία. Το σχήμα αυτό αποτέλεσε και ορόσημο της εξελικτικής πορείας της ακολουθίας του μυστηρίου του βαπτίσματος.

Η τέλεση ήταν απλούστατη, προφορική και σύντομη. Μόνη τελετή, κατά το βάπτισμα, θεωρείτε η τριπλή κατάδυση και ανάδυση στο νερό.

³⁵ Ματθ. 3, 13, 17· Μαρκ. 1, 9-12· Λουκ. 3, 21-22.

³⁶ Ματθ. 28, 19.

³⁷ Σκαλτσή Ι. Π., «Ιστορική διαμόρφωση της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος»..., σ. 52.

³⁸ Τρεμπέλα Ν .Π., Άρχαι καί χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς λατρείας (συμβολαί εις τήν ιστορίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας), τόμ. Α΄, Ἀθῆναι, 1993, σ. 123. Βλ. και Βούλγαρη Σπ. Χ., Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 19), Θεσσαλονίκη, 1974, σ. 431, Γαλίτη Α. Γ., Ἐκκλησία καί βάπτισμα κατά τήν Κ. Διαθήκην, Θεσσαλονίκη, 1975, σ. 4.

1.1.3 Η τάξη του βαπτίσματος την περίοδο του Β΄ έως τις αρχές του Δ΄ αιώνα³⁹.

Η εικόνα του βαπτίσματος κατά τους πρώτους τρεις αιώνες μαρτυρείται κυρίως από την «διδασχὴ των δώδεκα αποστόλων», όπου αποτελεί και το πρώτο γραπτό κείμενο που καταγράφει την προφορική έως τότε λειτουργική αποστολική παράδοση.

Τα νέα στοιχεία που εμπλουτίζουν την ακολουθία του βαπτίσματος είναι η ανάπτυξη του θεσμού των κατηχουμένων⁴⁰ με νηστείες, αγρυπνίες, γονυκλισίες, προσευχές και εξομολόγηση. Οι κατηχούμενοι διακρίνονται σε τρεις τάξεις: α) τους ακροωμένους· όπου επιτρέπονταν μόνο να ακούν την διδασκαλία του Θείου Κηρύγματος, β) τους γονυκλίνοντας· οι οποίοι μπορούσαν να συμμετέχουν μαζί με τους πιστούς στο πρώτο μέρος της Θείας λειτουργίας και γ) τους Φωτιζομένους· οι οποίοι ήταν κατηχημένοι και μετά το βάπτισμα συμμετείχαν και στην Θεία ευχαριστία.

Νέα στοιχεία επίσης θεωρούνται η καθιέρωση των εξορκισμών το Μεγάλο Σαββάτο πριν το βάπτισμα, η τελετή του καθαγιασμού του ύδατος, του επορκιστού ελαίου και του ελαίου του χρίσματος, η απόταξη του σατανά, η τριπλή κατάδυση υπό μορφή ερωταποκρίσεων ομολογίας πίστεως την ώρα των καταδύσεων και η μετά το βάπτισμα χρίση με το έλαιο του Χρίσματος.

Την βάπτισα ακολουθούσαν η ένδυση των νεοφωτίστων, η είσοδος τους στον ναό, η χρίση από τον Επίσκοπο με το έλαιο του Χρίσματος⁴¹, ο ασπασμός και η συμμετοχή τους στην Θεία ευχαριστία.

Αξίζει να σημειωθεί, πως η διήμερη προβαπτισματική νηστεία⁴² αποτέλεσε την απαρχή για την επικράτηση της νηστείας της μεγάλης τεσσαρακοστής. Ο εορτασμός άλλωστε του βαπτίσματος συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη του Πάσχα *«ως λειτουργικής γιορτής, και της Μεγάλης Τεσσαρακοστής ως λειτουργικής προετοιμασίας για το Πάσχα»*⁴³.

³⁹ Πρβλ. Αλεξόπουλου π. Στεφ., Πρωτ., Η Λειτουργική ζωή της Εκκλησίας κατά τους Β΄ και Γ΄ αιώνες, σελ. 18-24, όπου ο συγγραφέας ασχολείται με το βάπτισμα και το χρίσμα.

⁴⁰ (Καν. Β΄ της Α΄ Οικουμενικής, ΟΗ΄ της Πενθέκτης ΜΣΤ και ΜΖ΄ της Λαοδικείας).

⁴¹ Τερτυλλιανού, De baptismo 6, 7. Βλ. και Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματική Γ΄, σ. 122-123. Ι. (Hani) Yazigi, Η τελετή του αγίου βαπτίσματος (Ιστορική, θεολογική και τελετουργική θεώρησις), διατριβή επί διδακτορία, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 40.

⁴² Σκαλτσή Γ. Π., «Η προβαπτισματική νηστεία», στο λειτουργικές Μελέτες Ι., εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 87-88.

⁴³ Schmemann A., Εξ ύδατος και πνεύματος. Λειτουργική μελέτη του βαπτίσματος, μτφρ. Ιωσήφ Ροηλίδης, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1990, σ. 16. Βλ. και Π. Ι. Σκαλτσή, ο.π., σ. 93.

1.1.4 Η τάξη του βαπτίσματος κατά τον 4^ο και 5^ο αιώνα.

Στην νέα αυτή χρονική περίοδο έχουμε σαφή καταγεγραμμένη και πλήρη εικόνα της ένταξης των κατηχουμένων στην τάξη των φωτιζομένων. *«Αυτός ο οποίος επιθυμεί να λάβει το δώρο του αγίου βαπτίσματος, παρουσιάζεται εις την Εκκλησία του Θεού»*⁴⁴. Εκεί διενεργείτο εξέταση του υποψηφίου από τον Επίσκοπο για να πιστοποιηθεί αν πληροί τις προϋποθέσεις για να *«διάγει βίον έντιμον»*⁴⁵ και να διαχειριστεί τις ευθύνες που συνεπάγεται το βάπτισμα.

Πλέον τον ρόλο του εγγυητή αναλαμβάνει ο ανάδοχος⁴⁶, πνευματικός πατέρας, καθοδηγητής που αναλαμβάνει την κατήχηση, όπως αναφέρει ο Ιερός Χρυσόστομος⁴⁷. Ως πρώτη προβαπτισματική πράξη θεωρείται η εγγραφή του ονόματος των κατηχουμένων στους καταλόγους της Εκκλησίας ως επίσημη ένταξη στους καταλόγους των φωτιζομένων.

Η προετοιμασία των φωτιζομένων περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής καθημερινή κατήχηση, εξορκισμούς και παράδοση του Συμβόλου της Πίστεως. Την διαδικασία τελούσε ο Επίσκοπος, άλλοι κληρικοί ή λαϊκοί που κατείχαν ρόλο εγγυητή. Στόχος των κατηχήσεων ήταν η γνώση των βασικών αληθειών της χριστιανικής πίστεως, από τον φωτιζόμενο, ώστε να διαφυλαχθεί στο ακέραιο από την επήρεια του διαβόλου, έως ότου καθαρθεί. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων, *«να μειωθεί η σκουριά της ψυχής για να μείνει μόνο το αυθεντικό μέταλλο»*⁴⁸.

Οι εξορκισμοί, επιτιμήσεις του διαβόλου, επ' ονόματι του Ιησού Χριστού, για να εξέλθει από τον βαπτιζόμενο⁴⁹ είχαν ως σκοπό την απομάκρυνση των δαιμόνων⁵⁰. Συνοδεύονταν αρκετές φορές με εμφύσημα στο πρόσωπο, σταυροειδή σφράγιση ή ακόμη και χειροθεσία⁵¹.

Ως ορόσημο της προετοιμασίας, προβαλλόταν, η ερμηνεία του Συμβόλου της Πίστεως κατά την έκτη εβδομάδα. Με καταληκτική ημερομηνία εξέτασης, υπό του επισκόπου, την Μεγάλη Εβδομάδα για να διευκρινισθεί η ορθή γνώση, στην οποία

⁴⁴ Θεοδώρου Μοψουεστίας, Κατηχήσεις, εκδ. Tonneau R. – Devreese R., Les homelies Catechetiques de Morphueste, Studi e testi 145, Roma 1949, σελ. 321. Βλ. και Αιθιοπική Διάταξις, SC 59, 39. Κανόνες Ιππολύτου, 102-104.

⁴⁵ Αιθερίας, Οδοιπορικόν, 45, SC 21, 255-256.

⁴⁶ Ματζουνέα Ε. Κ., «Τελετουργική», Αθήναι, 1989, σ. 139.

⁴⁷ Wenger A., Jean Chrysostomou, Huit Catecheses Baptismales inedites, SC 50 1970, σελ. 142-143. Βλ. και Γ. Φίλια, Το βάπτισμα κατά τις λειτουργικές πηγές της Αντιοχειανής Εκκλησίας, Αθήνα 1996, σ. 49.

⁴⁸ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατήχησις Α' Φωτιζομένων ..., PG 33, 357A *«αποπεσάτω του σιδηρού ο ιός, μενέτω τον γνήσιον»*.

⁴⁹ I. (Hani) Yazigi, ό.π., σ. 57.

⁵⁰ I. Χρυσοστόμου έργα, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, Πατερικές εκδόσεις Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς, Τομ. 30, Θεσσαλονίκη, σ. 590-592. Βλ. και Γ. Φίλια, ό.π., σ.62. 135. Α' Ιω. 5, 19.

⁵¹ Κανόνες Υ Ιππολύτου, 110. Αμβροσίου, De mysteriis (Περί μυστηρίων), IV, 20, SCh 25bis, 1961. Του ίδιου, De officiis ministrorum (Περί των καθηκόντων των λειτουργών), I, 216, PL 16, 25-194. Βλ. και I. (Hani) Yazigi, σ. 58.

οφείλεται η διάζευξη από την τυραννία του διαβόλου και η επιδιωκόμενη σύζευξη με τον Χριστό⁵². Καθ' όλη την Μεγάλη Τεσσαρακοστή, επιπλέον, τηρούσαν αυστηρή νηστεία⁵³. Την Μεγάλη Πέμπτη οι φωτιζόμενοι υποβάλλονταν στο λουτρό του καθαρισμού⁵⁴. Από την Μεγάλη Παρασκευή και μέχρι την εσπερινή του Μεγάλου Σαββάτου απείχαν της βρώσεως. Το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου κατά την διάρκεια της αγρυπνίας του Πάσχα και αφού ολοκληρώνονταν οι τελευταίες προπαρασκευαστικές για το βάπτισμα πράξεις: η απόταξη, η σύνταξη και η ομολογία Πίστεως, ετελείτο το βάπτισμα. Η τελετή κατά τις αποστολικές διαταγές αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο του Επισκόπου ή του πρεσβυτέρου, οι οποίοι τελούσαν το άγιο βάπτισμα, κατόπιν επίκλησης της Αγίας Τριάδος και εν συνεχεία δια καταδύσεως – αναδύσεως⁵⁵ στο νερό. Ο Άγιος Διονύσιος ο Αεροπαγίτης υποστήριζε ότι προηγείτο η εμφύσηση και στην συνέχεια διενεργούνταν τριπλή ομολογία πίστεως, κάτι το οποίο συμβαίνει έως και σήμερα.

Η τάξη προέβλεπε, ευλογία του ύδατος με ευχή και επίκληση της Αγίας Τριάδος⁵⁶, ευλογία του επορκιστού ελαίου με ευχή και εν συνεχεία λάμβανε μέρος ο καθαγιασμός του Μύρου. Μια διαφορετική εκδοχή μας πληροφορεί ότι η ευλογία του ύδατος και των ελαίων συνέβαινε πριν από τις προπαρασκευαστικές για το βάπτισμα πράξεις⁵⁷. Είναι απαραίτητο να σημειωθεί εδώ πως *«επί Χρυσοστόμου η τελετή της απόταξης και της σύνταξης χωρίσθηκε από το βάπτισμα και μεταφέρθηκε την ενάτη ώρα της Μεγάλης Παρασκευής»*.⁵⁸

Μετά την τήρηση αυτής, της προβλεπόμενης ακολουθίας ακολούθησε η κορύφωση του μυστηρίου, δηλαδή η βάπτισμα. Επιπλέον πληροφορίες των Αποστολικών Διαταγών και μαρτυρίες κειμένων του 4^{ου} αι. υποστηρίζουν πως, υπήρχε ευχή καθαγιασμού του ύδατος με επίκληση στον Θεό Πατέρα⁵⁹, τριπλή κατάδυση και ανάδυση με αναφορά, με επίκληση ενός προσώπου της Αγίας Τριάδος⁶⁰ κάθε φορά και ολοκληρωτική βύθιση του σώματος με επίθεση των χειρών την ώρας της καταδύσεως – αναδύσεως και στην συνέχεια ακολουθούσε ανάγνωση του Ιερού Ευαγγελίου⁶¹.

⁵² Θεοδώρου Μοψουνεστίας, ό.π., Studi e testi 145, σ. 369. Βλ. και I. (Hani) Yazigi, ό.π., σ. 60. Γ. Φίλια, ό.π., σ.66. J. Danielou, ό.π., σ. 32.

⁵³ Αποστολικές διαταγές, Ε', 18.1, ΒΕΠΕΣ 2, 89.

⁵⁴ Ιππολύτου Αποστολική Παράδοσις, 20, SC 11bis, 79. Βλ. και I. (Hani) Yazigi, ό.π., σ. 61.

⁵⁵ Π. Ι. Σκαλτσή, *«Ιστορική διαμόρφωση της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος»*, ... σ. 71. *«Η δια της καταδύσεως – αναδύσεως στο νερό προβλεπόμενη τάξη, κατέχει θεολογικό συμβολισμό και αντιστοιχεί σε συνταφή και συνανάσταση με τον Χριστό»*.

⁵⁶ ΕΠΕ 3, 352. Βλ. και Γ. Φίλια, ό.π., σ. 107.

⁵⁷ Βουλγαράκη Α. Η., Αι κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Ιεραποστολική θεώρησις (Ανάλεκτα Βλατάδων, 24.), Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 328-350.

⁵⁸ Π. Ι. Σκαλτσή, *«Ιστορική διαμόρφωση ...»*, ό.π., σελ. 68. Βλ. και Wenger A., ό.π., SC 50 bis, σ. 80. Metzger M. Les Constitutions Apostoliques, t. III (Livres VII – VIII), SC 329, 1987, σελ. 92. Γ. Φίλια, ό.π., σ. 89-90. I. (Hani) Yazigi, ό.π., σ. 62.

⁵⁹ M. Metzger, ό.π., SC 336, 102. Θεοδώρου Μοψουνεστίας, ό.π., Studi e testi 145, 421.

⁶⁰ A. Wenger, ό.π., SC 50 bis, σ. 147.

⁶¹ M. Metzger, ό.π., SC 329, 270. Βλ. Γ. Φίλια, ό.π., σ. 142.

Μετά τα όσα προαναφέραμε, λάμβανε μέρος η ένδυση και το Χρίσμα. Οι Νεοφώτιστοι εισέρχονταν στον κυρίως ναό προ του βήματος προκειμένου να κοινωνήσουν των αγράντων μυστηρίων. Καθ' όλη την Διακαινήσιμο εβδομάδα απείχαν του λουτρού και συμμετείχαν σε ευχαριστιακές εορταστικές συνάξεις όπου και κατηχούνταν, κοινωνούσαν και λάτρευαν τον Θεό σε κλίμα χαράς.

1.1.5 Η εξέλιξη και επικράτηση του Βυζαντινού τύπου βαπτίσματος.

Το σχήμα της ακολουθίας του βαπτίσματος που προηγήθηκε τους προηγούμενους αιώνες, διατηρήθηκε και στους επόμενους αιώνες έως και σήμερα. Υπήρξαν βεβαίως καίριες αλλαγές κυρίως λόγω του νηπιοβαπτισμού και άλλων παραγόντων.

Η προβαπτισματική κατήχηση έχασε την αίγλη της και δημιουργούνται νέες μεταβαπτισματικές ακολουθίες, όπως η απόλυση την ογδόη μέρα από το άγιον βάπτισμα και η τριχοκουρία. Οι εξορκισμοί, η απόταξη και η σύνταξη συγκεντρώνονται και τελούνται μαζί λίγο πριν το βάπτισμα, με *«την ευχή εις το ποιήσαι κατηχούμενον»*, η οποία και αποτελεί το τέλος της αρχαίας τελετής της οριστικής ονοματογραφίας του υποψηφίου για το βάπτισμα⁶².

Η Βυζαντινή περίοδος κωδικοποιεί και καταγράφει συγκεκριμένες ευχές και διάφορες παραλλαγές στην λειτουργική παράδοση και τάξη⁶³, λόγω της χειρόγραφης βυζαντινής παράδοσης που εισέρχεται και ανακαινίζει το μυστήριο, δίνοντάς μας μια νέα ακολουθία η οποία διατηρείται έως και σήμερα.

1.2 Θεολογική θεώρηση του βαπτίσματος.

Σκοπός της λειτουργικής Θεολογίας είναι να κατανοήσουμε το βάθος και την ουσία του Θεϊκού έργου, του κόσμου και της ζωής. Είναι σημαντικό να ξεπεραστεί η μοιραία διαίρεση μεταξύ Θεολογίας, λατρείας και ευσέβειας. Το άτομο βιώνει εμπειρικά γεγονότα εντός της λειτουργικής συνάξεως, δια των μυστηρίων, που αναδεικνύουν την ύπαρξη του και προϋποθέτουν την ενεργό συμμετοχή του για την αίσια έκβαση των υπαρξιακών αναζητήσεων που προκύπτουν από τον πολυτλήμονα και ακανθώδη τρίβο της ζωής.

Αν διεξάγουμε μια αναδρομή στο παρελθόν, θα συνειδητοποιήσουμε ότι το βάπτισμα ως εισαγωγικό μυστήριο στην λειτουργική ζωή του κατ' επίγνωση

⁶² Π. Ν. Τρεμπλα, ό.π., και του ιδίου Μικρόν Εὐχολόγιον, τόμος Α', Αἱ ἀκολουθίαι καὶ τάξεις Μνήστρον καὶ Γάμου, Εὐχελαίου, Χειροτονιῶν καὶ Βαπτίσματος, κατὰ τοὺς ἐν Ἀθῆναις ἰδίᾳ κώδικας, Ἀθῆναι 1950, σ. 273- 274.

⁶³ Μ. Arranz, «Les sacrements de l' ancien Euchologe constantinopolitain (9)», *Orientalia Christiana Periodica* 55 (1988) 33 – 62. Βλ. και Κ. W. Stevenson, «The Byzantine Liturgy of Baptism», *Studia Liturgica* 17 (1987), 176-190.

χριστιανού «το πρώτον αυτού των πνευματικών δωρημάτων»⁶⁴, επέχει ρόλο αναθεώρησης της ίδιας της ζωής και προβάλλει το νόημα της ακόμα και προς τον ίδιο τον «κόσμο»: ο βαπτιζόμενος δεχόταν μαζί με την πίστη του να βαδίζει σε μια ουσιαστική χριστιανική «φιλοσοφία της ζωής» που τον καθοδηγούσε να αλιεύσει απαντήσεις σε όλα του τα υπαρξιακά ερωτήματα, δίνοντας συνάμα λύσεις επωφελείς σε όλα του τα προβλήματα⁶⁵.

Η Πατερική Θεολογία αποτελεί την ασφαλή οδό για να κατανοήσουμε ορθά τα «εν τη χριστιανική μνήσει και εξομολογήσει τελούμενα», μιας και πηγάζει από την ζώσα εμπειρία της Εκκλησίας και συνάμα είναι ριζωμένη στην μεγάλη πραγματικότητα της λατρευτικής κοινότητας.⁶⁶ Το βάπτισμα αποτελεί «την αρχή, το θεμέλιο και το κλειδί»⁶⁷. Συνδέεται όμως άρρηκτα και κυριολεκτικά με την θυσία το μαρτύριο⁶⁸, αλλά και με τον θάνατο⁶⁹ στην Πατερική παράδοση.

Κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, το άγιο βάπτισμα είναι: «δῶρον, χάρισμα, χρίσμα, φῶτισμα, αφθαρσίας ἔνδυμα, λουτρόν παλιγγενεσίας, παν ὅτι τίμιον»· ο δε Μ. Βασίλειος, σημειώνει: «αιχμαλώτοις λύτρον, οφλημάτων ἀφεσιν, θάνατον αμαρτίας, παλιγγενεσίαν ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν, σφραγίδα ανεπιχείρητον, ὄχημα προς ουρανόν, βασιλείας πρόξενον, υιοθεσίας χάρισμα»⁷⁰.

Ολόκληρη η ζωή της Εκκλησίας ανταποκρίνεται στην νέα ζωή που αντικατοπτρίζει μέσω του τάφου την πρώτη ημέρα της νέας δημιουργίας. Αυτή η νέα ζωή προσφέρεται με το βάπτισμα και ολοκληρώνεται μέσα στην Εκκλησία. «*Ἡ Εκκλησία σημαίνεται (= φανερώνεται) ἐν τοῖς μυστηρίοις*»⁷¹, έχοντας προφανώς το μυστήριο των μυστηρίων, δηλαδή την θεία ευχαριστία⁷², σημειώνει ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας (14^ο αι.). Τα όρια της προσδιορίζονται τοπικά και αποκλειστικά με την μυστηριακή ζωή του εκκλησιαστικού σώματος, έξω από αυτό τον τρόπο ζωής συναντώνται ο Σατανάς και οι σκοτεινές δυνάμεις του⁷³.

Ο Μέγας Βασίλειος καθορίζει τους δύο βασικούς σκοπούς του βαπτίσματος⁷⁴:

α) Να καταργηθεί «το σώμα της αμαρτίας, του μηκέτι αυτό καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ»

⁶⁴ Μεταλληνού π. Γ., «*Εξ ὕδατος καὶ πνεύματος*» *Ἡ θεολογία τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος*. Βλ. Το Ἅγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α' πανελληνίου λειτουργικοῦ συμποσίου, εκδ. τοῦ κλάδου ἐκδόσεων τῆς ἐπικοινωνιακῆς καὶ μορφωτικῆς υπηρεσίας τῆς Εκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήναι 2003, σ. 26 – 27.

⁶⁵ A. Schmemann, ὁ.π., «*Εξ ὕδατος καὶ Πνεύματος*», σ.18- 21.

⁶⁶ Ὁ.π., σ. 23.

⁶⁷ Ὁ.π., σ. 23.

⁶⁸ Μαρκ. 10, 39· Λουκ. 12, 50.

⁶⁹ Ρωμ. 6, 4· Κολ. 2, 12.

⁷⁰ Γρηγορίου Ναζιανζηνού Λόγ. μ' εἰς βάπτισμα καὶ Μ. Βασιλείου Εἰς τὸ Ἅγιον βάπτισμα, Ομιλ. Ιγ' προτρεπτική 5, PG 31, 424 D.

⁷¹ Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν Θεῖαν λειτουργίαν, λή, PG 150, 452 C.

⁷² Αυτό υποστηρίζει ὁ Σεβ. Μητροπ. Περγάμου κ. Ιωάννης (Ζηζιούλας), δεχόμενος ὅτι κατὰ τὸν Καβάσιλα μετὰ τὴν Εκκλησίας καὶ Ευχαριστίας ὑπάρχει «πράγματος ἐνότης» (Ευχαριστία καὶ βασιλεία Θεοῦ, Σύναξη 52. 1994, σ. 81 ἐ.).

⁷³ Μεταλληνού π. Γ., «*Εξ ὕδατος καὶ πνεύματος*»... ὁ. π., σ. 26.

⁷⁴ Σκαλτσῆ Ἰ. Π., «*Ἱστορικὴ διαμόρφωση ...*», ὁ.π., σελ.27 βλ. καὶ Μ. Βασιλείου, Περὶ ἁγίου Πνεύματος, κεφ. ιε'. PG 32, 129. Ὁμιλία 13, Προτρεπτικὴ εἰς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, 3, PG 31, 429- 433.

και β) να ζει ο βαπτιζόμενος «*τω πνεύματι και τον καρπόν έχειν εν τω αγιασμώ*»⁷⁵. Αυτή είναι η πνευματική αναγέννηση του ανθρώπου, συντελούμενη κατά τον λόγο του Χριστού προς τον Νικόδημο, «*εξ ύδατος και πνεύματος*»⁷⁶.

«*Και τα δαιμόνια πιστεύουσιν και φρίσσουσιν*»⁷⁷. ο Ευαγγελιστής Ιωάννης σ' αυτό το χωρίο, επισημαίνει πως: μόνο η πίστη, χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του χριστιανού στα πάθη, τον θάνατο και την Ανάσταση του Χριστού δεν σημαίνει τίποτα. Απαραίτητη προϋπόθεση της χριστιανικής πίστης κρίνεται η επίγνωση και η μετοχή στην εν Χριστώ ζωή, με δεκτική την καρδιά στην χάρη και την χωρίς όριο αυτοπαράδοση του ανθρώπου στην θυσιαστική αγάπη του Θεού. Ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, σημειώνει πως ο βαπτιζόμενος: «*προσέρχεται, τον ρύπον της αμαρτίας και της απιστίας (= δηλαδή απύσους πνευματικής σχέσης με τον Θεό) αποβαλλέσθαι, και όλος γενέσθαι νέος, και την μορφήν του νέου Αδάμ ενδύσασθαι*»⁷⁸.

Μέσω της αναγέννησης επιδιώκεται να γίνει ο άνθρωπος «σύμμορφος» με τον Χριστό⁷⁹· φορώντας την «*εικόνα του επουρανίου*»⁸⁰. Η ένωση του ανθρώπου με τον λόγο του Θεού που επιτυγχάνεται μέσω του βαπτίσματος· αναπλάθει και αναδημιουργεί τον φθαρέντα άνθρωπο. Ο Παύλειος όρος: «*Καινή κτίσις*»⁸¹ υποδηλώνει αυτή την ένωση με πλήρη επεξηγηματική επάρκεια, «*ει τις εν Χριστώ (γίνεται – είναι), καινή κτίσις*»⁸².

Η σάρκωση του Θεού λόγου, «*αναπλάθει δυνάμει την φθαρείσα εικόνα του ανθρώπου*». Στην συνέχεια το απολυτρωτικό έργο του Χριστού μέσω των μυστηρίων της Εκκλησίας λειτουργεί σωτηριολογικά για τον άνθρωπο. Έτσι «*Ο χαρακτήρας του βαπτίσματος θεωρείται αμιγώς Χριστοκεντρικός*»⁸³. Ο βίος του χριστιανού όταν ισορροπεί από τη μία σε μια συμβατική λατρευτική ενοριακή πραγματικότητα, ενώ η υπόλοιπη βιωτή χαρακτηρίζεται από καθολική εκκοσμίκευση φαίνεται μετέωρος. Η ανακαίνιση της φθαρείσας φύσεως – που δεν μπορεί να συμβεί αυτόματα ή μαγικά - προϋποθέτει την αβίαστη μετοχή του βαπτιζομένου στην μυστηριακή και λειτουργική ζωή της Εκκλησίας που συντηρεί την αναγεννητική χάρη.

Η πορεία προς το βάπτισμα, απαιτεί απελευθέρωση του ανθρώπου από τα δεσμά του διαβόλου, για να καταστεί δυνατή η ένταξη του στην εν Χριστώ κοινωνία «*περί αληθούς ενώσεως εν τη Εκκλησία*»⁸⁴ δηλαδή. Αυτό συμπεραίνεται και από τους συνημμένους «εξορκισμούς» στην σημερινή ακολουθία του μυστηρίου του βαπτίσματος. Αυτή η πορεία για να καταστεί λυτρωτική, προϋποθέτει: «προσευχή,

⁷⁵ Γαλ. 5, 22.

⁷⁶ Ιωάν. 3, 5.

⁷⁷ Ιωάν. 2, 19.

⁷⁸ Γ. Μεταλληνού, ό.π., σ. 28.

⁷⁹ Ρωμ. 8, 29.

⁸⁰ Α' Κορ. 15, 49.

⁸¹ Β' Κορ. 5, 17.

⁸² Μεταλληνού π. Γ., «*Εξ ύδατος και πνεύματος*»... ό. π., ό.π., σ. 29.

⁸³ ό.π., σ. 29.

⁸⁴ Ιω. Σ. Ρωμανίδου, Η ανθρωπολογία του Μ. Ευχολογίου, Κιβωτός 3 (1995), σ. 112.

νηστείες και κατήχηση στα διδάγματα του Χριστού και των προφητών»⁸⁵ Το μυστήριο της εν Χριστώ «καινής» υπάρξεως διακονεί και υπομνηματίζει όλη την τελετή του βαπτίσματος: «η ενσωμάτωση της κατηχήσεως μαζί με τους εξορκισμούς»⁸⁶.

Η κατάδυση στο ύδωρ καθιστά το βάπτισμα αληθινό «ομοίωμα» του θανάτου του πιστού εν Χριστώ⁸⁷. Με το βάπτισμα και την συνειδητή συμμετοχή του ανθρώπου στην νέα εν Χριστώ ζωή, μυείται ο πιστός στην χρηστοθήεια και την παραδειγματική στάση εκκλησιαστικής ζωής. Το βάπτισμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως η αρχή μιας πορείας, που κορυφώνεται στην τελείωση του πιστού, δηλαδή την Θέωση⁸⁸. Μπορεί επίσης να καταστεί «προοίμιον» της εσχατολογικής ζωής της ουράνιας βασιλείας⁸⁹, για αυτό και ονομάζεται και «πρώτη ανάστασις»⁹⁰, γιατί είναι το εφελτήριο «προς την τελική Ανάσταση»⁹¹.

Όπως παρατηρεί ο π. Αλ. Σμέμαν: « με το βάπτισμα και μέσα από το βάπτισμα [...] ανταμώνουμε την πρώτη και θεμελιακή σημασία της Εκκλησίας»⁹². Το βάπτισμα λοιπόν συμπεραίνουμε πως οδηγεί στην εκκλησιαστικότητα του ατόμου. Δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι απλώς μια νοησιαρχική εμπειρία αλλά μια εντελώς υπαρξιακή ανάγκη για μας.

*«Στην Εκκλησία όλα είναι καρπός της συνέργειας με την Θεία χάρη. Αυτό προϋποθέτει την διάθεση και τον αδιάλειπτο αγώνα του πιστού»*⁹³. Από τους πρώτους κιόλας αιώνες καθιερώθηκε η μετά το βάπτισμα κατήχηση αλλά και το μυστήριο της μετανοίας⁹⁴ ως δεύτερο βάπτισμα για την τόνωση του πνευματικού αγώνα του πιστού, ώστε να μένει δεκτικός της χάριτος⁹⁵. Το βάπτισμα άρα μπορεί να παραλληλιστεί με την αφετηρία του σταδίου των αρετών, που συμμετέχει και αγωνίζεται ο πιστός, με την εκούσια αποδοχή του στο κάλεσμα του Χριστού με στόχο τον προβιβασμό του στην αιώνια βασιλεία του Θεού.

Ο πιστός οφείλει να επιθυμεί να πεθάνει αληθινά με τον Χριστό και να εγερθεί αληθινά ξανά μ' αυτόν, ώστε να *«περπατήσει εν καινότητι ζωής»*⁹⁶. Να περάσει τις δοκιμασίες που θα αντιμετωπίσει με ευσέβεια και περίσσια πίστη, κάτω από την σκέπη της Εκκλησίας ώστε στην συνέχεια να λάβει το μεγάλο δώρο, της

⁸⁵ ό.π., σ. 129. H. A. Jelly , the Devil at Baptism: Ritual, Theology ang Drama, N. York – London 1985.

⁸⁶ Για την Κατήχηση και τους Εξορκισμούς βλ. Καλλινίκου Κων., Ο Χριστιανικός Ναός και τα τελούμενα εν αυτώ, Αθήναι 1958, σ. 411 έ.

⁸⁷ Ρωμ. 6, 5. Βλ. και Αλεξ. Σμέμαν, «Εισαγωγή είς την λειτουργίαν», στον τόμο: Ή Λειτουργία μας (εκδ. ΖΩΗΣ), σ. 69 έ.

⁸⁸ Τρεμπέλα Π. Ν., όπ. π., σ. 346-7. (Ευχή Ακολουθίας).

⁸⁹ Γρηγορίου του Θεολόγου, Είς τό ἅγιον βάπτισμα, Λόγος 40, 46, PG 36, 425 AB.

⁹⁰ Γρηγορίου Παλαμά, Περί παθῶν καί ἀρετῶν PG 150, 1049D. π. Ιω. Σ. Ρωμανίδου, η ανθρωπολογία..., σ. 108.

⁹¹ Μ. Βασιλείου, ομιλ. 13: Είς τό Ἅγιον βάπτισμα, 1. PG 31, 424 D.

⁹² Σμέμαν Άλεξ., Για να ζήσει ο κόσμος, μτφρ. Ζήσιμος Λορεντζάτος, έκδ. Δόμος, Αθήνα, 2010 σ. 99.

⁹³ Γ. Μεταλληνού, Εξ ύδατος..., ό.π., σ. 40.

⁹⁴ Καλλινίκου Κων., Ο Χριστιανικός Ναός..., ό.π., σ. 435.

⁹⁵ Μεταλληνού Γ., ό.π., σ. 42.

⁹⁶ Ρωμ. 6, 4

εκούσιας και ατέρμονης προσπάθειας του, να διατηρήσει αταλάντευτη και ανόθευτη την χάρη και την αγάπη που έλαβε από τον Θεό. Ένα δώρο πνευματικού νοήματος και περιεχομένου που μετατρέπει τον βιολογικό θάνατο σε πέρασμα στην αιώνια ζωή. *«Ο θάνατος δεν είναι το βιολογικό φαινόμενο του θανάτου, αλλά η πνευματική πραγματικότητα που κέντρο της είναι η αμαρτία»*⁹⁷. Η ανθρώπινη απόρριψη ουσιαστικά της μόνης αληθινής ζωής που του δόθηκε από τον Θεό⁹⁸.

Ζωή χωρίς Θεό σημαίνει πνευματικό θάνατο. Αυτός ο πνευματικός θάνατος μας στερεί την επανένωση μας με τον Χριστό στην αιώνια βασιλεία του Θεού. Ο Χριστός μας καλεί να εισέλθουμε, διαχρονικά, στην ουράνια βασιλεία του. Μας καλεί να δώσουμε τον εαυτό μας, τον εαυτό που μας πρόσφερε ανιδιοτελώς όταν μας χάρισε την ζωή. Να τον εμπιστευτούμε και να γίνουμε αυθεντικοί μιμητές του στην σύντομη αλλά περιπετειώδη πορεία μας στον κόσμο. Η πραγματική και έμπρακτη πίστη μας στον Χριστό μπορεί να ονομαστεί και να βιωθεί ως θάνατος και Ανάσταση, είναι ο πρώτος καρπός και το «έργον» της ίδιας της πίστης, της ομοίωσης προς την πίστη του Χριστού. Θα μας πει ο π. Αλ. Σμέμαν, σημειώνοντας ακόμα πως : *« Η πίστη είναι αυτή που επιθυμεί το βάπτισμα· η πίστη ξέρει ότι το βάπτισμα είναι αληθινά θάνατος και αληθινά Ανάσταση με τον Χριστό»*. Ο Χριστός φανερώνει την αναγκαιότητα του Βαπτίσματος, το οποίο ως αισθητό σημείο δείχνει την ταφή του παλαιού ανθρώπου. Επισημαίνοντας δε, πως: *«Ο πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»*⁹⁹.

⁹⁷ Α' Κορ. 15, 56.

⁹⁸ Ρωμ. 5, 12. Βλ. και Α. Schmemann, ό.π., *«Εξ ύδατος και Πνευματος»*, σ. 89.

⁹⁹ Μαρκ. 16, 16.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

«Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΤΗΧΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΗΠΙΟΒΑΠΤΙΣΜΟΥ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

2. Κατήχησις

Η ετυμολογία της λέξης «Κατήχησις» προέρχεται από το ρήμα «Κατηχέιν», (Κατά-ηχέιν), που σημαίνει διδάσκω.¹⁰⁰ Το ρήμα κατηχέιν αναφέρεται συχνά στα κείμενα της Καινής Διαθήκης και επισημάνει την κανονική διδασκαλία της Εκκλησίας, που μέσω αυτής διδάσκεται η γνώση των χριστιανικών αληθειών.

Μέρος του περιεχομένου της κατηχήσεως της αρχαίας Εκκλησίας, μαρτυρείται χαρακτηριστικά στις «Αποστολικές διαταγές».¹⁰¹

Σπουδαίο συστηματικό κατηχητικό έργο διεξήχθη από τον Β' αιώνα με την ίδρυση εκκλησιαστικών κατηχητικών σχολών, σπουδαιότερες εκ των οποίων ανεδείχθησαν: «της Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Καισαρείας, Ιεροσολύμων κ.λπ.», όπου προσέφεραν την χριστιανική μόρφωση επιφανείς δάσκαλοι, μεταξύ άλλων και οι Ωριγένης, Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, Κύριλλος Ιεροσολύμων, κ.α.

Το έργο των κατηχητικών αυτών σχολών αποτελεί σημείο αναφοράς, παρόλα αυτά όμως αξίζει να αναφερθεί και η συνεισφορά της «οικογενειακής κατήχησης» των βαπτισμένων παιδιών, όπως μαρτυρείται στα κείμενα του Ιερού Αυγουστίνου καθώς και του αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου.

Μετά την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού φαίνεται να παρακμάζει η κατηχητική διδασκαλία της Εκκλησίας και να περιορίζεται στην τελετουργική τελετή της αποτάξεως και συντάξεως, μέσω της οποίας ο ανάδοχος, στο όνομα του βαπτιζόμενου αποτάσσει τον σατανά, συντάσσεται με τον Χριστό και ομολογεί ακέραια και ειλικρινή πίστη σ' αυτόν μέσω του Συμβόλου της πίστεως. Η ευθύνη, πλέον, της θρησκευτικής διδασκαλίας ανατίθεται στους κατά σάρκα γονείς και τον ανάδοχο έως ότου ο νεοφώτιστος ενηλικιωθεί.¹⁰²

Ας μην λησμονούμε ότι ο ίδιος ο Χριστός συνέδεσε αδιάσπαστα το βάπτισμα με την πίστη, στην φράση: «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»¹⁰³. Άρα αυτή η

¹⁰⁰ Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια, «Κατήχησις», 7^{ος} Τόμος, Αθήναι 1965, σελ. 453- 454.

¹⁰¹ ό.π., σ. 454.

¹⁰² ό.π., σ. 456.

¹⁰³ Μαρκ. 16, 16

πίστη αποτελεί το επιστέγασμα για την πνευματική αναγέννηση του ανθρώπου. Ο Μέγας Βασίλειος θα πει: «Πίστις μὲν γάρ τελειοῦται διὰ βαπτίσματος, βάπτισμα δὲ θεμελιούται διὰ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ἐκάτερα πληροῦται»¹⁰⁴. Η πίστη είναι η πηγή της χριστιανικής ζωής, απαραίτητη προϋπόθεση του βαπτίσματος, με το οποίο γινόμαστε μέλη της Εκκλησίας¹⁰⁵. Η τελειότερη ομολογία της πίστες στην Αγία τριάδα, είναι η εισαγωγή στο σωστικό μυστήριο του Βαπτίσματος. Το Βάπτισμα δε, επισφραγίζει την πίστη και αναγεννά τον άνθρωπο «εν Χριστῷ», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο φωστήρας της Καισαρείας: «Πίστις δὲ καὶ βάπτισμα, δύο τρόποι τῆς σωτηρίας, συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι». Συμπερασματικά, θα λέγαμε ὅτι η πίστη, ὡς και οι υπόλοιπες αρετές, αντικατοπτρίζουν την ουσιαστική φανέρωση της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό, ο οποίος είναι η πηγή της ζωής.

2.1 Κύριλλος Ιεροσολύμων

Ο Άγιος Κύριλλος γεννήθηκε στα Ιεροσόλυμα το 315 μ. Χ. Χειροτονήθηκε διάκονος, πρεσβύτερος και επίσκοπος Ιεροσολύμων από τον αρειανό επίσκοπο Καισαρείας Ακάκιο, λόγω της σύγκλησης τους με τους «ομοιουσιανούς»¹⁰⁶. Σύντομα ὅμως υποστήριξε τα δόγματα της Νίκαιας, με αποτέλεσμα να εξοριστεί τρεις φορές το 357, το 360 και το 367. Η Τρίτη και πολυετής εξορία του έγινε από τον αυτοκράτορα Ουάλεντα. Σημείο αναφοράς της δράσης του αποτελεί η συμμετοχή του στην Β΄ Οικουμενική Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 381.

Την εποχή που ήταν επίσκοπος Ιεροσολύμων συσπειρώνονται επαναστατικά Ιουδαϊκά κινήματα με απώτερο στόχο τους χριστιανούς και αλλεπάλληλες διώξεις λαμβάνουν χώρα, ενώ την ίδια στιγμή οι Χριστιανοί δεν τον αναγνωρίζουν σαν επίσκοπό τους. Έτσι ο Γρηγόριος Νύσσης επισκέφτηκε τους Αγίους Τόπους με σκοπό

¹⁰⁴ Basile de Césarée, Sur le Saint-Esprit (περί του Αγίου Πνεύματος), ed. And trans. B. Pruche, 2nd edn., Sources chrétiennes 17 bis (1968), 12, 28, 31-40.

¹⁰⁵ «Χριστιανοί πόθεν ἡμεῖς; Διὰ τῆς πίστεως, πᾶς τις ἂν εἴποι. Σωζόμεθα δὲ τίνα τρόπον; Ἀναγεννηθέντες δηλονότι διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος», Του εν αγίοις πατρός ημών Βασιλείου Αρχιεπισκόπου Καισαρείας του Μεγάλου «Περὶ τοῦ Αγίου Πνεύματος πρὸς τον εν αγίοις Αμφιλόχιον επίσκοπον Ικονίου», ed. B. Pruche, Basile de Césarée. Sur le Saint-Esprit, 2nd edn., Sources chrétiennes 17 bis (1968), 10, 26, 1-3.

¹⁰⁶ Οι Ομοιουσιανοί ήταν ημιαρειανική ομάδα που υποστήριζε ὅτι η αντίληψη πως ο Υἱός Ιησούς Χριστός είναι ὁμοούσιος με τον Πατέρα θα μπορούσε να οδηγήσει σε μοναρχιανές πεποιθήσεις, ὅποτε υποστήριζαν ὅτι ο Υἱός ήταν ὁμοιούσιος και ὄχι ὁμοούσιος με τον Πατέρα. Οι Ομοιουσιανοί αποτελούσαν την πιο μετριοπαθή τάση του Αρειανισμού σε σχέση με τους ριζοσπάστες Ανόμοιους, αλλά και τους Ὁμοιους. Ηγετικές μορφές των Ομοιουσιανών ήταν ο Βασίλειος Αγκύρας και ο Γεώργιος Λαοδικεῖας. Σταδιακά οι Ομοιουσιανοί προσέγγισαν τους Ορθοδόξους στο χριστολογικό ζήτημα και κάποιοι ἐνώθηκαν μαζί τους αποδεχόμενοι το Σύμβολο της Νίκαιας. Ο Μέγας Αθανάσιος δεχόταν σε κοινωνία τους Ομοιουσιανούς ακόμα κι αν δεν χρησιμοποιούσαν τον ὄρο ὁμοούσιος, αρκεί να δέχονταν ὅτι ο Ιησούς Χριστός ήταν «αληθῶς φύσει Υἱός» του Πατέρα. Την περίοδο της αρειανικής διαμάχης, οι Ομοιουσιανοί αποτελούσαν την πλειονηφία των επισκόπων της Μικρᾶς Ασίας. Μάλιστα, ο Κύριλλος Α΄ Ιεροσολύμων ήταν τυπικά Ομοιουσιανός, ἔχοντας ὅμως ὀρθόδοξη θεολογία. Οι ενωτικές προσπάθειες των Ομοιουσιανών με τους Ορθοδόξους επιτάχυναν την εξέλιξη του ζητήματος της πνευματομαχίας. Πρβλ. Στεφανίδης Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήναι, 1959, σελ. 192, 200, 242 και Μόσχος Ν. Δ., Συνοπτική Ιστορία του Χριστιανισμού, Τόμος Α΄, Η Πρώτη Χιλιετία, Εκδόσεις Αρμός, Αθήναι, 2017, σελ. 120-123.

να διαμεσολαβήσει, χωρίς όμως να φέρει τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα. Ευτυχώς εν ευθέτω χρόνο ο Κύριλλος καταφέρνει, διατηρώντας επιμονή και υπομονή, να επικρατήσει με όπλα του την αγαθότητά και την πηγαία προσήνειά του.

Επί της εποχής του παρελαύνει πλήθος λογίων και επιφανών Θεολόγων καθώς και εμβληματικών εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων στην ομώνυμη πόλη της Παλαιστίνης, μεταξύ αυτών και ο Μέγας Βασίλειος. Επί της αρχιερατείας του σημεία θαυμαστά λαμβάνουν μέρος, με επικρατέστερο την εξ ουρανού εμφάνιση του σημείου του Σταυρού, από τον Γολγοθά έως το όρος των Ελαιών.

Αναρίθμητη συγκαταλέγεται η συνεισφορά του στην Θεολογία της Εκκλησίας με τις «Κατηχήσεις του», πού εκφωνεί το 348. Αυτές αποτελούνται από την Προκατήχηση, πού έχει θέση προλόγου, από 18 κατηχήσεις, πού απευθύνονται στους «φωτιζόμενους», σε αυτούς δηλαδή πού κατηχούνται προκειμένου να βαπτιστούν, και από τις 5 Μυσταγωγικές κατηχήσεις, πού απευθύνονται στους «νεοφώτιστους», νεοβαπτισθέντες.

Το έργο αυτό αποτελεί μοναδικό μνημείο της εκκλησιαστικής φιλολογίας, γιατί καταμαρτυρούνται πολύτιμες πληροφορίες για την τότε κατάσταση της Εκκλησίας, για τους ναούς, για τις τελετές, για την υπάρχουσα αντίθεση μεταξύ των εθνικών και των χριστιανών και για τρόπο κατήχησης των προσερχομένων στον Χριστιανισμό.

Η κατήχηση του Κυρίλλου Ιεροσολύμων όπως μαρτυρείται περιλάμβανε συγκεκριμένη τάξη:

«Όσοι ήθελαν να βαπτιστούν, δήλωναν το όνομα τους πριν από την Μεγάλη Σαρακοστή σε έναν καθορισμένο πρεσβύτερο. Την πρώτη ημέρα της Σαρακοστής τοποθετούνταν Επισκοπικός θρόνος στον Ναό του Γολγοθά με έδρες για τους πρεσβυτέρους δεξιά και αριστερά. Προσέρχονταν έπειτα οι Κατηχούμενοι με συνοδεία των πατέρων τους οι νέοι και των μητέρων τους οι νέες. Γινόταν για τον καθένα ερωτήσεις από τον επίσκοπο για τον βίο του, αν μεν βρισκόταν υπάκουος, τίμιος και γενικά αν διέθετε έξωθεν καλή μαρτυρία. Στην συνέχεια γραφόταν στον κατάλογο, αλλιώς αποπεμπόταν, για να επιστρέψει διορθωμένος το επόμενο έτος. Οι ξένοι έπρεπε να φέρουν συμμαρτυρία γνωστών προσώπων. Την δεύτερη ημέρα διαβαζόταν οι εξορκιστικές ευχές, πράγμα πού επαναλαμβανόταν μέχρι και την Τεσσαρακοστή, και άρχιζε η κατήχηση. Ο επίσκοπος ερμήνευε την Αγία Γραφή γραμματικώς και ύστερα πνευματικώς. Αρχιζε από τη Γένεση, δίδασκε τις θεμελιώδεις αρχές της χριστιανικής πίστης κι εξηγούσε το Σύμβολο της Πίστεως την έκτη και την έβδομη εβδομάδα. Κάθε κατηχητικό μάθημα διαρκούσε τρεις ώρες περίπου. Την Κυριακή των Βαΐων οι Κατηχούμενοι υποβάλλονταν τρόπον τινά σε εξετάσεις. Απήγγειλαν το Σύμβολο της Πίστεως και ανέμεναν το βάπτισμα, πού γινόταν το Πάσχα. Στις οκτώ ημέρες, πού ακολουθούσαν το Πάσχα απαγγέλλονταν οι Μυσταγωγικές Κατηχήσεις, με τις οποίες οι

«νεόφωτιστοι» κατατοπίζονταν γύρω από τα μυστήρια του χριστιανισμού και τις βαθιές χριστιανικές αλήθειες»¹⁰⁷.

Θα μας πει ο Άγιος Κύριλλος πως: «*Η κατήχηση είναι οικοδομή. Αν δεν σκάψουμε βαθιά και να βάλουμε θεμέλια, και εάν στη συνέχεια δε δέσουμε με οικοδομικούς αρμούς όλη την οικοδομή, για να μη τυχόν βρεθεί κάτι χαλαρό και σωριαστεί κάτω η οικοδομή, δεν έχουμε κανένα όφελος από τον κόπο που κάναμε πριν. Πρέπει δηλαδή να δένεται η μια πέτρα με την άλλη στη σειρά και η μια γωνία να ακολουθεί την άλλη, και ξύνοντας εμείς όλα τα περιττά, να ανυψώνεται τέλεια η οικοδομή. Έτσι σου προσφέρουμε κατά κάποιον τρόπο τα λιθάρια της γνώσεως. Πρέπει να ακούς όλα όσα λέγονται για τον ζωντανό Θεό· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για την κρίση· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για τον Χριστό· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για την ανάσταση και άλλα πολλά*»¹⁰⁸

Επομένως, κατήχηση προσφέρεται μέσω του λόγου του Θεού στους ανθρώπους, όπως σήμερα γίνεται με τις ομιλίες, τα κατηχητικά κ.α. Διευκρινίζεται πως στην αρχαία εκκλησία αλλά και σήμερα στις χώρες που επιτελείται ιεραποστολή είχαμε και έχουμε «κατηχουμένους», δηλαδή ανθρώπους που εισέρχονται για πρώτη φορά στην ορθοδοξία και με διάκριση οδηγούνται στην βάπτιση. Αυτοί «κατηχούνται» στα δόγματα της Εκκλησίας καθώς και στις αρχές του Ευαγγελίου ακόμα και μετά τη βάπτισή τους. Από την άλλη πλευρά, και στην πατρίδα μας, την Ορθόδοξη Ελλάδα, παρ' όλο που η πλειοψηφία είμαστε χριστιανοί, έχουμε ανάγκη κατηχήσεως.

Στην αρχαιοπρεπή ακολουθία της Θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων Δώρων, κατά την διάρκεια της μεγάλης τεσσαρακοστής ακούμε ευκρινώς από τον ιεροδιάκονο να εκφωνεί: «*Όσοι Κατηχούμενοι, προέλθετε. Οί Κατηχούμενοι, προέλθετε. Όσοι πρός τό φῶτισμα, προέλθετε. Εὐξασθε οί πρός τό φῶτισμα. Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*

Καταξιώση αὐτούς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καί τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Αναγεννήση αὐτούς δι' ὕδατος καί Πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Χαρίσεται αὐτοῖς τήν τελειότητα τῆς πίστεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Συγκαταριθμήση αὐτούς τῇ ἀγία αὐτοῦ καί ἐκλεκτ ποίμνῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ καί διαφύλαξον αὐτούς, ὁ Θεός, τῇ ἡ χάριτι.

Οἱ πρός τό φῶτισμα, τάς κεφαλάς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε»¹⁰⁹.

Καλεῖ ἔτσι περιληπτικά τους κατηχουμένους να αξιωθῶν από τον Θεό ὥστε να αναγεννηθῶν μέσω του λουτροῦ της παλιγγενεσίας, που αἶρει τις αμαρτίες τους και τους ντύνει με το ἀφθαρτο ἐνδύμα που ἔχει ραφτεῖ προαιωνίως από το μεγαλεῖο της Θείας χάριτος. Τους καλεῖ να γίνουν φῶς, να τελειωθῶν από την πηγαία πίστη, να γίνουν μέλη του σώματος του Χριστοῦ και να αναγεννηθῶν από το χαριτόβρυτο

¹⁰⁷ π. Ἀριστόβουλος Κυριαζῆς, Αρχική σελίδα ἱστοχώρου: Κύριλλος Ἱεροσολύμων ὁ Κατηχητής, στο: <https://romiosyne.org/> (ανακτήθηκε 20/04/2021).

¹⁰⁸ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σελ. 25-27.

¹⁰⁹ Ἱερατικόν, Ἐκδοσις τῆς Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Εκκλησίας τῆς Ελλάδος, Αθήνα, Στ' ανατύπωση, 1998, σ. 212

μυστήριο των μυστηρίων εξ ύδατος και πνεύματος. Ωστε επιτέλους να σωθούν και να αγιαστούν με όπλα τους την ταπείνωση και την θυσιαστική αγάπη.

Υιοθετώντας την διδασχή του Χριστού «*ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἑμοῦ*»¹¹⁰, ο ιερὸς πατὴρ θεωρεῖ σημεῖο αναφοράς τις κατηχήσεις, ὥστε προτρέπει: «*Να παρακολουθεῖς τακτικά τις κατηχήσεις, ἀν καὶ τις παρατείνουμε πολὺ λέγοντας πολλὰ, γιὰ νὰ μὴ χαλαρώνει ὁ λογισμὸς σου. Διότι ἐδῶ παίρνεις ὅπλα ἐναντίον τῆς ἐνέργειας τοῦ ἐχθροῦ σου. Παίρνεις ὅπλα ἐναντίον τῶν αἱρέσεων, ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Σαμαρειτῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἐχεις πολλοὺς ἐχθροὺς· πάρε πολλὰ βέλη· διότι ἔχεις πολλοὺς νὰ χτυπήσεις με τὸ ἀκόντιό σου καὶ πρέπει νὰ μάθεις πῶς νὰ ἀντιμετωπίζεις τὸν εἰδωλολάτρη, πῶς νὰ ἀγωνιστεῖς ἐναντίον τοῦ αἱρετικοῦ, τοῦ Ἰουδαίου, τοῦ Σαμαρείτη. Καὶ ὅπλα βέβαια εἶναι ἔτοιμα, ἀκόμα ὅμως πιο ἔτοιμο εἶναι τὸ ζῆφος τοῦ Πνεύματος· πρέπει ὅμως νὰ τεντώσεις τὸ δεξιὸν σου χερὶ με τὴν ἀγαθὴ προαίρεση, γιὰ νὰ πολεμήσεις στὸν πόλεμο τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ νικήσεις τις ἀντίθεες δυνάμεις, γιὰ νὰ γίνεις ἀνίκητος μπροστὰ σὲ καθετὶ τὸ αἱρετικόν*».¹¹¹

Ἔτσι λοιπόν, στὶς συμβουλές τοῦ πρὸς ὅλους, ὅσον ἀφορᾷ στὴν κακὴ ἐπιθυμία ποὺ ἀνατέλλει στὶς καρδιές μας, υπογραμμίζει: «*Ἀλλ' ἴσως πεις· Εἶμαι πιστὸς καὶ δὲν μπορεῖ νὰ με νικήσει ἡ ἐπιθυμία, ἐστὼ κι ἀν τὴν φέρνω συχνά στο νου μου. Ἀγνοεῖς ὅμως ὅτι ἡ ρίζα ποὺ ἐπιμένει πολλὰς φορὲς σπάζει ἀκόμα καὶ πέτρα· Μὴ δέχεσαι τὸν σπόρο, γιὰτί θὰ σου σπᾶσει τὴν πέτρα τῆς πίστεως. Βγάλε ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ το κακὸ πρὶν ἀκόμα ἀνθίσει, γιὰτί, ἀν στὴν ἀρχὴ ἀδιαφορήσεις, ὑπάρχει φόβος νὰ χρειαστεῖς τσεκούρι καὶ φωτιά. Ὅταν ἀρχίζεις νὰ ἔχεις ἐνόχληση στὰ μάτια σου, θεράπευσέ τὰ ἐγκαίρως, γιὰ νὰ μὴ φτάσεις νὰ ζητᾷς τὸν γιατρό ὅταν θὰ ἔχεις τυφλωθεῖ τελείως*»¹¹²

Ἀλλά, καὶ ἀν ἠττηθούμε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, μας διδάσκει νὰ μὴν ἀπελπιζόμαστε: «*Αὐτὸς, ἄνθρωπέ μου, ποὺ ἀνάστησε τὸν Λάζαρο, ὁ ὁποῖος ἦταν τέσσερις μέρες πεθαμένος καὶ βρωμούσε, δε θὰ μπορούσε ἀραγε πιο εὐκόλα νὰ ἀναστήσει ἐσένα ποὺ εἶσαι ζωντανός; Αὐτὸς ποὺ ἔχυσε τὸ τίμιο αἷμα τοῦ γιὰ μας, αὐτὸς θὰ μας γλυτώσει ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἀς μὴν ἀπελπιζόμαστε, ἀδελφοί μου. Ἀς μὴ ρίζουμε τοὺς εαυτοὺς μας σὲ κατάσταση ἀπελπισίας. Διότι εἶναι φοβερό νὰ μὴν ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· γιὰτί αὐτὸς ποὺ δὲν περιμένει σωτηρία, ρίχνεται ολόψυχα στὸ κακόν· ἐνῶ ὁποῖος ἐλπίζει στὴ θεραπεία τοῦ, φροντίζει πάρα πολὺ τὸν εαυτό τοῦ. Διότι καὶ ὁ ληστὴς ποὺ δὲν περιμένει χάρι φτάνει σὲ ἀπόγνωση, ἐνῶ ὅταν ἐλπίζει στὴ συγχώρηση, πολλὰς φορὲς οδηγεῖται στὴ μετάνοια. Ἐπειτα, τὸ φίδι ἀποβάλλει ἀπὸ πάνω τοῦ τὸ γερασμένο δέρμα τοῦ, κι ἐμεῖς δε θὰ ἀποβάλλουμε τὴν ἀμαρτία· Καὶ ἡ γεμάτη ἀγκάθια γῆ, ὅταν ὀργωθεῖ καλὰ, γίνεται καρποφόρα, καὶ γιὰ μας εἶναι ἀκατόρθωτη ἡ σωτηρία· Ἡ φύση μας λοιπόν εἶναι ἐπιδεκτικὴ γιὰ τὴ σωτηρία· ἀπαιτεῖται ὅμως καὶ ἡ προαίρεση*»¹¹³

¹¹⁰ Ἰω. 5, 39

¹¹¹ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σελ. 23-25.

¹¹² Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σελ. 55-57.

¹¹³ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σ. 59.

Και συνεχίζει: «Τι πρέπει λοιπόν να κάνουμε; Και ποιοι είναι οι καρποί της μετάνοιας; «Εκείνος που έχει δυο χιτώνες, να δίνει σ' αυτόν που δεν έχει (ήταν αξιόπιστος εκείνος που δίδασκε αυτά, γιατί ήταν ο πρώτος που εφάρμοζε εκείνα που δίδασκε. Δεν δυσκολευόταν να τα πει, διότι δεν τον εμπόδιζε η συνείδηση συγκρατώντας τη γλώσσα του), και αυτός που έχει τροφές να κάνει το ίδιο». Θέλεις ν' απολαύσεις τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, και δεν θέλεις να δώσεις στους φτωχούς υλικές τροφές; Ζητάς τα μεγάλα και δε δίνεις τα μικρά;»¹¹⁴

Κι ενώ ο Άγιος Κύριλλος με σαφήνεια τονίζει τη μεγάλη σημασία της φιλανθρωπίας, ο ιερός Χρυσόστομος, από την μεριά του, αναδεικνύει πρωταρχική την ανάγκη της κατήχησης: «Οὐκ ἔστι ψυχῆς οὐδὲν ἀντάξιον, οὐδὲ ὁ κόσμος ἅπας. Ὡστε κἂν μυρία δῶς χρήματα πένησιν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάσῃ, οἷον ὁ μίαν ψυχὴν ἐπιστρέφω. Ὁ γὰρ ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται, φησί. Μέγα μὲν γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐλεῖν τοὺς πενομένους· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον τὸ πλάνης ἀπαλλάττειν· ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, κατὰ Παῦλον γίνεται καὶ Πέτρον»¹¹⁵

Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η έμφαση που δίνει ο επίσκοπος Ιεροσολύμων στην πίστη. Στο άκουσμα της λέξης «πίστη» έρχεται αυθόρμητα στο νου η εμπιστοσύνη στο Θεό που κλείνει ο καθένας στην καρδιά του για τον εαυτό του. Παράλληλα, όμως, ο Άγιος αναφέρεται στην πίστη του ενός για τον άλλο! Ας τον απολαύσουμε: «Τόση μεγάλη δύναμη έχει η πίστη, ώστε όχι μόνο αυτός που πιστεύει να σώζεται, αλλά και πολλοί άλλοι σώθηκαν χάρη στην πίστη άλλων. Ο παραλυτικός της Καπερναούμ δεν ήταν ο ίδιος πιστός, όμως πίστευαν εκείνοι που τον μετέφεραν και τον κατέβασαν από τα κεραμίδια. Γιατί μαζί με το σώμα ήταν άρρωστη και η ψυχή του παραλυτικού. Και μη νομίσεις ότι εγώ τον κατηγορώ άδिका· αυτό το λέει το Ευαγγέλιο· «όταν ο Ιησούς είδε», όχι την πίστη, αλλά «την πίστη εκείνων, είπε στον παραλυτικό· σήκω». Εκείνοι που τον σήκωναν πίστεψαν, και ο παραλυτικός απόλαυσε τη θεραπεία. Θέλεις να βεβαιωθείς ότι με την πίστη άλλων σώζονται άλλοι; Πέθανε ο Λάζαρος. Πέρασε μία και δεύτερη και τρίτη μέρα. Διαλύθηκαν τα νεύρα του και το σώμα του άρχισε να σαπίζει. Πώς μπορούσε να πιστέψει άνθρωπος που ήταν νεκρός τέσσερις μέρες, και να παρακαλέσει για τον εαυτό του τον Αυτρωτή; Αυτό λοιπόν που έλειπε από τον νεκρό, το έκαναν οι πραγματικές αδελφές του. Διότι, όταν ήρθε ο Κύριος, έπεσε στα πόδια του η αδελφή του, και στην ερώτηση του Ιησού, «πού τον θάψατε;» εκείνη του απάντησε· «Κύριε, ήδη μυρίζει, διότι έχει τέσσερις μέρες πεθαμένος». Και ο Κύριος της είπε· «Αν πιστέψεις, θα δεις τη δόξα του Θεού». Δηλαδή σαν να της έλεγε· Συ αναπλήρωσε την πίστη που λείπει από τον νεκρό. Και η πίστη των αδελφών είχε τόση δύναμη, ώστε ξανάφερε τον νεκρό στη ζωή από τις πύλες του Άδη. Εφόσον λοιπόν άλλοι οι άνθρωποι, πιστεύοντας για λογαριασμό άλλων, μπόρεσαν να αναστήσουν νεκρούς, εσύ, αν πιστέψεις για τον εαυτό σου ειλικρινά, δεν θα ωφεληθείς περισσότερο; Αλλά και αν ακόμα είσαι άπιστος ή ολιγόπιστος, ο Κύριος είναι φιλάνθρωπος και δέχεται τη μετάνοιά σου. Μόνο πες και συ με ευγνωμοσύνη· «πιστεύω, Κύριε, βοήθησε την απιστία μου». Εάν πάλι νομίζεις ότι είσαι πιστός, όμως δεν έχεις ακόμα την τέλεια

¹¹⁴ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σσ. 119-121.

¹¹⁵ Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Είς Α' προς Κορινθίους, Λόγος Γ'. ΕΠΕ 18, 80, και PG 61,29-30

*πίστη. Είναι ανάγκη λοιπόν να πεις και συ, όπως και οι απόστολοι· «Κύριε, πρόσθεσέ μας πίστη». Ένα μέρος λοιπόν πίστεως το έχεις εσύ, το πιο πολύ όμως θα το πάρεις από εκείνον».*¹¹⁶

Εν κατακλείδι, ο Άγιος Κύριλλος όχι μόνο για τους νεοφώτιστους αλλά για όλους μας, δασκάλους και μαθητές, ιεροκήρυκες και κατηχούμενους αναφέρει: *«Να μη προσέχεις σ' αυτά που τώρα γίνονται, αλλά σ' εκείνα που είναι γραμμένα. Ούτε αν εγώ, που σε διδάσκω χαθώ, να χαθείς και συ μαζί με μένα. Αλλά μπορεί ο ακροατής να γίνει καλύτερος από τον δάσκαλό του, και αυτός που ήρθε τελευταίος να γίνει πρώτος, διότι ο Δεσπότης δέχεται και αυτούς που φτάνουν την ενδέκατη ώρα»*¹¹⁷

Τέλος, καταβάλλει προσπάθεια να κρατήσει σε εγρήγορση τους πιστούς, ώστε να σπεύδουν στην παρούσα ζωή, υπενθυμίζοντας το μη ανατρέψιμο της κρίσης των αμετανόητων ανθρώπων: *«ο Θεός δεν χρειάζεται να τους εξετάσει πολλή ώρα, αλλά μόλις οι ασεβείς αναστηθούν, αμέσως θα τιμωρηθούν. Και όταν λέγει, ότι «οι νεκροί δεν θα σε υμνήσουν, Κύριε», αυτό σημαίνει, ότι μόνο στη ζωή αυτή υπάρχει η δυνατότητα για μετάνοια και άφεση των αμαρτιών, κατά τη διάρκεια της οποίας όσοι τα απολαμβάνουν αυτά, «θα σε υμνούν». Δεν θα μπορούν όμως να υμνούν τον Θεό μετά τον θάνατό τους ως ευεργετημένοι, εκείνοι που πέθαναν μέσα στις αμαρτίες, διότι θα θρηνούν. Τότε λοιπόν οι μεν δίκαιοι θα υμνούν, ενώ όσοι πέθαναν μέσα σε αμαρτίες, δεν έχουν ευκαιρία πλέον για εξομολόγηση»*¹¹⁸

2.2 Μνημεία του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας

Η επίσημη κατήχηση, στα πλαίσια της αρχαίας εκκλησίας, ήταν συνδεδεμένη με ορισμένες προβαπτισματικές λειτουργικές εκδηλώσεις. Με την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού και μάλιστα σε μια εποχή μαζικής επιστροφής στον Χριστιανισμό ολόκληρων λαών, η Εκκλησία διανύει μια περίοδο ποιμαντικής αδυναμίας να εντάξει με την δέουσα κατηχητική προετοιμασία τις ολοένα προσαρτημένες ανθρώπινες μάζες.¹¹⁹

Την μεσαιωνική περίοδο επίσης δεν μαρτυρείται καμία ουσιαστική επανεκκίνηση του κατηχητικού έργου. Στην Δύση μόνο υπάρχουν κάποιες συνοδικές διατάξεις και εγχειρίδια που προέβλεπαν αναζωογόνηση της κατηχητικής διδασκαλίας μέσω των γονέων, αναδόχων και άλλων εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων¹²⁰ χωρίς παρόλα αυτά κάποια σπουδαία εκκλησιαστική παρακαταθήκη.

Στους νεώτερους χρόνους εμφανίστηκε ανάπτυξη εντόνου κατηχητικού ενδιαφέροντος που οδήγησε σταδιακά στην δημιουργία ίδρυσης των κατηχητικών

¹¹⁶ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, σσ. 189-191.

¹¹⁷ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.2, Ε.Π.Ε, σ. 131.

¹¹⁸ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, τ.2, Ε.Π.Ε, σ. 291.

¹¹⁹ Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια, ό.π., σ.456.

¹²⁰ ό.π., σ.456.

σχολείων, τα λεγόμενα «Κυριακά», όπου πέραν της δια ζώσης συμμετοχής των νέων στην θρησκευτική λατρεία και της ενσωμάτωσης τους στην ευχαριστιακή σύναξη τις Κυριακές και τις μεγάλες εορτές, παρείχαν στα παιδιά κατηχητική διδασκαλία σε συνδυασμό με προσευχή και επαγγελία εκκλησιαστικών ύμνων.¹²¹

Η ιερή Κατήχηση, καθώς διαμορφώθηκε σιγά σιγά, χωρίστηκε σε δυο μέρη: «στο δογματικό και στο ηθικό». Όπου στο Δογματικό διδασκόμαστε τα δόγματα της θρησκείας μας, δηλαδή τις αλήθειες εκείνες που πρέπει να πιστεύουμε και που αυτές τις δεχόμαστε μόνο με την πίστη, επειδή ξεπερνάνε τη δύναμη του μυαλού μας. Και στο Ηθικό όπου μιλάμε για τις αλήθειες που πρέπει να εφαρμόζουμε στη ζωή μας, για να γίνουμε σωστοί Χριστιανοί.

Το 1870 η Σύναξη των Πρεσβυτέρων ιδρύει στην Αθήνα τα πρώτα «Κυριακά Σχολεία». Ανάλογες κινήσεις είχαν προηγηθεί στον προτεσταντικό κόσμο, όπως στην Αγγλία (1775), την Αμερική (1824) και τη Γερμανία (1825). Ωστόσο, η κίνηση στον ελλαδικό χώρο θεωρήθηκε ως ύποπτη για δύο λόγους: ο πρώτος είχε να κάνει με τον αποκλεισμό του άγαμου κλήρου από αυτή την προσπάθεια και ο δεύτερος λόγος αφορούσε την ενεργό ανάμειξη του Παύλου Καλλιγά¹²², που δεν έκρυβε την συμπάθειά του προς τον Προτεσταντισμό. Έτσι, με την παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Θεοφίλου η Σύναξη των Πρεσβυτέρων διαλύθηκε άκαρπα.

Πρωτεργάτες της εγκαθιδρύσεως των κατηχητικών σχολείων της Ελλαδικής Εκκλησίας παρουσιάζονται οι ιερείς Γεώργιος Μακρής¹²³, Μάρκος Τσακτάνης¹²⁴ και

¹²¹ Μπρατσιώτου Παν., Το Κυριακόν Σχολείον εν Ελλάδι, Αθήναι 1959, σελ.4.

¹²² Έλληνας νομικός, πολιτικός, οικονομολόγος και λογοτέχνης· μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του 19ου αιώνα στη χώρα μας. Ο Καλλιγάς άφησε πίσω του πλούσιο συγγραφικό έργο, αποτελούμενο από εργασίες νομικού, ιστορικού και φιλολογικού περιεχομένου, όπως «Επίκρισις της Γνωστικής του Θεοφίλου Καΐρη» (1851), «Η εξέλιξις των κομμάτων» (1842), «Σύστημα Ρωμαϊκού Δικαίου» (1848), «Μελέται Βυζαντινής Ιστορίας 1204-1453» (1893). Το μυθιστόρημά του «Θάναος Βλέκας» (1856) θεωρείται πολύ σημαντικό για την εξέλιξη της νεοελληνικής πεζογραφίας. Διετέλεσε δύο φορές Πρόεδρος της Βουλής την τριετία 1883-1885. [Παύλος Καλλιγάς - Βιογραφία - Σαν Σήμερα .gr \(sansimera.gr\)](http://sansimera.gr)

¹²³ Ο π. Γεώργιος Μακρής ήταν μια σπουδαία εκκλησιαστική προσωπικότητα και ο πρωτοπόρος εργάτης και ιδρυτής των κατηχητικών σχολείων. Γεννήθηκε το 1871 και έφυγε από την ζωή στις 24 Αυγούστου του 1942. Στην ηλικία των 20 ετών είναι δόκιμος λαϊκός Ιεροκήρυκας υπό τις ευλογίες του Μητροπολίτου Αθηνών Γερμανού Καλλιγά και μέλος του Νεοελληνικού Χριστιανικού Κινήματος της «Αναπλάσεως». Με την προτροπή της «Αναπλάσεως» οργανώνει το Κήρυγμα του λόγου στους Ναούς του Πειραιά και ιδρύει εκεί το 1896 το πρώτο στην Ελλάδα κατηχητικό σχολείο, με την σημερινή του μορφή με τετρακόσιους μαθητές. Το 1896 εκδίδει το περιοδικό «Χριστιανική Αλήθεια» και το 1899 το περιοδικό «Αναμόρφωσις». Μετά την εις ιερέα χειροτονία του από τον άγιο Νεκτάριο τον Δεκέμβριο του 1909, ανέλαβε εφημέριος και κατόπιν Προϊστάμενος του Ιερού Ναού Αγίου Βασιλείου Πειραιώς. Υπηρέτησε το θυσιαστήριο και την ενορία του Αγίου Βασιλείου μέχρι την τελευταία του πνοή την 24η Αυγούστου 1942, για 33 χρόνια. Δεν απομακρύνθηκε ποτέ από την ενορία παρά την σπουδαιότητα και την καλή του φήμη αλλά και των δελεαστικών προτάσεων που κατά καιρούς δεχόταν από Αρχιερείς για μεγαλύτερους Ναούς. [ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: « Ο Πρωτοπόρος των κατηχητικών »... Π. Γεώργιος Μακρής. \(mporv.blogspot.com\)](http://ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: « Ο Πρωτοπόρος των κατηχητικών »... Π. Γεώργιος Μακρής. (mporv.blogspot.com))

¹²⁴ Ο π. Μάρκος Τσακτάνης (1883-1924) εφημέρευσε στην εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης στην Πλάκα, όπου ίδρυσε το πρώτο Κατηχητικό Σχολείο στην Εκκλησία της Ελλάδος. Πρβλ Κολοκυθά Β. Κων/νου, Ο π. Μάρκος Τσακτάνης, το έργο και η θεοφόρος δράσις του, Αθήνα 2010 και τιμητική έκδοση το 1949 από τις Ορθόδοξες Χριστιανικές Ενώσεις για την εικοσιπενταετία από το θάνατό του.

Άγγελος Νησιώτης¹²⁵. Σε σημείο αναφοράς την περίοδο αυτή μετατρέπονται Ορθόδοξες χριστιανικές ενώσεις με κυρίαρχη την αδελφότητα θεολόγων η «Ζωή»¹²⁶

¹²⁵ Ο π. Άγγελος Νησιώτης, γεννήθηκε στις 25 Μαρτίου του 1890 στην Κιουτάχεια (αρχαίο Κοτούαιο, τόπο μαρτυρίου του αγίου Μηνά του Αιγυπτίου) της Φρυγίας της Μ. Ασίας. Φοίτησε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή, όταν διευθυντής της ήταν ο Πενταπόλεως Νεκτάριος. Μετά την χειροτονία του τοποθετήθηκε στην εκκλησία της Ακαδημίας, της οδού Ζωοδόχου Πηγής, όπου παρέμεινε επί πενήντα τρία συναπτά χρόνια και επιτέλεσε έργο τεράστιο με την ανάπτυξη της λειτουργικής και πνευματικής ζωής με την πυκνή, σχεδόν καθημερινή, τέλεση της θείας λειτουργίας, την τόνωση του θείου κηρύγματος και την τακτική συμμετοχή των πιστών στο Μυστήριο της Ζωής, με την ανάληψη της ευθύνης (μετά τον θάνατο του π. Μάρκου) των Ορθόδοξων Χριστιανικών Ενώσεων και την ίδρυση τμημάτων τους σε διάφορες συνοικίες της πόλης (Κολωνό, Βύρωνα, Νέα Ιωνία, Αιγάλεω, Περιστέρι, Αχαρνές, Αγίους Ανάργυρους, Βοτανικό, Ταύρο, Κυψέλη) και στην επαρχία (Θεσσαλονίκη). Το 1945, με πρωτοβουλία του Καθηγητή Παν. Μπρατσιώτη, ιδρύθηκε ο Χριστιανικός Όμιλος Φοιτητών (ΧΟΦ), που μετεξελίχτηκε και σε Όμιλο Επιστημόνων. Παράλληλα ο π. Άγγελος δεν αγνόησε και τους τομείς της φιλανθρωπικής δράσεως και των Κατασκηνώσεων, ίδρυσε μάλιστα κατάλληλο ίδρυμα στην Εκάλη (με ιερό ναό των Αγγέλων), Ορφανοτροφείο, Επιτροπή περιθάλψεως λεπρών. Ακόμα διοργάνωσε προσκυνηματικές μορφωτικές εκδρομές και προέβη και στην έκδοση θρησκευτικών εντύπων, όπως είναι «Η Καινή Κτίσις» (που συνεχίζει ως σήμερα την έκδοσή του), «Παιδική Χαρά» κ.ά. Απεβίωσε στο Ασκληπιείο Βούλας, σε ηλικία 80 ετών, στις 27 Μαΐου του 1970, μετά από σοβαρό τραυματισμό του σε λεωφορείο. [Ο Κατηχητής π. Άγγελος Νησιώτης, ο μαθητής του αγ. Νεκταρίου | Πεμπτούσια \(pemptousia.gr\)](#)

¹²⁶ Η Αδελφότητα ιδρύθηκε το 1907 ως αστικό σωματείο από τον ιερομόναχο Ευσέβιο Ματθόπουλο, υποτακτικό του Ιγνατίου Λαμπρόπουλου, και ομάδα ορθοδόξων θεολόγων, που είχε συνδεθεί μαζί του πνευματικά. Ιδρυτικά της μέλη ήταν οι Παναγιώτης Τρεμπέλας, Δημήτριος Παναγιωτόπουλος, Ιωάννης Κολιόπουλος και Διονύσιος Φαραζουλής. Ο Ματθόπουλος είχε έρθει στην Αθήνα μετά το θάνατο του γέροντά του, για να σπουδάσει φιλολογία και συνδέθηκε με τους μαθητές του Ιγνατίου Λαμπρόπουλου και την κίνηση του Μακράκη. Το 1884 μετά τα σιμωνιακά ο Ματθόπουλος απέστη από τον Μακράκη και άρχισε με ευλογία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος κηρυκτικές περιοδείες στην Ελλάδα, στη Σμύρνη και αλλού. Το 1907 συγκρότησε μια ομάδα από κληρικούς και λαϊκούς θεολόγους με το όνομα Ζωή με σκοπό τον πολλαπλασιασμό και τη συνέχιση του κηρύγματος. Συγκροτήθηκε σε μια ιδιότυπη μοναστική κοινοβιακή κοινότητα, με μέλη κυρίως λαϊκούς θεολόγους, συνεπλεγμένα γύρω από έναν άγαμο κληρικό-πνευματικό και συμβίωναν σε δικό τους κοινοβιακό κτήριο της οδού Ιπποκράτους. Για τις λατρευτικές ανάγκες των μελών της διέθετε δύο ναούς, έναν στο κοινοβιακό της κτήριο στην Ιπποκράτους κι ένα στο κτήμα της στην Αγία Παρασκευή. Το 1911 εξέδωσε το περιοδικό «Ζωή», το οποίο συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι σήμερα. Η επίδραση της αδελφότητας ήταν κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες από την ίδρυσή της σχετικά περιορισμένη. Το 1926 οργάνωσε τα πρώτα της κατηχητικά σχολεία. Παράλληλα, οργανώθηκαν κατηχητικές συνάξεις για όλες τις ηλικίες, με κυριότερες τους κύκλους μελέτης Αγίας Γραφής. Το 1929, με αφετηρία το Σύλλογο Εσωτερικής Ιεραποστολής Απόστολος Παύλος ξεκινά την ανάπτυξη ενός δικτύου ενώσεων και σωματείων, που διευρύνεται μέχρι τα τέλη του 1950: δημιουργούνται φοιτητικά σωματεία, σωματεία διπλωματούχων, γονέων, επαγγελματικά, με βάση το φύλο, τη θέση μέσα στην οικογένεια. Έτσι ιδρύεται ο Ακαδημαϊκός Κοινωνικός Σύνδεσμος (1933), που το 1945 μετονομάστηκε σε Χριστιανική Φοιτητική Ένωση, η Χριστιανική Ένωση Επιστημόνων (1937) και η Χριστιανική Ένωση Εργαζομένης Νεολαίας (1946). Παράλληλα, προχώρησε στην έκδοση θεματικών εκδόσεων, όπως της Ζωής του Παιδιού, των Ακτίνων, της Ελληνοχριστιανικής Αγωγής. Το 1940 η Αδελφότητα διηύθυνε 494 κατηχητικά σχολεία, με 60.000 μαθητές και μαθήτριες. Η τάση ήταν αυξητική με αποτέλεσμα η Αδελφότητα να έχει ιδρύσει έως το 1952 περίπου 2.000 κατηχητικά σχολεία. Την ίδια περίοδο, το έντυπο της Ζωής έφτανε σε κυκλοφορία τα 165.000 αντίτυπα. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, η Ζωή παράλληλα με το πνευματικό της έργο, οργάνωσε και συσσίτια για τα παιδιά των μεγάλων πόλεων. Μεταξύ των παραγόντων που συνέβαλαν στην απήχηση της Αδελφότητας ήταν η χρήση της δημοτικής στο κήρυγμα, η αντίθεση στους «ρουτινιάρηδες κληρικούς της διοικούσας Εκκλησίας και στον έκλυτο βίο μερικών ιεραρχών» με την προβολή του ήθους και της ευπρέπειας των μελών της αδελφότητας. Η απήχυσή της φάνηκε και στη λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όταν κάποιοι επίσκοποι υιοθέτησαν την πρακτική της εκφώνησης των μυστικών ευχών της λειτουργίας κατά το παράδειγμα της Ζωής. Για πολλούς, επίσης, η ένταξη στο έργο της Αδελφότητας αποτελούσε μια νοηματοδότηση της ζωής τους. Ο Χρήστος Γιανναράς αναφέρει: «Κι όμως παρά τη θρησκευτική μονομέρεια, θα μου ήταν δύσκολο να αρνηθώ ότι χαρήκαμε τα παιδικά και εφηβικά χρόνια μέσα στην Ομάδα.[...]Ακόμα και τη στράτευσή μας δεν την εισπράτταμε αρνητικά: έδινε ένα νόημα στην

όπου με την προτροπή του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδοπούλου ανέλαβε την ίδρυση κατηχητικών σχολείων.

Οι χριστιανικές ενώσεις προσέφεραν μέγιστη συμβολή στην άνθηση της κατηχητικής δραστηριότητας στην νεώτερη Ελλάδα. Τα πρώτα κατηχητικά βοηθήματα εκδόθηκαν από την αδελφότητα θεολόγων «Ζωή» και περί το 1946 ζωηρό ενδιαφέρον επέδειξε και η τότε αναδιοργανωθείσα «Αποστολική Διακονία»¹²⁷ με την σύσταση της ειδικής διεύθυνσης κατηχητικών σχολείων.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η Αποστολική Διακονία λαμβάνοντας υπόψη και τα βοηθήματα της αδελφότητας «Ζωή» και των άλλων θρησκευτικών οργανώσεων¹²⁸ συνέταξε νέα κατηχητικά

καθημερινότητά μας, μιαν εγρήγορση, γύμναζε τις όποιες ικανότητές μας [...] Η σύγκριση με τα άλλα παιδιά, στη γειτονιά ή στο σχολείο, μας έκανε να νιώθουμε πραγματικά ευεργετημένοι. Εμείς δεν γνωρίσαμε ποτέ την ερημιά και τη βαρεμάρα της μοναξιάς του Σαββατοκύριακου[...].» [Αδελφότης Θεολόγων «Η Ζωή» - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](#)

¹²⁷ Η Αποστολική Διακονία αποτελεί τον επίσημο Εκκλησιαστικό Οργανισμό πού τελεί υπό την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ιδρύθηκε το έτος 1936 (Α.Ν . 41/1936). Σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος, (Ν. 590/1977, άρθρο 40) "η Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, τελούσα υπό την εποπτεία και τον έλεγχο της Δ.Ι.Σ. μεριμνά διά τον προγραμματισμόν, της διοργάνωσιν και την εκτέλεσιν του καθ' όλου ιεραποστολικού και μορφωτικού έργου της Εκκλησίας". Ειδικότερα, σκοποί της Α.Δ. είναι: 1) Η μέριμνα για τον καταρτισμό και την επιμόρφωση Ιεροκληρικών, Εξομολόγων και συνεργατών του εκκλησιαστικού έργου. 2) Η συστηματική μελέτη και οργάνωση γενικά του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας, ο άρτιος καταρτισμός στελεχών και η συμπαράσταση στη σπουδάζουσα νεολαία. 3) Η ενίσχυση με κάθε πρόσφορο μέσο του ορθόδοξου φρονήματος του ελληνικού λαού, η ενημέρωση των επισκεπτόμενων ξένων την Ελλάδα, καθώς και η συμπαράσταση στους κατά τόπους ορθόδοξους φορείς για την ανάπτυξη της ορθόδοξης ιεραποστολής. 4) Η φροντίδα για την μόρφωση κοινωνικών εργατών της Εκκλησίας και για την ενίσχυση του κοινωνικού της έργου. 5) Η μέριμνα για τις πάσης φύσεως εκδόσεις της Εκκλησίας. 6) Η προετοιμασία εκκλησιαστικών εκπομπών και δημοσιευμάτων για τα μέσα μαζικής ενημερώσεως, ως και η παραγωγή μορφωτικού οπτικοακουστικού υλικού. [Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](#)

¹²⁸ Η Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ» ιδρύθηκε το 1960 από μέλη της Αδελφότητας Θεολόγων «Η Ζωή» που αποχώρησαν από αυτή. Ιδρυτικά μέλη της αποτέλεσαν οι θεολόγοι Παναγιώτης Τρεμπέλας, Ιωάννης Κολιόπουλος, Δημήτριος Παναγιωτόπουλος και άλλα 60 μέλη. Πρώτος προϊστάμενός της υπήρξε ο Αρχιμανδρίτης Γεώργιος Δημόπουλος, ενώ σήμερα προϊστάται ο Αρχιμανδρίτης Αστέριος Χατζηνικολάου. Αποτελεί ορθόδοξη χριστιανική αδελφότητα οργανωμένη κατά τα αντίστοιχα προτεσταντικά πρότυπα αδελφοτήτων. Τα μέλη της υπόσχονται να τηρούν τις τρεις μοναχικές αρετές της παρθενίας, υπακοής και ακτημοσύνης. Σκοπό της έχει να διαφωτίζει το λαό πάνω στην Ορθόδοξη πνευματικότητα και να εκδίδει και διαδίδει σχετικά έντυπα. Το κοινόβιο της αδελφότητας βρίσκεται στη Νεάπολη της Αθήνας, ενώ το Κεντρικό Βιβλιοπωλείο της στην οδό Σόλωνος στην Αθήνα. Εκδίδει τα περιοδικά «Ο Σωτήρ», «Η δράση μας» και «Προς την Νίκη». Κινείται στα ίδια πλαίσια χριστιανικής δράσης και δραστηριοτήτων με αυτές της ΖΩΗΣ. [Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ» - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](#)

Ο μακαριστός Μητροπολίτης Φλωρίνης κυρός Αυγουστίνος Καντιώτης εξέδωσε δεκάδα περιοδικών, ίδρυσε οικοτροφεία φοιτητών και μαθητών, ηγήθηκε της Ιεραποστολικής αδελφότητος Θεολόγων «Ο Σταυρός», εκφώνησε κηρύγματα και συνέγραψε πολλά βιβλία θρησκευτικού περιεχομένου. Κατά τη διάρκεια της ποιμαντορίας του έκτισε γηροκομεία, εκκλησίες, τον συννοικισμό των νεοφωτίστων, νεανικά κέντρα, οικοτροφεία, χριστιανικά βιβλιοπωλεία, κατασκήνωση και έστησε μεγάλους Σταυρούς σε υψηλά σημεία της πόλης της Φλώρινας, με τον μεγαλύτερο (33 μέτρα), φωταγωγούμενο, να βρίσκεται στον λόφο 1020. Ιδιαίτερα ασχολήθηκε με την Ιεραποστολή· απόδειξη είναι η σύσταση πολλών Ιεραποστολικών Αδελφοτήτων, όπως η γυναικεία Ορθόδοξος Ιεραποστολική Αδελφότητα "Η ΑΓΑΠΗ" και η ανδρική Αδελφότητα "Τρεις Ιεράρχες". Η δράση των Αδελφοτήτων είναι

βοηθήματα. Αυτή η κίνηση επέφερε μια ουσιαστική προσπάθεια για τα παιδιά ώστε να επανασυνδεθούν με την ενορία και να τονιστεί ο μυσταγωγικός και λειτουργικός χαρακτήρας του κατηχητικού.

Η συνεισφορά των εκπαιδευτικών στην κατηχητική διδασκαλία, την περίοδο αυτή, δεν μπορεί να λησμονηθεί μιας και θεωρείται από πολλούς ορόσημο που συνέβαλε στην αγλαόκαρπη καλλιέργεια του ορθοδόξου φρονήματος των νέων. Μέσα από πολλές δράσεις προήχθη η ορθή κατανόηση και βίωση του χριστιανικού μυστηρίου, το οποίο εκφράζεται εντός της διδασκαλίας και λατρευτικής ζωής της στρατευόμενης εκκλησίας.

Σίγουρα η περίοδος της αίγλης τους έχει πλέον παρέλθει και υπάρχει δυσκολία ακόμη και στη χρήση του όρου λόγω της αρνητικής του φόρτισης. Γι' αυτό και σήμερα χρησιμοποιούνται νέες ονομασίες, όπως «Ενοριακές νεανικές εστίες, χριστιανικές συνάξεις νέων, χριστιανικές κινήσεις νέων, χριστιανικές νεολαίες, χριστιανικές μαθητικές ομάδες, νεανικές χριστιανικές συντροφίες, κ.α.».

Ορισμένοι από τους λόγους που συνέβαλαν στο να προσλάβει ο όρος «κατηχητικό σχολείο» αρνητικό περιεχόμενο είναι οι εξής: Η δυτική προέλευση και η σύνδεσή τους με τις θρησκευτικές οργανώσεις. Η εσωτερική διάσπαση των θρησκευτικών οργανώσεων και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός τα αποδυνάμωσε. Η αυτονόμηση του θεσμού από την ενορία, αλλά και η δυσκολία αφομοίωσής του από την ενοριακή ζωή καθώς και ο ηθικοπρακτικός και σωφρονιστικός χαρακτήρας του περιεχομένου της κατήχησης.

Το σύγχρονο ορθόδοξο κατηχητικό σχολείο εμφανίζει το περιορισμένο κατηχητικό έργο ως ουσιαστική εκδήλωση της εκκλησιαστικής ζωής και ενοριακής δράσης, με υπερφυσικό και μυσταγωγικό χαρακτήρα. Επιδιώκει την πλήρη κατανόηση των πνευματικών και ψυχικών αναγκών του σύγχρονου ανθρώπου και αποτελεί την σπίθα που μπορεί και πρέπει να γιγαντωθεί ζεσταίνοντας τις αθώες καρδιές των νέων ανθρώπων που απειλούνται από την στείρα εκκοσμίκευση της εποχής της παγκοσμιοποίησης.

αφενός η φιλανθρωπία και αφετέρου η κατήχηση. [Αυγουστίνος Καντιώτης - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](http://www.Αυγουστίνος Καντιώτης - Βικιπαίδεια (wikipedia.org))

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

«Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ, ΟΠΩΣ ΤΕΛΕΙΤΕ ΣΗΜΕΡΑ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

3. Περί του Αγίου βαπτίσματος

Το βάπτισμα μας αναγεννά για δεύτερη φορά Αγιοπνευματικά· Αφού χάσαμε την πρώτη μας απαθή γέννηση και η σύλληψη μας έγινε μετά από την πτώση του ανθρωπίνου γένους και την εκούσια θεληματική απομάκρυνση μας από τον Θεό, γεννηθήκαμε καταδικασμένοι από την φθορά που συνεπάγεται το προπατορικό αμάρτημα.¹²⁹ όπως χαρακτηριστικά ψάλει ο προφητάναξ Δαβίδ στον 50^ο ψαλμό: «... Η ανομία και η αμαρτία ζουν μέσα μου από τη Σύλληψη και τη Γέννα μου εις Άνθρωπο...»¹³⁰.

Το βάπτισμα αποτελεί Μυστήριο «Θεοσύστατο», μέσω του οποίου ο πιστός δια τριπλής καταδύσεως και αναδύσεως στο νερό μετά από επίκληση στην Αγία Τριάδα αναγεννάται από το Άγιο Πνεύμα και επανατοποθετείται με ένα νέο τρόπο με κέντρο τον Χριστό· επαναπροσδιορίζει μία νέα σχέση με τον Θεό, σφραγίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο μια νέα συμφωνία που θα τον επαναφέρει στην πρώτη του φυσική κατάσταση. Αυτή η κατάσταση «αναπαύει» τον Θεό που αγαπά τον άνθρωπο και τον ξεχωρίζει από την υπόλοιπη κτίση χαρίζοντας του απόλυτη ελευθερία και γνώση· άλλωστε τον δημιούργησε κατ' εικόνα του για να απολαμβάνει τις Θείες δωρεές· και «συμπάσχει» για να οδηγηθεί, τελικά, στην επιδιωκόμενη καθ' ομοίωση μαζί του. Θεία δωρεά, κατά χάριν, που επαναφέρει τον άνθρωπο στον παράδεισο και του προσφέρει την αιώνιο ζωή όπου επικρατεί η νίκη κατά του θανάτου και της φθοράς.

Η τέλεση του Μυστηρίου του Βαπτίσματος διακρίνεται σε τρία μέρη: την Προεισαγωγή, την τελετουργία και τις ευχητικές πράξεις μετά το βάπτισμα.¹³¹

Η ακολουθία του Βαπτίσματος σήμερα αποτελείται:

α) από τη προετοιμασία για το Βάπτισμα, όπου δεσπόζουν οι εξορκισμοί και οι τελετές της απόταξης του διαβόλου και της σύνταξης του νεοφωτίστου με το Χριστό. Ο ανάδοχος αποκηρύσσει το σατανά στραμμένος προς τη δύση που συμβολίζει το βασίλειο του σκότους, ενώ απαγγέλλει το σύμβολο της Πίστεως

¹²⁹ Ψαλμ.50, 7: «Ίδού γάρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου!»

¹³⁰ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, εκδ. Β. Ρηγοπούλου, 1980, σελ. 68.

¹³¹ Ματζουνέα Ε. Κ., «Τελετουργική», ό.π.π., σ. 138.

στραμμένος προς την ανατολή που συμβολίζει το Χριστό ο οποίος είναι το αληθινό φως.

β) Από την κυρίως τελετή της Βαπτίσεως, της οποίας τα βασικότερα σημεία είναι: ο καθαγιασμός του ύδατος, η επάλειψη του βαπτιζομένου με λάδι, η τριπλή κατάδυση στο νερό, το χρίσμα, η τριχοκουρία, η ένδυση και ο κύκλος γύρω από την κολυμβήθρα. Η τελετή στο σύνολό της καθώς και τα υλικά που χρησιμοποιούνται υποκρύπτουν βαθύτατους συμβολισμούς.

3.1 Προετοιμασία για το Βάπτισμα ή Κατήχηση

Η προετοιμασία για το βάπτισμα γίνεται με ειδικές ευχές στην προβαπτισματική τελετουργία. *«Απευθύνεται κυρίως στους γονείς και στον ανάδοχο, αφού πλέον οι βαπτιζόμενοι είναι συνήθως βρέφη, με σκοπό να οδηγήσουν ορθά το παιδί στην πίστη· στοχεύει να ενισχύσει την πίστη των φωτιζομένων έναντι των επιθέσεων της πλάνης και του διαβόλου και να τονίσει ότι το βάπτισμα είναι υπόθεση της Εκκλησίας που μας προετοιμάζει για την αιώνια ζωή στην βασιλεία του Θεού και να συνειδητοποιήσει ο φωτιζόμενος ότι το βάπτισμα είναι πράξη ευθύνης και ελευθερίας που αλλάζει και μεταμορφώνει τη ζωή του»¹³².*

3.1.1 Ευχή εις το ποιήσαι κατηχούμενον

Ο ιερέυς στραμμένος δυτικά στον πρόναο αφού διαβάσει την ευχή εις κατηχούμενο εμφυσά το παιδί στο πρόσωπο, κάτι το οποίο εννοιολογικά σημαίνει την μετάδοση της νέας πνοής ζωής, όπως ο Θεός εμφύσησε στον Αδάμ την ημέρα που τον δημιούργησε, αλλά και όπως ο Χριστός προς τους μαθητές του στην πρώτη εμφάνισή του μετά την Ανάσταση όταν τους μετέδωσε πνεύμα Άγιο. Στην συνέχεια σφραγίζει σταυροτύπως το πρόσωπο του φωτιζομένου. Ακολουθεί η χειροθεσία ή ευχή εις το ποιήσαι κατηχούμενον. Ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης τονίζει ότι *«ο φωτιζόμενος εμφυσάται ε υπό του Αρχιερέως, κατά το υπόδειγμα της πρώτης πνοής ζωής του Θεού στον πρωτόπλαστο Αδάμ, καθότι ο βαπτιζόμενος ανακαινίζεται»¹³³.*

Σ' αυτό το σημείο γίνεται η ονοματογραφία όπου ο φωτιζόμενος εγγράφεται στο βιβλίο της Εκκλησίας στην τάξη των φωτιζομένων. Το όνομα προσδίδει τη δυνατότητα στον νεοφώτιστο να συνδεθεί με το ορθόδοξο ήθος και τον εκκλησιαστικό τρόπο ζωής μέσα από την ονομαστική του εορτή. Οφείλουμε να είμαστε μιμητές Αγίων γι' αυτό και τα ονόματα ενδείκνυται να είναι χριστιανικά.

3.1.2 Εξορκισμοί

Ακολουθούν οι εξορκισμοί όπου ο σατανάς διατάσσεται στο όνομα του σταυρού, «του ξύλου της ζωής», και στο όνομα «του σωτηριώδους πάθους του

¹³² Συμεών Αρχιεπίσκοπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ. 85.

¹³³ Ο.π., σελ 86.

Κυρίου Ημών Ιησού Χριστού και του τιμίου αυτού σώματος και αίματος» να εξέλθει και να αναχωρήσει *«ἀπό τοῦ πλάσματος τούτου σύν πάσῃ τῇ δυνάμει καί τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»*¹³⁴. Μ' αυτόν τον τρόπο ο φωτιζόμενος πορεύεται ελεύθερος και καθαρός προς το βάπτισμα, το οποίο τον απελευθερώνει από κάθε δαιμονική εμπειρία κάνοντας τον παιδί του ουράνιου πατέρα, κατοικητήριο του Αγίου Πνεύματος.

3.1.3 Ευχή μετά το ποιήσαι κατηχούμενον

Ευχή που ο ιερέας καθικετεύει τον Θεό να δεχτεί τον άνθρωπο που είναι δικό του πλάσμα στην ουράνιο βασιλεία και να του αποστείλει άγγελο φωτεινό ως ασφάλεια και δύναμη από κάθε διαβολική επίθεση. Ο άγγελος θα τον συντροφεύει σε όλη του τη ζωή, τον προφυλάσσει από τα φοβερά δαιμόνια και τον οδηγεί στη βασιλεία των ουρανών, αρκεί εκείνος να διατηρεί αμόλυντη τη χάρη του βαπτίσματος. Ακολουθώς ο ιερέας κάνει τρία εμφυσήματα στο πρόσωπο με σκοπό την αποδίωξη κάθε πονηρού πνεύματος, αφού η πράξη αυτή είναι σημείο αναζωογονήσεως του ανθρώπου. Μετά τα εμφυσήματα γίνεται τριπλή σφράγιση με το σημείο του σταυρού στο μέτωπο, το στόμα και το στήθος για την καθαρότητα στο μυαλό, στο λόγο και στη ζωή¹³⁵.

3.1.4 Απόταξη - Σύνταξη

Κατά την τελετή της απόταξης γίνεται προσωποποιημένη ολοκληρωτική αποκήρυξη του σατανά από τον βαπτιζόμενο λίγο πριν την τελετή της βάπτισης.

Ο βαπτιζόμενος ή ο ανάδοχος των νηπίων βλέπει δυτικά και απαντάει στο τριπλό ερώτημα:

- *«Αποτάσσει τῷ σατανᾷ;»* *«Καί πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; Καὶ πᾶσιν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ; Καί πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Καὶ πᾶσιν τῇ πομπῇ αὐτοῦ;»*

- *«Αποτάσσομαι.»*

- *«Ἀπετάξω τῷ σατανᾷ;»*

- *«Ἀπεταζάμην»*

- *«Και ἐμφύσησον καὶ ἔμπτυσον αὐτῷ»*¹³⁶. Και τότε φυσά και φτύνει.

Η αποκήρυξη του σατανά γίνεται με τη στροφή του βαπτιζομένου και του ιερέως προς τη δύση, ενώ ή σύνταξη με τον Χριστό με τη στροφή τους προς την ανατολή. *«Η στροφή προς τη δύση γίνεται επειδή εκεί θεωρείται συμβολικά ο τόπος του σκότους, αφού προς τα εκεί δύει ο ήλιος και τόπος, όπου έχει το βασίλειό του ο σατανάς. Αντίθετα, η ανατολή θεωρείται σύμβολο του τόπου του φωτός, αφού από εκεί*

¹³⁴ Μικρόν Ευχολόγιον, Έκδοσις της Αποστολικῆς Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Έκδοσις Α΄, Αθήνα, σ. 58

¹³⁵ Μικρόν Ευχολόγιον, ό.π.π, σελ. 60-61

¹³⁶ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 62

ανατέλλει ο ήλιος και πρωτοεμφανίζεται το φως, και παραπέμπει στη νοσταλγία και την αναζήτηση του παραδείσου, που είναι ο χώρος του αληθινού και άδύτου φωτός»¹³⁷. Έτσι ανοίγεται μπροστά στον φωτιζόμενο ο παράδεισος του Θεού. Τώρα, που έχει συνταχθεί με τον Χριστό, ελευθερώνεται από την κυριαρχία του σατανά και οδηγείται από το σκότος στο φως και από το ψεύδος στην αλήθεια.

Η απάντηση αποκήρυξης από το βαπτιζόμενο σημαίνει ότι απορρίπτει την ειδωλολατρία και τον παλιό τρόπο ζωής, αρνείται ταυτόχρονα και την ακούσια συνεργεία του διαβόλου. Υπόσχεται δηλαδή ότι θα αποφεύγει κάθε αμαρτία και παράλογη πράξη, «καί πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ», κάθε τιμή προς τα άψυχα είδωλα, ήθη και ήθιμα διαβολικά, μαντείες, μαγικές τελετουργίες, «καί πᾶση τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ», τους αγγέλους που ακολούθησαν το σατανά στην ανταρσία του εναντίον του Θεού, αλλά και εκείνους που είναι υποταγμένοι στο σατανά, όπως οι αιρετικοί, «καί πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ», αλλά ακόμα και όλα τα πράγματα εκείνα που συνδέονται με ειδωλολατρικές πράξεις και εκδηλώσεις. Η εμφύσηση δηλώνει την με όλη την καρδιά απομάκρυνση και εκδίωξη του σατανά. Η έμπτυση σημαίνει την περιφρόνησή του ως μιαινού και βδελυρού.

3.1.5 Ομολογία

Μετά τη σύνταξη με το Χριστό ακολουθεί η ομολογία της πίστεως. Ο φωτιζόμενος μετά από ερώτηση του ιερέα δηλώνει ότι πιστεύει στο Χριστό ως βασιλέα και Θεό.

- «Καὶ πιστεύεις αὐτῷ;»
- «Πιστεύω αὐτῷ ὡς βασιλεῖ καὶ Θεῷ».

Ακολουθεί η απαγγελία του Συμβόλου της Πίστεως «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα...» και η προσκύνηση της Αγίας Τριάδος «Προσκυνῶ Πατέρα, Υἱόν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον»¹³⁸. Όπως η απόταξη ήταν η επίσημη πράξη ακύρωσης της συνθήκης με το σατανά, έτσι και τώρα η ομολογία της πίστεως είναι η επισφράγιση της διαθήκης με το Χριστό. «Η απαγγελία του συμβόλου σημαίνει την αποδοχή του φωτιζόμενου και την απόφαση του να τη ζήσει με συνέπεια και υπευθυνότητα. Η προσκύνηση της αγίας Τριάδας σηματοδοτεί την έκφραση σεβασμού, αγάπης και υπακοής. Ο άνθρωπος πλέον συγκαταλέγεται ως αθλητής στο πνευματικό στάδιο και ελπίζει στη σωτηρία του. Γι' αυτό και ο ιερέας τελειώνει την κατήχηση με την ευχή προς το Θεό να καταξιώσει το δούλο του της μεγάλης χάριτος του αγίου βαπτίσματος»¹³⁹.

3.2 Η Τελετή της Βάπτισης

Περιγράφοντας τώρα το κυρίως Μυστήριο, να τονίσουμε ότι, σύμφωνα με την εντολή και το υπόδειγμα του Χριστού, «το Βάπτισμα τελείται με νερό, και μάλιστα

¹³⁷ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ. 86.

¹³⁸ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 63

¹³⁹ Ο.π., σελ.88.

αγιασμένο, καθώς ο ίδιος εισερχόμενος στον Ιορδάνη να βαπτισθεί, αγίασε τα ύδατά του»¹⁴⁰. Το νερό συνδέθηκε και ταυτίστηκε με το Βάπτισμα, έτσι ώστε να μιλάμε για το εξ ύδατος και πνεύματος Μυστήριο. Η ίδια η λέξη βαπτίζω στα αρχαία ελληνικά σημαίνει βυθίζω μέσα στο νερό. Στην Καινή Διαθήκη το Βάπτισμα ονομάζεται και λουτρό του ύδατος¹⁴¹, ενώ στην Παλαιά Διαθήκη ο προφήτης Ησαΐας μιλά για την κάθαρση της ψυχής με το νερό¹⁴². Το νερό θεωρείται σύμβολο αναγέννησης και σωτηρίας και συνάμα προβάλλει ως σύμβολο καθαρισμού. Στο χριστιανικό Βάπτισμα έχει μια νέα διάσταση και σημασία, αφού το νερό δεν περιορίζεται μόνο στη σωματική κάθαρση, αλλά επεκτείνεται και στην ψυχική. Το νερό ακόμη θεωρείται σύμβολο ζωής και γονιμότητας. Αντιπροσωπεύει την ίδια τη δημιουργία του κόσμου. Τέλος, το Βάπτισμα συμβολίζει τον θάνατο και την καταστροφή της αμαρτίας. Τα καθαγιασμένα ύδατα της κολυμβήθρας μετατρέπονται σε υγρό τάφο, όπου πεθαίνει ο παλαιός άνθρωπος και αναγεννάται ο νέος, ο ανακαινισμένος εν Χριστώ. Το Βάπτισμά μας αποβαίνει έτσι το άρμα, το οποίο μας οδηγεί στη βασιλεία του Θεού.

3.2.1 Έναρξη Βάπτισης

Ο ιερέας, ντυμένος με λευκό πετραχήλι και λευκό φελώνιο μετακινείται από το νάρθηκα και εισάγει τον βαπτιζόμενο στον κυρίως ναό. Γεμίζει με νερό η κολυμβήθρα, εις τύπον του Ιορδάνη και ανάβουν τα φώτα, δηλώνοντας το φωτισμό του Πνεύματος και το πέρασμα του φωτιζομένου από το πνευματικό σκοτάδι στο ουράνιο εκτυφλωτικό φως. Ο ιερέας θυμιάζει την κολυμβήθρα, τις εικόνες και τον κόσμο και αρχίζει το μυστήριο όπως η θεία λειτουργία, «*Εύλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός...*», γιατί το βάπτισμα παλιότερα τελείτο την ώρα της Θείας Λειτουργίας. Στη συνέχεια λέγονται τα Ειρηνικά, αιτήματα με τα οποία ζητείται να έλθει στο νερό «*η χάρη της απολύτρωσης και η ευλογία του Ιορδάνη, η καθαρτική ενέργεια της υπερουσίας Τριάδος, ο φωτισμός της γνώσεως και ευσεβείας, ώστε ο φωτιζόμενος να γίνει άξιος της άφθαρτης βασιλείας, υιός φωτός και κληρονόμος των αιώνων αγαθών*»¹⁴³.

3.2.2 Ευχή του καθαγιασμού του ύδατος

Το νερό του βαπτίσματος ευλογείται και καθαγιάζεται κατά την ανάγνωση της ευχής «*Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου...*»¹⁴⁴, με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος, η οποία συνοδεύεται με τη σταυροειδή σφράγιση του ιερέα. Τώρα πια το νερό αποκτά δύναμη αγιότητας και με τη σφράγιση εκτυπώνεται πάνω ο Χριστός, εξαφανίζεται η σφραγίδα του εχθρού και γίνεται πνευματικό και άγιο. «*Την ώρα αυτή*

¹⁴⁰ Ο.π., σελ.91.

¹⁴¹ Τит., 3, 5: «*διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας*» και Εβρ., 10, 12: «*λελουμένοι τῷ σώματι ὕδαρι καθαρῶ*»

¹⁴² Ησ., 1, 16: «*λούσασθε, καθαροί γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν*».

¹⁴³ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 67

¹⁴⁴ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 70

ο ιερέας μιμείται το Χριστό που συνέτριψε με τη βάπτισή του τα κεφάλια των δρακόντων στα νερά του Ιορδάνη και μας ανέπλασε»¹⁴⁵.

Στην ευχή του καθαγιασμού του ύδατος της κολυμβήθρας, με άλλα λόγια, παρουσιάζεται αρχικά μια εξύμνηση, τόσο των επουρανίων, όσο και των επιγείων θαυμαστών έργων του Θεού και της τελειότητας της κτίσεως. Εκεί, *«όμολογοῦμεν τὴν χάριν, κηρύττομεν τὸν ἔλεον, οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν»¹⁴⁶* του Θεού· και στη συνέχεια, τον παρακαλούμε να αγιάσει με την επιφοίτηση του Παναγίου Πνεύματος το νερό και να του δώσει τη χάρη της απολυτρώσεως, ώστε να γίνει πηγή αθαρσίας, δώρο αγιασμού, λύτρωση αμαρτιών και καταστροφικό για τις εχθρικές δαιμονικές δυνάμεις.

Οι δωρεές, που αναφέρονται εφεξής ότι λαμβάνει ο βαπτιζόμενος μέσα από το αγιασμένο νερό είναι ικανές, πιστεύουμε, να αποτυπώσουν ολόκληρη τη θεολογία του Μυστηρίου. Το ύδωρ της κολυμβήθρας, για αυτόν που βαπτίζεται, καθίσταται *«αθαρσίας πηγή, αγιασμού δώρον, αμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων αλεξιτήριον, δαίμοσιν ολέθριον, ταις εναντίαις δυνάμεσιν απρόσιτον, αγγελικής ισχύος πεπληρωμένον»¹⁴⁷*. Αναδεικνύεται *«ὕδωρ απολυτρώσεως, ὕδωρ αγιασμού»*. Χαρίζει *«καθαρισμόν σαρκός και πνεύματος, άνεσιν (δηλαδή απαλλαγή) δεσμών, άφεσιν παραπτωμάτων, φωτισμόν ψυχής»*. Γίνεται *«λουτρόν παλιγγενεσίας, ανακαινισμός πνεύματος, υιοθεσίας χάρισμα, ένδυμα αθαρσίας, πηγή ζωής»¹⁴⁸*.

3.2.3 Ευλογία επορκιστού ελαίου

Η ευχή για εξορκιστική δύναμη του ελαίου γίνεται με εμφύσημα, δηλώνοντας τη χάρη του Πνεύματος και με τριπλή σφράγιση με το σημείο του σταυρού. Μετά την ευλογία, ο ιερέας κάνει στο νερό τρεις σταυρούς με το επορκιστό έλαιο για την ολοκλήρωση του καθαγιασμού του ύδατος.

Η χρήση του μελλοφωτίστου με λάδι από τον ιερέα και τον ανάδοχο έχει επίσης μεγάλη θεολογική σημασία. Το λάδι λέγεται επορκιστό, λόγω του εξορκιστικού του χαρακτήρα. Συμβολίζει το έλεος και τη χάρη του Θεού, καθώς και τη δύναμη που λαμβάνει ο νεοφώτιστος ενόψει των πνευματικών του αγώνων για τη σωτηρία του.

3.2.4 Χρίση με επορκιστό έλαιο

Η χρίση με επορκιστό έλαιο γίνεται ενώ ο βαπτιζόμενος είναι γυμνός. Η απέκδυση των ρούχων συμβολίζει την απαλλαγή από την αμαρτία, τη γυμνότητα του παραδείσου, όπου δεν υπήρχε η αίσθηση της ντροπής της αμαρτίας. Είναι, ακόμη, μίμηση της γυμνότητας του Χριστού πάνω στο σταυρό όπου ξεγύμνωσε τις εξουσίες του σκότους. Τέλος, σημαίνει ότι αποβάλλει ο άνθρωπος την παλαιή περιβολή

¹⁴⁵ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ.91.

¹⁴⁶ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 71

¹⁴⁷ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 71

¹⁴⁸ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 72

απαλλαγμένος από την αμαρτία και τη φθαρτότητα, πλησιάζοντας χωρίς εμπόδια το φως το αληθινό, επιστρέφοντας στον Παράδεισο.

Ο ιερέας παίρνει με τα τρία δάχτυλα του δεξιού χεριού το άγιο έλαιο και χρίει σταυροειδώς το μέτωπο, το στήθος και την πλάτη, λέγοντας σε κάθε σημείο κάποια βιβλική φράση¹⁴⁹. Αλείφεται στο πρόσωπο, έτσι ώστε ο διάβολος βλέποντας την αστραπή που αστράφτει στο πρόσωπό του να εκτυφλώνεται και να μην μπορεί να τον αντικρίσει. Αλείφεται και σε όλο το σώμα, διότι, όπως στην αρχαιότητα, το λάδι ήταν τονωτικό μέσο των αθλητών, έτσι και στο Βάπτισμα, ο φωτιζόμενος, ως πνευματικός αθλητής, αλείφεται σ' όλο του το σώμα, για να το θωρακίσει από τα βέλη του πονηρού.

Η επάλειψη όλου του σώματος συμβολίζει την ανάπλαση και την αναδημιουργία του ανθρώπου δια του Βαπτίσματος. Ως φυσικό στοιχείο, το λάδι θεωρείται θεραπευτικό φάρμακο. Εξάλλου, η χρήση ευλογημένου ελαίου στην εποχή της Καινής Διαθήκης καθιερώνεται από τους αγίους αποστόλους¹⁵⁰, προφανώς με εντολή του Χριστού, που τους απέστειλε να κηρύσσουν το Ευαγγέλιο και να θεραπεύουν τους ασθενείς: «καὶ ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον»¹⁵¹. Όπως το φυσικό λάδι θεραπεύει τις σωματικές πληγές, έτσι και το ευλογημένο λάδι με τη δύναμη του Θεού αποκτά χάρη και δύναμη να καθαρίζει τα ίχνη των αμαρτημάτων, αλλά και να απομακρύνει τις αόρατες δυνάμεις του πονηρού.

Είναι ακόμη φυσική πηγή φωτός και χαράς. Έτσι και στο Βάπτισμα, που είναι το κατεξοχήν Μυστήριο του φωτός, αφού ο φωτιζόμενος περνά από το σκότος του διαβόλου στο φως του Χριστού. Είναι επίσης το λάδι σύμβολο της συμφιλίωσης, της ειρήνης και του ελέους του Θεού, όπως ο κλάδος της ελιάς, από την οποία το λάδι προέρχεται, που έφερε το περιστέρι μετά τον κατακλυσμό στον Νώε, ως δείγμα της άπειρης χρηστότητας του Θεού.

3.2.5 Η βάπτισμα

Η βάπτισμα γίνεται με τα εξής λόγια από τον ιερέα: «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα, εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Ἀμὴν· καὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἀμὴν· καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀμὴν*»¹⁵².

Η τριπλή κατάδυση και ανάδυση του βαπτιζομένου στα νερά της κολυμβήθρας είναι μετοχή στην τριήμερη ταφή και ανάσταση του Κυρίου. Κατά τον θεηγόρο Παύλο, «*Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ*

¹⁴⁹ Μικρόν Ευχολόγιον, σελ. 73-75

¹⁵⁰ Ιακ. 5, 14: «*ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθωσαν τοὺς πρεσβυτέρους ... ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου*»

¹⁵¹ Μαρκ. 6, 13.

¹⁵² Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ.93.

τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα»¹⁵³. Το Βάπτισμά μας δηλαδή είναι βάπτισμα, μετοχή στον θάνατο του Χριστού. Κάτω από το νερό ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει, πεθαίνει. Έτσι και με το Βάπτισμα, ο βαπτιζόμενος πεθαίνει και συνθάπτεται μαζί με τον Χριστό. Όπως όμως ο Κύριος δεν έμεινε στον τάφο, αλλά αναστήθηκε τριήμερος, έτσι και ο βαπτιζόμενος αναδύεται από το νερό και συνανίσταται μαζί Του. Όπως ο Χριστός πέθανε και αναστήθηκε, έτσι, με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, που ενεργεί μέσα στην Εκκλησία μας, αυτός που βαπτίζεται πεθαίνει κατά τον παλαιό άνθρωπο, τον ευρισκόμενο μακριά από τον Θεό, και γεννιέται ως άνθρωπος ενωμένος με τον Θεό. Γι' αυτό και έχουμε βούτηγμα στο νερό ολόκληρου του σώματος και όχι ράντισμα, όπως συμβαίνει με το βάπτισμα των Ρωμαιοκαθολικών¹⁵⁴. Η έξοδος του νεοφωτίστου από την κολυμβήθρα του παρέχει τη δυνατότητα για την καινούρια ζωή που, ενώ ξεκινά εδώ στη γη, έχει προοπτική, κατεύθυνση και στόχο τον ουρανό και τη ζωή του μέλλοντος αιώνας.

Η πλήρης κάλυψη του βαπτιζομένου μέσα στο αγιασμένο νερό του βαπτίσματος είναι εικόνα του θανάτου και της ταφής του Χριστού, όπως τονίζει ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης¹⁵⁵. Με το βάπτισμα εικονίζεται και πραγματοποιείται η εις Άδου Κάθοδος και η λαμπρή και ένδοξη συνανάσταση μαζί με το Σωτήρα Χριστό. Γίνεται μίμηση των παθών του Χριστού «έν εικόνι», αλλά σωτηρία «έν ἀληθεία». Δεν πεθαίνουμε πραγματικά πάνω στο σταυρό, όπως ο Χριστός, σωζόμαστε όμως πραγματικά. Ο ανακαινισμός του ανθρώπου με το βάπτισμα είναι έργο της Αγίας Τριάδος, που με τη συνεχή άσκηση του φωτιζομένου μπορεί να συνεχίσει στη μετέπειτα ζωή του τη μίμηση του θανάτου του Χριστού. Δηλαδή πρέπει να είμαστε πάντα έτοιμοι να μιμούμαστε το Χριστό, όπως έζησε Εκείνος, αλλά και να πεθαίνουμε για χάρη του, νεκρώνοντας τα πάθη μας.

Κατά το χρόνο της εξόδου του βαπτιζομένου από την κολυμβήθρα ψάλλεται ο 31ος ψαλμός: *«Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι»*. Είναι ύμνος χαράς για τη νέα γέννηση, για την απαλλαγή από το θάνατο, για τη νέα πνευματική ζωή. Η ευχή δηλώνει την ολοκληρωτική κάθαρση από τις αμαρτίες που έχουν γίνει στο παρελθόν, αλλά και υπενθύμιση για την υπόσχεση του βαπτιζομένου να κρατήσει τη συμφωνία που έκαμε με το Χριστό να φυλάει τις εντολές του.

3.2.6 Χρίσμα

Το μυστήριο του χρίσματος είναι ένα ξεχωριστό μυστήριο, αλλά έχει άμεση σχέση με το μυστήριο του βαπτίσματος. Ακολουθεί αμέσως μετά το βάπτισμα, γιατί αποτελεί την ολοκλήρωσή του. *«Ο ιερέας χρίει το βαπτιζόμενο, δηλαδή τον αλείφει με*

¹⁵³ Ρωμ. 6, 3-5

¹⁵⁴ Μπούμη Π., Κανονικόν Δίκαιον, Αθήνα, 1991, σελ. 120-124

¹⁵⁵ Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Περί ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας Β', 7, P.G. 3, 404B: *“Ἡ δι' ὕδατος ὀλική κάλυψις εἰς τὴν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τῆς ταφῆς ἀειδοῦς εἰκόνα παρείληπται. Τόν οὖν ἱερῶς βαπτιζόμενον ἢ συμβολικὴ διδασκαλία μυσταγωγεῖ ταῖς ἐν τῷ ὕδατι τρισὶ καταδύσεσι· τόν θεαρχικόν τῆς τριημερονύκτου ταφῆς Ἰησοῦ τοῦ ζωοδότου μιμεῖσθαι θάνατον”*.

άγιο μύρο στα σημεία των πέντε αισθήσεων, όπως έγινε στο έλαιο, λέγοντας «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος αγίου. Ἀμήν»»¹⁵⁶.

Αόρατα αλλά και πραγματικά έρχεται το άγιο Πνεύμα, όπως τότε στους αγίους αποστόλους, χαρίζοντας τις δωρεές και ενδυναμώνοντάς τον στη νέα ζωή που αρχίζει. Γίνεται έτσι μια προσωπική Πεντηκοστή. Με το άγιο μύρο τελειοποιείται η δωρεά του αγίου Πνεύματος, το οποίο βαπτίζει την ψυχή. Σφραγίζει την ψυχή, κινεί τον άνθρωπο στο αγαθό και τη σωτηρία. Με το χρίσμα πλέον μπορεί να ονομάζεται χριστιανός.

Μετά το Βάπτισμα, παρότι εξασθενεί κατά πολύ ο παλαιός της αμαρτίας άνθρωπος, παραμένει όμως η αμαρτητική ροπή και κλίση προς το κακό, που ανοίγει τη θύρα προς την αμαρτία. Και αυτές ασφαλώς επέτρεψε ο Κύριος να παραμένουν και μετά το Βάπτισμα προς δοκιμασία του ανθρώπου, δοκιμασία της ελεύθερης βούλησής του, αφού ένα από τα κύρια χαρίσματα της κατ' εικόνα Του δημιουργίας του ανθρώπου είναι και αυτό της δυνατότητας ελεύθερης επιλογής μεταξύ καλού και κακού.

Έρχεται λοιπόν το Μυστήριο του Χρίσματος και με το άγιο Μύρο του μεταδίδει τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος. Ο νεοφώτιστος γίνεται Χριστοφόρος αλλά και Πνευματοφόρος. Σφραγίζεται με την πανοπλία του Πνεύματος ώστε να διαφυλάττει τον αγιασμό του, να στερεώνεται στην Ορθόδοξη πίστη, να προστατεύεται από τα επιτηδεύματα του πονηρού, να διαφυλάττει και διατηρεί διά του σωτηρίου φόβου του Θεού εν αγνεία και δικαιοσύνη την ψυχή του, να ευαρεστεί με όλα τα έργα του τον Θεό και να καταστεί εν τέλει κληρονόμος της βασιλείας Του.

Εν κατακλείδι ενώ το ιερό Βάπτισμα δημιουργεί τη νέα ύπαρξη και εισάγει τον άνθρωπο στην καινή εν Χριστώ ζωή, το Χρίσμα σφραγίζει με τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος την ύπαρξη αυτή, βοηθώντας τον άνθρωπο να εισέλθει στην οδό των πνευματικών αγώνων και να αξιοποιήσει την πολύτιμη δωρεά του αγίου Βαπτίσματος.

3.2.7 Ένδυση

Η ένδυση του νεοφωτισθέντος γίνεται μετά το Χρίσμα. Τώρα πια ενδύεται καινούρια λευκά ρούχα, τα λεγόμενα «εμφώτια ενδύματα», σύμβολο του νέου ανθρώπου και της καθαρότητάς του μετά το Βάπτισμα. Ο λευκός χιτώνας είναι σύμβολο του ιδίου του Χριστού, τον οποίο ενδύεται ο βαπτιζόμενος ως φως και λαμπρότητα, μετά την έξοδο ή ανάστασή του από το νερό: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε», σύμφωνα με τον απόστολο Παύλο¹⁵⁷.

Τα ενδύματα επίσης θυμίζουν το τριπλό κάλεσμα του χριστιανού: το βασιλικό, το ιερατικό και το προφητικό. Ο χριστιανός καλείται να ανταποκριθεί στην καινούρια του κλήση, να αισθάνεται ότι κατάγεται από το βασιλέα Χριστό και θα

¹⁵⁶ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ.94.

¹⁵⁷ Γαλ. 3, 27

συμβασιλεύσει μαζί του ως κληρονόμος της αιώνιας βασιλείας, να ζει ως ιερέας του δικού του σώματος ώστε να προσφέρει τον εαυτό του θυσία προς το Θεό και τέλος να είναι έτοιμος να γίνει προφήτης, υπερασπιστής της πίστεως και κήρυκας της Χάριτος του Θεού.

3.2.8 Επίδοση σταυρού και λαμπάδας

Μετά την ένδυση, δίνονται στον νεοφώτιστο ο σταυρός και η λαμπάδα, ως σύμβολα νίκης και φωτός, χαράς και ελπίδας. Ο σταυρός εκφράζει την πορεία, που καλείται να ακολουθήσει οπίσω του Χριστού, απαρνούμενος τον εαυτό του και *«αἵρων τόν σταυρόν αὐτοῦ»*¹⁵⁸. Φορώντας τον σταυρό, ο νεοφώτιστος αποδέχεται το πνεύμα θυσίας, της αποφασιστικότητας της αυταπάρνησης και της αυτοπαραίτησης από τα πράγματα του κόσμου τούτου, που συνεπάγεται η νέα εν Χριστώ ζωή.

3.2.9 Κύκλος γύρω από την κολυμβήθρα

Ο νεοφώτιστος, ντυμένος στα λευκά με το σταυρό και τη λαμπάδα, μαζί με τον ανάδοχό του και τον ιερέα να θυμιάζει, κάνουν τρεις φορές κύκλο γύρω από την κολυμβήθρα. Θυμίζει την παλιά πομπή και είσοδο των νεοφωτίστων από το βαπτιστήριο στον κυρίως ναό για την έναρξη της Θείας Λειτουργίας. Είναι το σημείο που συνδέει το βάπτισμα με τη Θεία Λειτουργία. *«Η πράξη αυτή δείχνει ότι ο ιερέας χαίρεται μαζί με τους αγγέλους για την πνευματική μητέρα, την κολυμβήθρα, και το θείο Πνεύμα που γεννήθηκε απ' αυτήν»*¹⁵⁹.

3.2.10 Τα Αναγνώσματα¹⁶⁰

Ακολουθεί στη συνέχεια το Αποστολικό Ανάγνωσμα από τον ψάλτη και το Ευαγγέλιο από τον ιερέα, όπως γίνεται στη Θεία Λειτουργία. Αν είναι εφικτό επακολουθεί και συμμετοχή στην ευχαριστία όπου ο νεοφώτιστος λαμβάνει την γνήσια παρακαταθήκη, τον Θείο μαργαρίτη και το Τίμιο, ζωηρό και λυτρωτικό αίμα του Χριστού. Εδώ φαίνεται η ενότητα των τριών μυστηρίων: βαπτίσματος, χρίσματος και θείας ευχαριστίας. Πρώτα αγιαζόμαστε, μετά χριόμαστε με το μύρο το οποίο ολοκληρώνει το βάπτισμα και στο τέλος δεχόμαστε τη θεία ευχαριστία, που είναι το τέλος των μυστηρίων.

3.3 Οι μεταβαπτισματικές τελετές

Μετά τη Βάπτισμη έχουμε τις λεγόμενες μεταβαπτισματικές τελετές, δηλαδή την απόλωση¹⁶¹ και την τριχοκουρία¹⁶². Αυτές παλαιότερα γίνονταν οκτώ μέρες μετά τη Βάπτισμη. Με την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού, συμπεριλήφθηκαν στην ίδια

¹⁵⁸ Λουκ. 9, 23

¹⁵⁹ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Άπαντα, ο.π., σελ.95.

¹⁶⁰ Μικρόν Ευχολόγιον, σελ. 79-80

¹⁶¹ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 80-82

¹⁶² Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 83-84

Ακολουθία και, έστω και αν γίνονται τυπικά, δεν έχουν απολέσει τον ουσιαστικό και συμβολικό τους χαρακτήρα.

3.3.1 Απόλουση

Η απόλουση ήταν το λούσιμο του νεοφωτίστου, που για οκτώ μέρες έφερε τον λευκό χιτώνα της Βάπτισης και παρακολουθούσε τις λεγόμενες «μυσταγωγικές» κατηχήσεις, ενώ σήμερα είναι η τελετή κατά την οποία ο ιερέας απολούει (ξεπλένει) τα σημεία του σώματος του νεοφωτίστου, όπου χρίστηκε και μυρώθηκε, λέγοντας: *«Έδικαιώθης, έφωτίσθης, έμυρώθης, ήγιάσθης, άπελούσθης είς τò όνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ άγίου Πνεύματος. Αμήν»*. Η πράξη αυτή δείχνει την επαναφορά του ανθρώπου από τη δόξα της Βάπτισης στην καθημερινότητα της ζωής, για να αντιμετωπίσει την πρόκληση του κόσμου και ν' αρχίσει τη μαρτυρία του ως Χριστιανός. Στις ευχές της απολούσεως παρακαλούμε τον Κύριο να διαφυλάξει «άσυλον», δηλαδή απαραβίαστο, τον σύνδεσμο και το άθάνατο στεφάνι, που πήραμε με το Βάπτισμα, καί να τὰ κρατήσουμε μέχρι τέλους¹⁶³.

3.3.2 Τριχοκουρία

Η τριχοκουρία παλαιότερα ήταν η πρώτη μετά τη Βάπτιση κοπή των μαλλιών του βαπτισθέντος¹⁶⁴, η οποία γινόταν με μια σχετική ευχή από τον ιερέα και σήμαινε την ήδη προηγηθείσα με τη Βάπτιση αφιέρωσή του στον Θεό. Πιθανώς δεν γινόταν σε καθορισμένο χρόνο. Σήμερα είναι η τελευταία τελετή όλων των βαπτισματικών τελετών καί φανερώνει μια συμβολική θυσία. Τα μαλλιά ενέχουν μια ιδιαίτερη σημασία στη ζωή του ανθρώπου. Είναι έκφραση και σύμβολο της ομορφιάς και της δύναμής του¹⁶⁵. Ο άνθρωπος προσφέρει την ωραιότητά του για τη δόξα του Θεού, μια και είναι εικόνα της ομορφιάς του Θεού, σε ένδειξη ευχαριστίας στον αριστοτέχνη Θεό, που έπλασε και ανέπλασε τον άνθρωπο. Η τριχοκουρία φανερώνει επίσης υπακοή στον Θεό και σφραγίδα ασφαλείας, ώστε να διαφυλάξει την ψυχή και το σώμα του καθαρά και άγια, όπως ακριβώς γεννήθηκαν και αναπλάστηκαν με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος στο νερό της κολυμβήθρας. Ο άνθρωπος καλείται να συνειδητοποιήσει, πως ο αγώνας για την πραγματική ομορφιά βρίσκεται στην εσωτερική του προσπάθεια να διατηρήσει τη Χάρη του Βαπτίσματος. Χρειάζεται συνεχής επαγρύπνηση, γιατί οι δαίμονες εισέρχονται από τις αισθήσεις του σώματος και από εκεί πολεμούν την ψυχή.

3.4 Προβαπτισματικές Ακολουθίες

Στην λειτουργική γλώσσα της Εκκλησίας σήμερα, νοούνται ως προβαπτισματικές, μόνο οι παρακάτω τελετές:

¹⁶³ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 82

¹⁶⁴ Μικρόν Ευχολόγιον, σ. 84

¹⁶⁵ Αριθμ. 6, 5 και Κριταί, 13, 24 -16, 31, όπου καταγράφεται η ιστορία του Σαμψών

I. Ευχαί εις γυναίκα λεχώ, την πρώτη ημέρα της γεννήσεως του παιδιού αυτής¹⁶⁶,

II. Ευχή εις το κατασφραγίσαι παιδίον λαμβάνον όνομα τη ογδόη ημέρα από της γεννήσεως του¹⁶⁷. Εδώ πρέπει να τονιστεί για την αποκατάσταση τυχόν παρερμηνειών που υπάρχουν σήμερα, πως αυτή η τελετή έχει τον αποκλειστικό χαρακτήρα της ονοματοδοσίας. Η βάπτισμα είναι το μυστήριο όπου ο άνθρωπος γίνεται χριστιανός, λαμβάνει την χάρη και την δωρεά, συμμετέχει πολίτευμα, της Εκκλησίας με αρχηγό τον Χριστό και αποκαθιστά την φθορά και πτώση του από τον παράδεισο. Η ακολουθία αυτή είναι η αρχαιότερη προβαπτισματική ευχή. Μαρτυρίες την αναφέρουν ήδη από τον Βαρβερινό λειτουργικό κώδικα του 8^{ου} αι.¹⁶⁸ Αρχικά προϋπέθεται δήλωση του ονόματος του υποψηφίου προς το φώτισμα. Με την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού όμως συνδυάστηκε με την ονοματοδοσία του βρέφους πριν από το βάπτισμα. Έτσι κανονικά η ακολουθία τελείται την ογδόη μέρα, που συμβολικά αποτελεί τον τύπο της «αιώνιας ζωής» ή «άλλου κόσμου αρχή»¹⁶⁹. Το παιδί σφραγίζεται με το σημείο του σταυρού, σημάδι υψηλής και μοναδικής κλίσης· εντάσσεται στον δρόμο της βασιλείας των ουρανών, τη μετοχή στην οποία εξασφαλίζει το βάπτισμα, που θα ακολουθήσει.

III. Ευχαί εις γυναίκα λεχώ, μετά από μ' (40) ημέρας¹⁷⁰

Οι ευχές αυτές τελούνται νωρίτερα από την χρονική συνάφεια του βαπτίσματος και παρουσιάζουν μια προοδευτική πορεία «μυήσεως» του νεογέννητου στον χριστιανισμό.

Είναι γνωστό ότι οι ευχές αποτελούν το συστατικό μέρος των λειτουργικών μας πράξεων που πλαισιώνονται από τις προβλεπόμενες προς τούτο ακολουθίες. Αυτές οι προβαπτισματικές ευχές λοιπόν αποτέλεσαν μέρος μιας ειδικής ακολουθίας, που αποτελεί ορόσημο αναδεικνύοντας τις ευχές¹⁷¹. Η τυπική τους διάταξη διακρίνεται σε τρεις ενότητες: το προοίμιο, με το «ευλογητός ο θεός ημών...» τρισάγιο κλπ., το

¹⁶⁶ Goar Jacques, EYXOLOGION, sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines divinæ liturgiæ, που πρωτοεκδίδεται στο Παρίσι το 1647. Το 1730 γίνεται η δεύτερη έκδοση αυτής του 1667 με διόρθωση αρκετών λαθών. Η δεύτερη αυτή παραλλαγμένη έκδοση επανεκδίδεται φωτοαναστατικά το 1960 από το Πανεπιστήμιο του Graz της Αυστρίας, σελ. 261-262. Εκτός από τις μνημονευόμενες ευχές, υπάρχουν και άλλες παρόμοιες ευχές, όπως η ευχή εις γυναίκα λεχώ λεγομένη την πρώτη ημέρα της γεννήσεως του παιδιού (Goar, ό.π.π, σ. 263) και επόμενη άλλη ευχή (Goar, ό.π.π, σελ. 263-264). Βλ. και Τρεμπέλας, Αρχαί και χαρακτήρ της χριστιανικής λατρείας, σ. 320. Πρβλ. Φουντούλης Ι., Απαντήσεις εις Λειτουργικάς Απορίας 1, 69.

¹⁶⁷ Goar, ό.π.π, σελ. 264-265. Εκτός από την παραπάνω ευχή υπάρχει και ευχή σε παιδί που εισέρχεται εις τους βασιλικούς πυλώνες (Goar, ό.π.π, σ. 265). Για την παραλλαγή της επιγραφής βλ. Τρεμπέλας, Αρχαί και χαρακτήρ της χριστιανικής λατρείας, σ. 326.

¹⁶⁸ Για την παλαιότητα της ακολουθίας βλ. Τρεμπέλας, Αρχαί και χαρακτήρ της χριστιανικής λατρείας, σελ. 261 και 265.

¹⁶⁹ Βαρνάβα, Επιστολή, Β 2, 240. Σχετικά με την ψευδεπίγραφη αυτή επιστολή δες Αγουρίδη Σ., Ο Χριστιανισμός έναντι Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού κατά το β' αι. μ.Χ., Ελληνικά Γράμματα, 1997 και Καρακόλη Χ., Εποικοδομητική ή ευχαριστιακή η σύναξη των πιστών στην Επιστολή Βαρνάβα;, Πουρναράς, 2002

¹⁷⁰ Goar, ό.π.π, σελ. 267-268. Για την παραλλαγή της επιγραφής βλ. Τρεμπέλας, 334. Για τις παραπάνω τελετές βλ. Almazov A., Istoriia chinoposledovaniia kreshnheniia (Ιστορία των μυστηρίων του βαπτίσματος και του χρίσματος), Kazan, 1885, σ. 476.

¹⁷¹ Για την διαχρονική εξέλιξη των παραπάνω ακολουθιών με την προσθήκη νέων στοιχείων και την αλλαγή τους βλ. Τρεμπέλας, Αρχαί και χαρακτήρ της χριστιανικής λατρείας, σελ. 261 κ.ε.

κύριο μέρος, όπου κύριο χαρακτηριστικό του αποτελούν οι ευχές και την απόλυση, ανάλογα με την περίπτωση.

3.5 «Βάπτισμα μετανοίας» : Ανανέωση διαθήκης του εξ ύδατος και πνεύματος Μυστηρίου.

Με βάση τα όσα αναφέραμε, γίνεται φανερό το μέγεθος της ύψιστης δωρεάς που δέχεται ο βαπτιζόμενος. Και, όπως είναι φυσικό, μια τέτοια δωρεά ξεσηκώνει περισσότερο τον φθόνο του Διαβόλου. Μετά το αξίωμα της υιοθεσίας, όπως λέει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης¹⁷², ο Διάβολος μας κατατρέχει σφοδρότερα και ξεσηκώνει εναντίον μας πύρινους πειρασμούς, προσπαθώντας να λεηλατήσει τον δεύτερο και καινούριο στολισμό μας, όπως λεηλάτησε τον αρχικό. Για αυτό, αν συμβεί να λερώσουμε τη στολή του αγίου Βαπτίσματος, θα πρέπει να την καθαρίσουμε με τη Μετάνοια. Κατά τον λόγο του αγίου Ιωάννου της Κλίμακος¹⁷³, η μετάνοια είναι η ανανέωση του αγίου Βαπτίσματος: «*Μετάνοια ἐστὶν ἀνάκλησις Βαπτίσματος*». Για αυτό, όσοι θαυμάζουμε το μεγάλο αυτό Μυστήριο και το πλήθος των δωρεών του Θεού στον άνθρωπο από αυτό, ας εκφράσουμε τούτο το θαυμασμό, όχι με λόγια, αλλά με το βάπτισμα των δακρύων μας, για να ανακαινίζεται μέσα μας η Χάρη του Μυστηρίου και να λειτουργούν αυτά τα δάκρυα ως δεύτερο Βάπτισμα.

¹⁷² Άγιος Γρηγόριος Νύσσης, Ομιλία στην ημέρα των Φώτων: «Τότε γίνονται, λέει, παιδιά του, όταν αποτυπώσουν την ομοιότητα της πατρικής αγαθότητας με τους λογισμούς τους στη φιλανθρωπία προς τους συνανθρώπους τους. Γι' αυτό και μετά το αξίωμα της υιοθεσίας μας επιβουλεύεται και ο διάβολος εντονότερα με ακονισμένο φθονερό μάτι, όταν βλέπει την ομορφιά του νεογέννητου ανθρώπου να σπεύδει στην ουράνια πολιτεία, από την οποία ξέπεσε εκείνος. Ξεσηκώνει εναντίον μας πύρινους τους πειρασμούς, επιδιώκοντας να λαφυραγωγήσει και το δεύτερο στολισμό, όπως την προηγούμενη στολή. Όταν όμως αντιληφθούμε τις προσβολές του πρέπει να λέμε στον εαυτό μας τον αποστολικό λόγο 'όσοι βαπτισθήκαμε στ' όνομα του Χριστού, βαπτισθήκαμε στο θάνατό του'.» στο: <https://alopsis.gr/> (ανακτήθηκε 01/05/2021).

¹⁷³ Ιωάννης της Κλίμακος, Κλίμαξ, Λόγος Ε' Περὶ μετανοίας μεμεριμνημένης καὶ ἐναργοῦς, ἐν ᾗ καὶ βίος τῶν ἁγίων καταδίκων· καὶ περὶ τῆς φυλακῆς, στ. 2

**«ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ».**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

4. Το μυστήριο του Αγίου βαπτίσματος στην σύγχρονη ενοριακή πράξη.

Είναι ευρέως κοινό «μυστικό» ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία δια μέσων των αιώνων θεωρεί ως σημείο αναφοράς το βάπτισμα μαζί με το χρίσμα και την θεία ευχαριστία μέσα από τα οποία ο άνθρωπος μνείται και εισάγεται στο ένα και αδιαίρετο μυστήριο των μυστηρίων της εν Χριστώ σωτηρίας του ανθρώπου¹⁷⁴. Θέτοντας στην κορυφή το Άγιο βάπτισμα, ως την δι' ύδατος και πνεύματος¹⁷⁵ συμμετοχή του ανθρώπου στο μυστήριο του σταυρού και της Αναστάσεως του Χριστού που ταυτίζεται αρμονικά και μοναδικά με την χριστιανική ιδιότητα και συνδέεται άρρηκτα με την λαϊκή αντίληψη ότι Χριστιανός θεωρείται μόνο όποιος έχει βαπτιστεί· για αυτό τον λόγο σε όλες τις εποχές και κάτω από κάθε ξεχωριστή περίπτωση η Εκκλησία έχει καταφέρει να προσαρμόσει την εξιδιασμένη κανονική και ποιμαντική της ευλυγισία και προσαρμοστικότητα ώστε να επιτευχθεί η εξασφάλιση της χάριτος του Ιερού αυτού μυστηρίου ανεξαρτήτως συνθηκών και περιστάσεων που λαμβάνουν χώρα κάθε φορά μέσα στον αεικίνητο χρόνο.

Στην σημερινή εποχή που προσδιορίζεται από την καθολική αύξηση των μελών του χριστιανικού σώματος, το μυστήριο του βαπτίσματος στην σύγχρονη ενοριακή πράξη έχει προσαρμοστεί κατά τρόπο τινά ώστε να καλύπτει μερικές βασικές σταθερές ανάγκες για την καλύτερη ενσωμάτωση των νέων μελών της Εκκλησίας. Οι κύριες παράμετροι που αναδεικνύονται κατά την ενσωμάτωση σήμερα από την Εκκλησία των νέων μελών της είναι οι εξής: α) Η γενικευμένη ισχύς του νηπιοβαπτισμού και η προοδευτικά αναδεικνυόμενη ανάγκη επανίδρυσης του θεσμού των κατηχουμένων· β) η εκτός θείας λειτουργίας και επίσημων βαπτισματικών ημερών εξατομικευμένη τέλεση του μυστηρίου και γ) οι γενικές ποιμαντικές προϋποθέσεις που ασκούν σήμερα οι ορθόδοξες ενορίες όχι μόνο στο

¹⁷⁴ Ν. Καβάσιλας, *Ἡ ἐν χριστῷ ζωὴ*, PG 10, 504A: «τό μὲν βάπτισμα τό εἶναι δίδωσι καί ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστόν, τοῦτο γάρ νεκρούς καί διεφθαρμένους παραλαβόν εἰς τήν ζωὴν πρῶτον εἰσάγει, ἡ δὲ τοῦ μύρου χρῆσις τελειοῖ τόν γεγεννημένον τῇ τοιαύτῃ ζωῇ προσήκουσαν ἐνέργειαν ἐντιθεῖσα, ἡ δὲ θεία εὐχαριστία τήν ζωὴν ταύτην καί τήν ὑγίαν συντηρεῖ καί συνέχει· τό γάρ σῶσαι τά κτηθέντα καί διατελέσαι ζῶντας ὁ τῆς ζωῆς δίδωσιν ἄρτος· διά ταῦτα τούτῳ μὲν τῷ ἄρτι ζῶμεν, κινούμεθα δὲ τῷ μέρει ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τό εἶναι λαβόντες». Για την λειτουργική ενότητα των τριών αυτών μυστηρίων στην αρχαία Εκκλησία βλ. ιδιαίτερα Μιλόσεβιτς Ν., *Ἡ Θεία ευχαριστία ως κέντρον της θείας λατρείας*, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 33-84.

¹⁷⁵ *Ἰωάνν. 3, 5*

εσωτερικό της χώρας μας αλλά και στους χώρους δράσης της λεγόμενης εξωτερικής ιεραποστολής, ή στις υπόλοιπες παραδοσιακές ορθόδοξες κοινότητες ανά τον κόσμο.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας είναι αδύνατον να καλυφτεί έναν τόσο ευρύτατο και σημαντικό θέμα με ιδιαίτερα σπουδαίες θεολογικές προεκτάσεις που κέντρο πραγμάτωσης τους είναι ο ίδιος ο Χριστός. Θα προσπαθήσουμε όμως να περιοριστούμε σε μία άκρως δημιουργική διερεύνηση της σύγχρονης βαπτισματικής πράξης μέσα από την προοπτική της ποιμαντικής Λειτουργικής με σκοπό να παρουσιαστούν τα βασικά εκείνα στοιχεία που μπορούν να εξελιχθούν σε καίριες προϋποθέσεις για την αποτελεσματική αναβάθμιση του μυστηρίου, δίνοντάς του μια άλλη δυναμική φορά που θα συρρικνώσει και θα οδηγήσει σταδιακά σε μια υποβάθμιση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας που αντικατοπτρίζεται μέσω της εκκοσμίκευσης και συγχρόνως θα εμβαθύνει αποτελεσματικά στην αυθεντική βίωση του μυστηρίου του βαπτίσματος, ώστε να καταδειχθεί ότι σε μια εξωτερική τελετουργία ενυπάρχει η «παλιγγενεσία της ψυχής» και η αναγέννηση του ανθρώπου από την φθαρτότητα στην καινότητα ζωής, στην αιώνιο βασιλεία του Θεού.

4.1 Οι συνέπειες του νηπιοβαπτισμού

Η καθιέρωση του νηπιοβαπτισμού επέβαλε στην ζωή της Εκκλησίας σαν μια συνέπεια τη κατάργηση του θεσμού των κατηχομένων με αποτέλεσμα την μετάθεση της κατηχητικής διαδικασίας για την μετά το βάπτισμα περίοδο. Αυτό δημιουργεί αυτομάτως ένα κενό το οποίο μπορεί να πληρωθεί μέσω της αξιοποίησης των γνωστών προβαπτισματικών ακολουθιών¹⁷⁶ που καταχωρούνται στο μικρό ευχολόγιο, και τελούνται αρκετό καιρό πριν από την ακολουθία του μυστηρίου του βαπτίσματος δίνοντας μια πρώτη ευκαιρία πνευματικής επικοινωνίας της οικογένειας του νεογέννητου παιδιού με την Εκκλησία· καλώντας τον ιερέα στο σπίτι κάνουν ένα πρώτο βήμα εκκλησιαστικοποίησης της νέας ζωής που θα ακολουθήσει και συγχρόνως αφήνουν να αναβλύσει η πηγαία πνευματική τους δεκτικότητα, που αφενός ωφελεί το νεογνό και αφετέρου ενεργοποιεί τα αισθητήρια τα οποία δημιουργούν εύφορο έδαφος για να καρποφορήσει η ποιμαντική προσέγγιση του Ιερέα που κατηχεί, βαπτίζει και ασκεί την ποιμαντική προοπτική από την ημέρα της ονοματοδοσίας έως την πρώτη επαφή του παιδιού – νεοφωτίστου με τα μαθήματα του κατηχητικού σχολείου.

¹⁷⁶ Για την καλύτερη γνωριμία των ακολουθιών αυτών βλ. Τρεμπέλας Π., Μικρόν Ευχολόγιον Α', Αθήναι 1960, σελ. 259-271· Καλλίνικος Κ., Ο Χριστιανικός ναός και τα τελούμενα εν αυτό, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήναι 1969, σ. 375-381.

4.1.1 Διαπιστώσεις και προτάσεις

Οι προβαπτισματικές ακολουθίες μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για την έγκαιρη, μεθοδική και συστηματική ενημέρωση των πιστών από πολύ νωρίς με την ένταξη τους κióλας στο εκκλησιαστικό σώμα· αυτό προφανώς και έχει να κάνει με την ποιμαντική δεξιότητα του ιερέως να δράξει και να αξιοποιήσει ορθά αυτή την ανυπολόγιστη ευκαιρία που του προσφέρεται, μεταδίδοντάς την στους πιστούς ώστε να κρατά το ποίμνιο του σε μία συνεχή πνευματική ενημέρωση και επαγρύπνηση. Συνάμα καθιστά έτσι, ως οφείλει, τους ανθρώπους που του εμπιστεύτηκε κατά χάριν ο Θεός καλλίκαρπα κλήματα της αμπέλου του για να μπορέσουν στην συνέχεια μέσω του εξ ύδατος και πνεύματος μυστηρίου και με το διηνεκές «βάπτισμα της μετανοίας» να απολαύσουν την χαρά του Κυρίου τους με το να γίνουν κληρονόμοι και μόνιμοι κάτοικοι της αιώνιας βασιλείας του Θεού.

Οι προβαπτισματικές ακολουθίες, όπως είναι φανερό, αφορούν κυρίως τον ειδικό σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν και δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να θεωρηθούν «πανάκεια» ή προετοιμασία για το βάπτισμα που θα ακολουθήσει, παρά μόνο μια καλή ευκαιρία για να προετοιμάσουν τους πιστούς να γίνουν πιο δεκτικοί της θείας χάριτος και μέσω αυτού του προοιμίου την απαραίτητη ορθή κατήχηση του νεοφώτιστου. Ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης παρατηρεί πως, *«από την ημέρα του σαραντισμού και εξής το βρέφος θεωρείται ότι εστί κατηχούμενος· υπογραμμίζοντας έτσι την ανάγκη ένταξης ενός υποψηφίου χριστιανού, έστω και νηπίου, στις τάξεις των κατηχουμένων, με έναν πολύ πιο υπεύθυνο τρόπο, από αυτόν που επικρατεί σήμερα»*¹⁷⁷. που μπορεί κάποιος να προγραμματίσει μια βάπτισμα στο ημερολόγιο της ενορίας ακόμα και τηλεφωνικά ή την εξουσιοδότηση τρίτων.

Σε σχέση με τα όσα ίσχυαν στην αρχαία εκκλησία έως σήμερα μετά την επικράτηση του νηπιοβαπτισμού, η ποιμαντική του βαπτίσματος θα πρέπει να επικεντρωθεί στους γονείς και στον ανάδοχο του βαπτιζόμενου. Παράλληλα δε να συνδυαστεί με την όσο το δυνατόν συνεπέστερη τέλεση των προβαπτισματικών ακολουθιών που αναφέραμε προηγουμένως· θα μπορούσε επί παραδείγματι να θεσμοθετηθεί ένα ενοριακό μοντέλο που θα περιλαμβάνει μια τουλάχιστον ή και παραπάνω υποχρεωτικές προβαπτισματικές συνεντεύξεις, με την επικοινωνία διαζώσης των γονέων και του αναδόχου με τον εφημέριο ιερέα, με στόχο την αναπλήρωση της ελλείπουσας προβαπτισματικής κατηχητικής διδασκαλίας και την ευελιξία που η ευκαιρία αυτή παρέχει να μπορεί να πραγματοποιείται σε επίπεδο διαλογικής και προσοδοφόρας συζήτησης. Έτσι αφενός θα φωτιστεί και θα διαλευκανθεί η ουσία, ο αυθεντικός σκοπός αλλά και ρόλος του μυστηρίου της βάπτισμας. Θα δοθεί η ευκαιρία να γεννηθεί το ιδανικό φίλτρο που θα προσφέρει βάση σε μια πιο υπεύθυνη στάση των γονέων-αναδόχου, που επέχουν ρόλο εγγυητή, για την περαιτέρω καλή μαρτυρία του νεοφώτιστου και στην συνέχεια με την λειτουργική και μυστηριακή συμμετοχή του στην ζωή της Εκκλησίας. Η σωστή

¹⁷⁷ Τζέρπου Β. Δ., *«Το μυστήριο του αγίου βαπτίσματος στην σύγχρονη ενοριακή πράξη»*, Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α' πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003, σ. 192.

κατήχηση τον καθιστά έτοιμο και ολοκληρωμένο χριστιανό δίδοντας του ένα ακόμη θείο προνόμιο να αντιμετωπίζει ευκολότερα τις δυσκολίες της ζωής αλλά και να έχει αγαπητική κοινωνία με τους ανθρώπους και τον Θεό, κάτι το οποίο αναφέρεται στην εσχατολογική προοπτική του ανθρώπου.

Θα πρέπει να καθίστανται στους γονείς-ανάδοχο σαφείς οι λόγοι και η ευθύνη που συνεπάγεται η μετοχή στο άγιο βάπτισμα, το οποίο αποτελεί την απαρχή του μυστηρίου της εν Χριστώ αναγεννήσεως του ανθρώπου και να απεμπλακεί από την ονοματοδοσία, με την οποία συνήθως λανθασμένα και λόγω έλλειψης ορθής κατήχησεως ταυτίζεται αυτό. Σε σχέση δε με την καθαυτή ονοματοδοσία να αντιληφθούν ότι το όνομα του χριστιανού αποτελεί βασικό στοιχείο της προσωπικότητας του και δεν πρέπει να επιλέγεται με κριτήρια οικογενειακών δεσμεύσεων ή πολιτειακών ελευθεριών που δεν συνάδουν με το ορθό δόγμα της Ορθοδόξου Εκκλησίας αλλά με αποκλειστικό γνώμονα τις αρχές της παράδοσης της Εκκλησίας που υποδεικνύουν το όνομα να είναι χριστιανικό, ώστε μέσω της εορτής του το παιδί να μπορεί να συμμετέχει βιωματικά στον ορθόδοξο τρόπο ζωής, που προσδιορίζει η μίμηση των αγίων¹⁷⁸.

Στα πλαίσια επίσης της προβαπτισματικής αυτής πνευματικής επικοινωνίας ή μιας πιο εξειδικευμένης ποιμαντικής ευθύνης προς όλη την ενορία μέσω οργανωμένων συνάξεων και άλλων κατηχητικών ομιλιών ο ιερέας είναι απαραίτητο να επισημάνει κάποιες σημαντικές παρατηρήσεις που θα βοηθήσουν στην ορθή επιτέλεση του εξ ύδατος και πνεύματος μυστηρίου· κάποιες από αυτές είναι:

I. Η επιλογή του αναδόχου που δεν πρέπει να σχετίζεται με φιλικές ή συγγενικές δεσμεύσεις. Το πρόσωπο του αναδόχου είναι καλό να διακρίνεται από ορθή γνώση της πίστεως και να έχει φόβο Θεού· να αποδειχθεί χρήσιμος βοηθός και στυλοβάτης στην διαμόρφωση της χριστιανικής προσωπικότητας του βαπτιζομένου· να μεταφέρει στον νεοφώτιστο ανόθευτα τα χριστιανικά ήθη και έθιμα, αλώβητη την διαχρονική χριστιανική εμπειρία, που αργότερα θα αποτελέσει εφόδιο για την κοινωνική και θρησκευτική ένταξη του πνευματικού του παιδιού στον κόσμο και τον ακανθώδη τρίβο της ζωής.

II. Ο ιερέας να εξηγήσει με ευλάβεια τους λόγους και να προτρέψει στους γονείς να τελέσουν το ιερό μυστήριο της βάπτισης στην ενορία που θα μεγαλώσει το παιδί δημιουργώντας μία πρόσφορη και ιδανική ατμόσφαιρα για να ενταχθεί στις δράσεις

¹⁷⁸ Βλ. σχετικά Κογκούλης Ι., Οικονόμου Χ., Σκαλτσής Π., Τό Βάπτισμα (Θεία Λατρεία και Παιδεία, 2), Εκδόσεις Λυδία, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 153. Για την ιστορία του θέματος αναφέρουμε ότι σύμφωνα με στοιχεία που προέκυψαν από την μελέτη παλαιοχριστιανικών επιγραφών περιοχών της Ελλάδος τα κύρια ονόματα των χριστιανών στην αρχαία Εκκλησία διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: Ελληνικά σε ποσοστό 62,5%, καθαρά χριστιανικά 16,1%, λατινικά 12,9% και εβραϊκά 8,1%. Αυτό σημαίνει ότι η πλειονότητα των προσερχομένων στο χριστιανισμό διατηρούσε το προϋπάρχον όνομα, που άλλαζε μόνο σε ειδικές περιπτώσεις. Βλ. Βολανάκης Ι., Τα παλαιοχριστιανικά βαπτιστήρια της Ελλάδος, Αθήναι 1976, σελ. 15-17. Για την ονοματοδοσία βλ. ιδιαίτερα Χρυσοστόμου Γ. (΄Αρχιμανδρίτου), Η διά της ευχής της η' ημέρας ονοματοδοσία, Νέα Σιών 81 (1989), σελ. 213-256. Πρβλ. και τις σχετικές με την ονοματοδοσία εγκυκλίους της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Γρηγόριος ο Παλαμάς 14 (1934) σελ. 120-121 και Εγκύκλιος υπ' αριθμ. 2627/8.4.1999.

της ενορίας που αφορούν την νεότητα και θα συνδράμουν ευνοϊκά στην αρμονική εξέλιξη του διαμορφώνοντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις που θα το κάνουν να αγαπήσει τα γράμματα, να αντιληφθεί τον σεβασμό και την υπακοή στους μεγαλύτερους και τους γεννιότερους του, να ενσωματωθεί στην κοινωνία με αίσθημα προσφοράς, αλληλεγγύης, αλτρουισμού και εθελοντισμού.

III. Να προταθεί σαν ορισμός της κατάλληλης ημερομηνίας όπου θα λάβει ο νεοφώτιστος το άγιο βάπτισμα η ημέρα όπου εορτάζει ο άγιος, του οποίου το όνομα θα πάρει το παιδί ή μια Κυριακή μετά την θεία λειτουργία, ώστε η βάπτισμα να αποτελέσει ένα γεγονός στο οποίο μπορεί να συμμετάσχει όλη η ενορία που αναλαμβάνει την πνευματική ευθύνη επειδή πλέον ανήκει σε αυτήν ο νεοεισερχόμενος χριστιανός. Έτσι δίνεται και η ευκαιρία στον νεοφώτιστο και την οικογένεια του να κοινωνήσουν των αγράντων μυστηρίων, αφού έχει προηγηθεί κατάλληλη προετοιμασία που παραπέμπει και στην αρχαία προβαπτισματική τάξη¹⁷⁹.

IV. Να γίνουν κατανοητοί οι συμβολισμοί του μυστηρίου, αναδεικνύοντας την παιδαγωγική τους σημασία ώστε αυτή να συμβάλει στην αποκατάσταση της αλλοίωσης της σημασίας τους που υφίστανται κατά την τέλεση του μυστηρίου λόγω της αταξίας που επικρατεί και επιφέρει η άγνοια της στάσης των συμμετεχόντων απέναντι στο μυστήριο με αποτέλεσμα την καλύτερη και ευωδέστερη επιτέλεση του και την ωφέλεια που συνεπάγεται στο παιδί.

V. Τον εντοπισμό, περιττών ενεργειών, και εν συνεχεία την ελαχιστοποίησή τους για τον περιορισμό της σημερινής εκκοσμίκευσης που παρατηρείται και αποτελεί κύρια αιτία υποβάθμισης του μυστηρίου. Η άκαρπη συμμετοχή διαφόρων επαγγελματιών και άσχετων συντεχνιών που έχουν λανθασμένα ταυτιστεί με την τέλεση της βάπτισμας, δεν έχουν καμία ουσιαστική συμβολή στο ορθόδοξο μυστήριο. Αντιθέτως αποπροσανατολίζουν πολλές φορές με υπερβολικούς στολισμούς και τις άκαιρες παραστάσεις, που περισσότερο συνάδουν σε κοσμικές δεξιότητες. Επίσης η προσεκτική επιλογή των καλεσμένων οδηγεί στην έγκαιρη πρόληψη άσεων περιβολών, αταξίας και «γηπεδικών» συμπεριφορών, κάποιες φορές και εντός του ναού, που προσβάλλουν την ιερότητα του χώρου και γίνονται αιτία κοινωνικής προβολής, επιδείξεως και πάγιας ανορθόδοξης τακτικής που οδηγούν σε ακόμα περαιτέρω απαξίωση του μυστηρίου, απομακρύνοντας μας από την απαραίτητη καρδιακή προσευχή. Αυτό πρέπει να αποτελεί το πρώτιστο κριτήριο για την αγλαόκαρπη δωρεά του μυστηρίου που τροφοδοτεί με ευλογία και θεία χάρη τον νεοφώτιστο. Επίσης με την ευλαβική τήρηση της προταθείσας εκκλησιαστικής τάξης θα αποτραπούν περιττά έξοδα που μπορούν να διατεθούν για την στήριξη των κοινωνικά αδυνάμων της ενορίας ή να αποτελέσουν μελλοντική στήριξη στα έξοδα που θα προκύψουν για το παιδί.

¹⁷⁹ Την αρχαιότερη μαρτυρία για την προβαπτισματική νηστεία μας παρέχει η Διδαχή 7.4. (ΒΕΠΕΣ 2, 217): «Πρό δέ τοῦ Βαπτίσματος προνηστεύσάτω ὁ βαπτίζων καί ὁ βαπτιζόμενος καί εἴ τινες ἄλλοι δύνανται· κελεύεις δέ νηστεῦσαι τόν βαπτιζόμενον πρό μιᾶς ἢ δύο». Βλ. σχετικά Βουλγαράκης Η., μν. εργ., σελ. 299-300. Σκαλτσής Π., Η προβαπτισματική νηστεία, στον τόμο Λειτουργικές μελέτες, Εκδόσεις Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 85-98.

4.2 Η δυναμική του εξ ύδατος και πνεύματος μυστηρίου στην σύγχρονη εποχή

Το φλέγον σύγχρονο εκκλησιαστικό ζήτημα εντοπίζεται στο επονομαζόμενο φαινόμενο της εκκλησιαστικής εκκοσμίκευσης. Η εκκοσμίκευση, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, είναι αποτέλεσμα της κτίσης που συμπαράσυστήθηκε στην πτώση και την φθορά μετά την αποστασία των πρωτοπλάστων¹⁸⁰. έτσι το σκοτάδι που κάλυψε τον νου, είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή συνταρακτικών αλλοιώσεων σε ολόκληρη την κτίση, οπότε η πτώση δεν έχει μόνο ανθρωπολογικές και κοινωνικές συνέπειες¹⁸¹, αλλά αναφέρεται και στην φθορά ολόκληρης της δημιουργίας.

Σκοπός της Εκκλησίας στον κόσμο είναι να ενσωματώσει τον άνθρωπο στο σώμα της, ώστε αυτός να γίνει μέλος του σώματος του Χριστού και έτσι ολόκληρη η κτίση να προσλάβει τη θέση της στο βασίλειο του Θεού. Έτσι κάνουμε λόγο για την βίωση των εσχάτων μέσα από αυτή την ζωή η οποία μας προετοιμάζει για τα έσχατα κατά την Δευτέρα Παρουσία του Χριστού και μετά από αυτή. Πράγματι η ορθόδοξη αντίληψη περί εσχατολογίας έχει διαχρονικό χαρακτήρα. Γιατί όλα όσα πρόκειται να βιώσουμε, βιώθηκαν και στο παρελθόν από τους πρωτοπλάστους πριν την πτώση, βιώνονται στο παρόν από τους αγίους και θα βιωθούν στον υπερτέλειο βαθμό μετά την ανάσταση των νεκρών. Συμπερασματικά μπορούμε να θεωρήσουμε ως αυτοσκοπό της Εκκλησίας την αγωνία της να μεταμορφώσει αφενός τον άνθρωπο και αφετέρου την κτίση, μεταφέροντας τους γνήσιο το νόημα του σταυρού, των παθών αλλά και της Αναστάσεως, τα οποία απεκάλυψε ο Χριστός, ο οποίος «ἐγένετο νεκρός καὶ ἔζησεν»¹⁸² και είναι «τό Α καὶ τό Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τό τέλος»¹⁸³.

Όταν η Εκκλησία δεν ανταποκρίνεται σε αυτόν τον μεταμορφωτικό και ιδανικό σκοπό, αλλά συσχηματίζεται με τον παρηκμασμένο κόσμο, τότε λέμε ότι εκκοσμικεύεται· την ίδια στιγμή που γίνεται προσπάθεια το ίδιο το ιερό ευαγγέλιο να μετατραπεί σε μια ανθρωποκεντρική φιλοσοφική ή ηθική διδασκαλία παρόμοια με στείρα θρησκευτικά και φιλοσοφικά ανά τον κόσμο κέντρα.

Ένα άλλο στοιχείο της εκκοσμίκευσης είναι η απώλεια των αληθινών σχέσεων μεταξύ ανθρώπων με τον Θεό ή τους άλλους ανθρώπους που αποτελούν εικόνες Θεού.¹⁸⁴ Κύριο χαρακτηριστικό σημάδι αυτής της κατάστασης αποτελεί η παντελής

¹⁸⁰ «ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» και γι' αυτό «ἡ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νύϊων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι και αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η', 22 και 19-21).

¹⁸¹ Βλάχου Ιεροθέου Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ., «Η δυναμική του βαπτίσματος στον σύγχρονο κόσμο», Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α' πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003, σ. 262.

¹⁸² Αποκ. β', 8

¹⁸³ Αποκ. κβ', 13

¹⁸⁴ Ματθ. κε', 31-40: ἐπεινάσα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθένησα καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἤλθετε πρὸς με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτοῖ οἱ δίκαιοι λέγοντες· κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψαμεν,

απουσία της ταπείνωσης, ενώ ο άνθρωπος υφίστανται ένα φοβερό υπαρξιακό βραχυκύκλωμα. Ανυψώνει το εγώ του και τυφλώνεται από μια αυτοκαταστροφική έπαρση που τον οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στην βίωση ενός αργού πνευματικού θανάτου που είναι αποτέλεσμα της απομάκρυνσης του από τον Χριστό και που στην εκκλησιαστική γλώσσα αναφέρεται ως κόλαση.

Ένα επιπλέον στοιχείο της εκκοσμίκευσης έχει να κάνει με την λεγόμενη «αποιεροποίηση της ζωής», που συνίσταται στην απομάκρυνση από κάθε τι ιερό σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής.

Η θεοποίηση της δημιουργίας και η αδιαφορία κατά του δημιουργού αποτελεί πράγματι εκκοσμίκευση που μπορεί να οδηγήσει το ανθρώπινο όν στον πιο αχρείο βαθμό και να καταστεί έτσι ένα θλιβερό και απομονωμένο ον.

Ένα ακόμα αποδεδειγμένο παράδειγμα εκκοσμίκευσης είναι όταν ο άνθρωπος παύει να θεραπεύεται μέσω της μετατροπής της φιλαυτίας του σε φιλοθεΐα και φιλανθρωπία με αποτέλεσμα την οριστική απομάκρυνση του από τον Θεό. Και το χειρότερο είναι αυτός ο πεπτωκώς άνθρωπος να προσπαθεί να επιβάλει αυτή του την νοσηρότητα και να τη αναδεικνύει ως εκκλησιαστικό τρόπο ζωής με αποτέλεσμα να μετατρέπεται από θεσμό σε τροχοπέδη για την συνέχεια της ζωής της Εκκλησίας και του πληρώματος της.

Το βάπτισμα αποβλέπει στην εκκλησιοποίηση του ανθρώπου και στην άρση της εκκοσμικευσεως, που τον απειλεί· άρα το βάπτισμα επιβάλλεται να τελείται κάτω από ανόθευτες εκκλησιολογικές προϋποθέσεις ώστε να θεραπεύει τον άνθρωπο και να συμβάλει στην ανακαίνιση της κτίσης.

Η χάρη που λαμβάνει ο άνθρωπος εκδηλώνεται ανάλογα με την τήρηση των εντολών του Χριστού κατά την διάρκεια της ζωής του. Κάτω από αυτή την έννοια ταυτίζουν οι Άγιοι Πατέρες το βάπτισμα του ύδατος με το βάπτισμα του πνεύματος και υπό αυτό το πρίσμα αναφέρονται στο βάπτισμα εξ ύδατος και πνεύματος, αυτό των δακρύων και εκείνο του αίματος.

Αν δεν κατανοήσουμε το βάπτισμα από αυτή την προοπτική, τότε μάλλον το θεωρούμε σαν μια μαγική τελετουργία και εκκοσμικεύουμε ολόκληρη την οντότητα μας στον υπέρτατο βαθμό.

ἢ διψῶντα καὶ ἐποτίσαμεν· πότε δέ σε εἶδομεν ξένον καὶ συνηγάγομεν, ἢ γυμνὸν καὶ περιεβάλομεν· πότε δέ σε εἶδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ καὶ ἤλθομεν πρὸς σε· καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Συμπεράσματα

Με το βάπτισμα, λοιπόν, γεννάται ο άνθρωπος σε μια νέα ζωή, αλλάζει νοοτροπία, εκδύεται το σκοτάδι και ενδύεται το φώς, αποκτά θεία γνώση. Όλα αυτά σημαίνουν ότι ο άνθρωπος μετά την πτώση νεκρώθηκε, πέθανε σωματικά και πνευματικά, οπότε τώρα χρειάζεται μια καινούργια αναγέννηση και μια νέα αποκατάσταση, με την νέκρωση του θανάτου και την μεταμόρφωση της ψυχοσωματικής υπάρξεως, κάτι το οποίο συμβαίνει με την ένταξη μας στο Σώμα του Χριστού, την Εκκλησία, και την λήψη της πραγματικής τροφής, πού είναι ή σάρκα του Χριστού, ώστε και εμείς να συμμετάσχουμε βιωματικά σε αυτή την νίκη του Χριστού επί του θανάτου.

Το Άγιο και καθαρτικό Βάπτισμα δεν είναι μια κοινή εθιμοτυπική τελετουργία ή μια προσευχή. Είναι το μυστήριο εντάξεως του ανθρώπου στο Σώμα του Χριστού. Μέσω αυτής της εντάξεως υπερβαίνει ο άνθρωπος τον θάνατο και μετέχει της καθαρτικής, φωτιστικής και θεοποιού ενεργείας του Θεού. Μέσα στην προοπτική αυτή ζει ο βαπτισμένος την καινή κτίση της Έκκλησίας.

Βέβαια, για να ενεργήσει ή Χάρη του Θεού σωστικά και μεταμορφωτικά μέσα από το Άγιο Βάπτισμα πρέπει να υπάρχουν οι απαραίτητες ορθόδοξες και εκκλησιολογικές προϋποθέσεις. Μόνο τότε μπορεί να υπερβαθεί η εκκοσμίκευση, διαφορετικά συνεχίζεται και επεκτείνεται. Μια τελετή Βαπτίσματος πού γίνεται με εκκοσμικευμένα κριτήρια, με ανοχή της Εκκλησίας, διογκώνει το πρόβλημα και μπορούμε να ισχυριστούμε ότι μια εκκοσμικευμένη Εκκλησία είναι εκκοσμικευμένη και στα μυστήρια. Πιστεύω ότι ο τρόπος με τον οποίο μια Εκκλησία αντιμετωπίζει το Βάπτισμα φανερώνει αν είναι αυθεντική ή εκκοσμικευμένη. Συμπερασματικά πρέπει να τονιστεί ότι είναι μεγάλη ή δύναμη της Χάριτος, πού προσφέρεται διά του Άγιου Βαπτίσματος, όταν συνδέεται με την εκκλησιαστική ζωή. Μπορεί να μεταμορφώσει και να ανακαινίσει τον άνθρωπο και την σύμπασα κτίση.

Βιβλιογραφία

Α) Πηγές

Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο΄, επιστημονική επιμέλεια Prof. D. Dr. Alfred Rahlfs, εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1981.

Η Καινή Διαθήκη, Nestle – Aland, Novum Testamentum Graece, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1987.

Αιθερίας, Οδοιπορικόν, 45, SC 21, 255-256.

Αμβροσίου Μεδιολάνων, De mysteriis, (Περί μυστηρίων), IV, 20, Sch 25bis, 1961.

του αυτού, De officiis ministrorum (Περί των καθηκόντων των λειτουργών), I, 216, PL 16, 25-194.

Βαρνάβα, Επιστολή, Απόκρυφα κείμενα της Καινής Διαθήκης", Τόμος Ε΄, Πύρινος Κόσμος, 1993

Βασιλείου Μ., Εἰς τό Ἅγιον βάπτισμα, Ὁμιλία 13, PG 31, 424 D

του αυτού, «Περί του Αγίου Πνεύματος προς τον εν αγίοις Αμφιλόχιον επίσκοπον Ικονίου», ed. B. Pruche, Basile de Césarée. Sur le Saint-Esprit, 2nd edn., Sources chrétiennes 17 bis (1968), 10, 26, 1-3.

Goar Jacques, EYXOLOGION, sive Rituale Græcorum complectens ritus et ordines divinæ liturgiæ, Parisi, 1647

Γρηγορίου Ναζιανζηνού, Εἰς τό ἅγιον βάπτισμα, Λόγος 40, 46, PG 36, 425 AB.

Γρηγορίου Παλαμπα, Περί παθῶν και ἀρετῶν PG 150, 1049D.

Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τήν ἡμέραν τῶν Φώτων, PG 46, 588B.

Διδαχή 7.4., BEΠΕΣ 2, 217

Θεοδώρου Μοψουεστίας, Κατηχήσεις, εκδ. Tonneau R. – Devreese R., Les homelies Catechetiques de Mophueste, Studi e testi 145, Roma 1949

Ιερατικόν, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, Στ΄ ανατύπωσης, 1998

Έργοι Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, (1^{ος}-9^{ος} αἰῶνες), Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Νομοκανόνων (B.E.N.) τόμ. Α΄, Γενική Ἐπιστάσια και Ἐπιμέλεια Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ καί Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Καθηγητῶν του Κανονικοῦ Δικαίου Ε.Κ.Π.Α και Α.Π.Θ, Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 2019

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94, 1213C.

Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, Κλίμαξ, μετφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Πουλουπάτη, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, 1978

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Λάζαρον 6, PG XLVIII, 1037-1038

του αὐτοῦ, Κατηχήσεις, ΕΠΕ 18α, 52-54.

του αὐτοῦ, Ἔργα, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Εκκλησίας, Πατερικὲς ἐκδόσεις Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμάς, Τομ. 30, Θεσσαλονίκη

του αὐτοῦ, Εἰς Α΄ πρὸς Κορινθίους, Λόγος Γ΄. ΕΠΕ 18, 80, καὶ PG 61,29-30

Ἰππολύτου, Κανόνες 102-104, Αἰθιοπικὴ Διάταξις, SC 59, 39.

του αὐτοῦ, Αποστολικὴ Παράδοσις, 20, SC 11bis, 79.

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις Α΄ Φωτιζομένων, ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, Εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι, PG 33, 357A - 433A

Του αὐτοῦ, Κατηχήσεις, τ.1, Ε.Π.Ε, Θεσσαλονίκη

Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Ἐκ τῶν Προφητικῶν Ἐκλογαί. PG. 8, 7, 1-2

Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον, ΞΑ΄, PG 90, 632A.

Μικρόν Εὐχολόγιον, Ἑκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἑκδοσις Α΄, Ἀθήνα, 2012

Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν Θεῖαν λειτουργίαν, λή, PG 150, 452 κ. ἐ.

του αὐτοῦ, Ἡ ἐν χριστῷ ζωή, PG 10, 504 κ. ἐ

Τερτυλλιανοῦ (Tertullianus), De baptismo 6, 7., PL I

Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Τὰ Ἀμφιλόγια, PG 101, 213A.

B) Βοηθήματα

1) Ἑλληνόγλωσσα

Αγουρίδη Σ., "Ο Χριστιανισμός έναντι Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού κατά το β' αι. μ.Χ.", Ελληνικά Γράμματα, 1997

Αλεξόπουλου π. Στεφ., Πρωτ., Η Λειτουργική ζωή της Εκκλησίας κατά τους Β και Γ' αιώνες

Βλάχου Ιεροθέου Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ., «Η δυναμική του βαπτίσματος στον σύγχρονο κόσμο», Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α' πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003

Βουλγαράκη Α. Η., Αι κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Ιεραποστολική θεώρησις (Ανάλεκτα Βλατάδων, 24.), Θεσσαλονίκη, 1997

Βούλγαρη Σπ. Χ., Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 19), Θεσσαλονίκη, 1974

Γαλίτη Α. Γ., Ἐκκλησία καί βάπτισμα κατά τήν Κ. Διαθήκην, Θεσσαλονίκη 1975.

Yazigi I. (Hani), (νῦν Πατριάρχου Ἀντιοχείας), Ἡ τελετή τοῦ ἁγίου βαπτίσματος (Ἱστορική, θεολογική καί τελετουργική θεώρησις), διατριβή ἐπὶ διδακτορία, Θεσσαλονίκη, 1982

Γρηγορίου Ἱερομ., Τό Ἅγιον Βάπτισμα (σχόλια), Αθήνα, 1989.

Γρηγόριος ο Παλαμάς 14 (1934) σελ. 120-122.

Ζηζιούλα Ιωάννη, Μητροπ. Περγάμου, Ευχαριστία και βασιλεία Θεού, Σύναξη 52. 1994, σ. 81

Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια, λήμμα «Κατήχησις», 7ος Τόμος, Αθήναι 1965, σελ. 453- 454

Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος Εγκύκλιος υπ' αριθμ. 2627/8.4.1999.

Καλλινίκου Κων., Ο Χριστιανικός Ναός και τα τελούμενα εν αὐτῷ, Αθήναι 1958.

Καρακόλη Χ., Εποικοδομητική ή ευχαριστιακή η σύναξη των πιστών στην Επιστολή Βαρνάβα;, Πουρναράς, 2002

Κογκούλη Ι., Οικονόμου Χ., Σκαλτσή Π., Τό Βάπτισμα (Θεία Λατρεία καί Παιδεία, 2), Εκδόσεις Λυδία, Θεσσαλονίκη 1992

Κολοκυθά Β. Κων/νου, Ο π. Μάρκος Τσακτάνης, το έργο και η θεοφόρος δράσις του, Αθήνα 2010

Ματζουνέα Ε. Κ. , «Τελετουργική», Αθήναι, 1989.

Μεταλληνού π. Γ., «Εξ ὕδατος και πνεύματος», Η θεολογία του Αγίου Βαπτίσματος. στο Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α΄ πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του κλάδου εκδόσεων της επικοινωνιακής και μορφωτικής υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003

Μόσχος Ν. Δ., Συνοπτική Ιστορία του Χριστιανισμού, Τόμος Α', Η Πρώτη Χιλιετία, Εκδόσεις Αρμός, Αθήναι, 2017.

Μπούμη Π., Κανονικόν Δίκαιον, Αθήνα, 1991

Μπρατσιώτου Παν., Τό Κυριακόν Σχολεῖον ἐν Ἑλλάδι, Ἀθῆναι, 1959

Νέλλα Π., Ζῶν θεούμενον, Αθήνα 1979

Danielou J., Αγία Γραφή και Λειτουργία. Η βιβλική θεολογία των μυστηρίων και των εορτών κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας [Βασικές Αγιογραφικές Μελέτες, 3], Αθήνα 1981.

Ρωμανίδου. Σ. Ιω., Η ανθρωπολογία του Μ. Ευχολογίου, Κιβωτός 3, 1995.

Σκαλτσή Ί. Π., *Η βαπτισματική αναγέννηση*, Κληρονομία 20, Θεσσαλονίκη, 1988.

του αυτού, «Η προβαπτισματική νηστεία», στο λειτουργικές Μελέτες Ι., εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1999.

του αυτού, «*Ιστορική διαμόρφωση της ακολουθίας του αγίου βαπτίσματος*», Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α΄ πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003.

Schmemmann A., Ἐξ ὕδατος καί πνεύματος. Λειτουργική μελέτη τοῦ βαπτίσματος, μτφρ. Ἰωσήφ Ροηλίδης, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα, 1990

του αυτού, «Εἰσαγωγή εἰς τήν λειτουργίαν», στον τόμο: Ἡ Λειτουργία μας, εκδ. ΖΩΗΣ, Αθήναι,

του αυτού, Για να ζήσει ο κόσμος, μτφρ. Ζήσιμος Λορεντζάτος, ἔκδ. Δόμος, Αθήνα, 2010

Στεφανίδης Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήναι, 1959.

Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τα Ἄπαντα, εκδ. Β. Ρηγοπούλου, 1980.

Τζέρπου Β. Δ., «Το μυστήριο του αγίου βαπτίσματος στην σύγχρονη ενοριακή πράξη», Το Άγιον Βάπτισμα, Πρακτικά Α΄ πανελληνίου λειτουργικού συμποσίου, εκδ. του Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2003

Τρεμπέλα Ν .Π., Ἀρχαί καί χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς λατρείας (συμβολαί εἰς τήν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας), τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1993.

του αυτού, Δογματική της Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμοι Α΄- Γ΄, ἔκδ. Σωτήρ, Ἀθῆναι, 1959-1961

Φίλια Γ., Το βάπτισμα κατά τις λειτουργικές πηγές της Αντιοχειανῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1996.

Φουντούλη Μ. Ι., Απαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Απορίας, ἐκδ. Αποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα, 2003

Χρυσοστόμου Γ. (Ἀρχιμανδρίτου), Ἡ διά τῆς ευχῆς τῆς η' ἡμέρας ονοματοδοσία, Νέα Σιών 81 (1989)

2) Ξενόγλωσσα

Almazov A., Istoriiia chinoposledovanii kreshvheniia (Ἱστορία τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος), Kazan, 1885

Arranz M., «Les Sacrements de l'ancien Euchologe constantinopolitain (9) », Orientalia Christiana Periodica 55, 1988, pp. 33-62.

Jelly H. A., the Devil at Baptism: Ritual, Theology and Drama, N. York – London 1985

Metzger M. «Les Constitutions Apostoliques», t. III (Livres VII – VIII), SC 329, 1987

Stevenson K. W., «The Byzantine Liturgy of Baptism», Studia Liturgica 17, 1987, pp. 176-190

Wenger A., Jean Chrysostomou, Huit Catecheses Baptismales inedits, SC 50 1970, pp. 142-143.

Παραπομπές από το internet

Αδελφότης Θεολόγων «Ἡ Ζωή» - Βικιπαίδεια (wikipedia.org)

Αδελφότης Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ» - Βικιπαίδεια (wikipedia.org)

Αποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος - Βικιπαίδεια (wikipedia.org)

Αυγουστίνος Καντιώτης - Βικιπαίδεια (wikipedia.org)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: « Ὁ Πρωτοπόρος τῶν κατηχητικῶν »... Π. Γεώργιος Μακρῆς. (mporv.blogspot.com)

Πάυλος Καλλιγας - Βιογραφία - Σαν Σήμερα .gr (sansimera.gr)

Ο Κατηχητής π. Άγγελος Νησιώτης, ο μαθητής του αγ. Νεκταρίου | Πεμπτούσια
(pemptousia.gr)

